

paraschiva-victoria Batarîuc

*catalogul
colecției romstorfer
ceramica monumentală*

*suceava
2008*

Centrul de Cercetare, Conservare și Restaurare Bucovina
CCCRB III

Lucrare finanțată de Ministerul Culturii și Cultelor
prin Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Suceava.

Autor: Paraschiva-Victoria Batariuc
Fotografii: monah Timotei Tiron
Coperta: monah Iachint Sabău

Coperta I: Fragment de cahă decorată cu dragon, sec. XV-XVI
Coperta IV: Disc decorat cu leu, sec. XV

Tehnoredactare computerizată: ing. Mihaela Andrieș, Iuliana Roșca
Editura:

© Complexul Muzeal Bucovina Suceava, str. Ștefan cel Mare nr. 33, 720003,
Suceava, România
Tel. 0040 230 216439, Fax 0040 230 522979
www.muzeul-bucovina.ro
e-mail: contact@muzeul-bucovina.ro; public.relations@muzeul-bucovina.ro

PARASCHIVA-VICTORIA BATARIUC

CATALOGUL COLECȚIEI ROMSTORFER
- CERAMICA MONUMENTALĂ -

SUCEAVA, 2008

*Dedic această carte memoriei bunicului,
profesor Gavril Batariuc, membru al
Societății „Muzeul” din Suceava
și a părinților mei, dr. Ștefan și Maria
Batariuc.*

Karl Adolf Romstorfer

CUVÂNT ÎNAINTE

Sunt mai bine de cincizeci de ani de când, student în primul an al Facultății de Istorie din București, făcându-mi practica pe “Câmpul Șanțurilor” de lângă Cetatea Sucevei, am auzit rostit numele lui Romstorfer. Era atât de des pronunțat de arheologii și arhitecții ce ne îndrumau, în legătură cu realitățile monumentale ale vechii capitale a Moldovei, încât mi-a trezit interesul. Așa am aflat câte ceva despre Karol Adolf Romstorfer, învățat austriac cu studii de istoria artei și arhitecturii la Universitatea din Viena, trăitor între 1854 și 1917, ales membru correspondent străin al Academiei Române la 29 mai 1914 pentru meritele sale dobândite în calitate de conservator al Comisiei Centrale pentru Îngrijirea Monumentelor Istorice din Imperiul habsburgic și pentru tot ceea ce făcuse atunci când, stabilit o vreme la Cernăuți, pusese în lumină patrimoniul artistic al Bucovinei, pe atunci posesiune chesaro-crăiască.

Începând cu studiile, publicate în limba germană, despre arhitectura populară a românilor și a huțulilor (1886), despre mănăstirile Putna și Sucevița (1889), despre vechea Biserică Metropolitană a Mirăuților (1890), continuând cu cercetările arheologice de la Horodnic, Siret, Solca sau Arbore și culminând cu investigațiile din chiar Cetatea Sucevei începute în 1895 – descriese în cunoscuta-i lucrare apărută în limba română în 1913, “*Cetatea Sucevei descrisă pe temeiul propriilor cercetări făcute între 1895 și 1904*” -, Romstorfer binemerită amintirea cea bună a românilor.

În limitele conceptului de “restaurare” din epocă, efortul său, ca străin, de cunoaștere a zestrei bucovinene de cultură a fost cu totul remarcabil, tot aici rânduindu-se și organizarea unui muzeu al Bucovinei la Cernăuți, cu un periodic – “*Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseum*” – ce a apărut timp de două decenii între 1893 și 1913.

Actualul Complex Muzeal al Bucovinei din Suceava condus de Constantin-Emil Ursu continuă, de fapt, instituția întemeiată acum mai bine de un veac de către Romstorfer, iar paginile ce urmează – datorate strădaniilor distinsei cercetătoare Paraschiva Victoria Batariuc – nu fac decât să valorifice colecția învățatului austriac, cu partea sa cea mai reprezentată, aceea a ceramicii monumentale.

Cel care la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului trecut sintetiza date despre arhitectura moldovenească – evident, este vorba de cea din Moldova de Sus direct

cunoscută de Romstorfer – în două monografii (1896 – “*Die moldauische byzantinische Baukunst*”, 1911-1912 – “*Die Architektur des ehemaligen Fürstentums Moldau*”) a adunat din cercetările sale sucevene, mai ales, mărturii ale acelei podoabe policrome ce a decorat sobrele zidiri de piatră ale epocii ștefanieni, discuri parietale decorate cu obișnuitele motive ale unui Quattrocento Moldav, fantastice, heraldice sau geometrice, sau care dădea somptuozitate interioarelor aulice, precum plăcile pavimentare sau cahlele de sobă cu un variat decor sugerând scenografii arhitecturale.

La confluența ecourilor goticului de câmpie polono-baltică, cu lumea orientală turco-tătară și cu Bizanțul crepuscular, ornamentația ceramică din colecția Romstorfer ne indică un standard ridicat al vieții senioriale și o deschidere reală spre toate orizonturile de cultură a supușilor lui Petru Mușat, ai lui Alexandru cel Bun și ai lui Ștefan cel Mare.

Publicarea științifică a unei asemenea colecții este un act necesar, dintre cele cu care muzeografia suceveni ne-au obișnuit de la o vreme încoace.

Acad. Răzvan Theodorescu

LISTA ABREVIERILOR

LUCRĂRI GENERALE ȘI SPECIALE

Al. Andronic, *Iașii* = Al. Andronic, *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea. Geneză și evoluție*, Iași, 1986, *passim*.

Al. Andronic, *Unele probleme* = Al. Andronic, *Unele probleme referitoare la feudalismul de contact și cultura medievală din Moldova în secolul al XV-lea*, în *MemAntiq*, IX-XI, 1977-1979, pp. 283-289.

Al. Artimon, *Civilizația medievală urbană* = Al. Artimon, *Civilizația medievală urbană din secolele XIV-XVII (Bacău, Tg. Trotuș, Adjud)*, Bacău, 1998, *passim*;

Al. Artimon, *Orașul medieval Trotuș* = Al. Artimon, *Orașul medieval Trotuș în secolele XIV-XVII. Geneză și evoluție*, Bacău, 2003, *passim*;

Al. Artimon, *Date istorice și arheologice* = Al. Artimon, *Date istorice și arheologice cu privire la Curtea Domnească din Bacău*, în *RMM-MIA*, 2, 1987, pp. 3-13;

Baia, I = Eugenia Neamțu, V. Neamțu, Stela Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII*, vol.I, Iași, 1980, *passim*;

Baia, II = Eugenia Neamțu, V. Neamțu, Stela Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII*, vol.II, Iași, 1984, *passim*;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive decorative* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive decorative în ceramica ornamentală din secolul al XVII de la Curtea Domnească – Suceava*, în *Suceava*, VIII, 1981, pp. 111-120;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramica ornamentală* = Paraschiva-Victoria Batariuc *Ceramica ornamentală din secolul al XV-lea descoperită la Curtea Domnească din Suceava*, în *Suceava*, X, 1983, pp. 245-257;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu scene din viața cavaleriească* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din secolul al XV-lea decorate cu scene inspirate din viața cavaleriească*, în *Suceava*, XIII-XIV, 1986-1987, pp. 147-159;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ateliere* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ateliere pentru producerea cahlelor în Moldova medievală*, în *SCIVA*, 43, 1992, 2, pp. 207-224;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu Sfântul Gheorghe* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu Sfântul Gheorghe descoperite la Suceava*, în *SCIA - AP*, 39, 1992, pp. 39-40;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu subiecte religioase* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle decorate cu subiecte religioase descoperite în Moldova*, în *AT*, IV, 1994, pp. 115-135;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramică de la curți boierești* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramică monumentală descoperită la curți boierești din județul Suceava*, în *SCIVA*, 45, 1994, 1, pp. 71-83;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Descoperiri inedite* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Descoperiri inedite de ceramică monumentală la Suceava*, în *Suceava*, XXI, 1994, pp. 102-113;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Decorul ceramic* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Decorul ceramic al monumentelor din Moldova medievală (Secolele XIV-XVII)*, în *SCIA-AP*, 42, 1995, pp. 3-17;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Elemente heraldice* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Elemente heraldice pe cahle descoperite în Moldova (secolele XV-XVI)*, în *ArhGen*, II (VII), 1995, 1-2, pp. 315-343;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle în locuințe* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle în locuințe de orășeni la Suceava*, în *ArhMed*, I, 1996, pp. 69-124;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive de inspirație literară* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive decorative de inspirație literară pe cahle din secolele XV-XVI descoperite în Moldova*, în *AT*, V, 1995, pp. 109-122;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle de coronament* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle de coronament din Moldova (secolele XIV-XV)*, în *ArhMold*, XX, 1997, pp. 127-151;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din secolele XVI-XVII* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu reprezentări de cavaleri din secolele XVI-XVII descoperite în Moldova*, în *SCIVA*, 49, 1998, 2, 195-205;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova medievală. Secolele XIV-XVII*, Suceava, 1999, *passim*.

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu reprezentări de cavaleri* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu reprezentări de cavaleri descoperite în Moldova. Secolele XV-XVI*, în *ArhMold*, XXII, 1999, pp. 125-145;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Plăci pavimentare* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Plăci pavimentare ceramice descoperite la Suceava*, în *ArhMed*, III, 2000, pp. 201-218;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle de la Cetatea Sucevei* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din timpul lui Ștefan cel Mare de la Cetatea Sucevei*, în *AT*, X-XI, 2000-2001, pp. 35-62;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Noi cahle* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Noi cahle descoperite la Curtea Domnească din Suceava*, în vol. *Artă. Istorie. Cultură. Studii în onoarea lui Marius Porumb*, Cluj-Napoca, 2003, pp. 121-127;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Observații* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Observații privind tehnica de obținere a ceramicii decorative de fațadă din Moldova medievală*, în *ArhMold*, XXVIII, 2005, pp. 189-200;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle polono-lituaniene* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle polono-lituaniene descoperite la Suceava*, în *ArhMed*, V, 2005, pp. 153-170;

Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramica de la Mănăstirea Putna* = Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramica monumentală descoperită la Mănăstirea Putna*, în vol. *Cercetări arheologice la Mănăstirea Putna*, Sfânta Mănăstire Putna, 2007, pp.199-210, fig.1-29.

Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *O locuință* = Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *O locuință domnească din vremea lui Alexandru cel Bun*, în *RMM-MIA*, 2, 1975, pp. 72-80;

Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Elemente decorative* = Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Elemente decorative în ceramica monumentală de la Baia (jud. Suceava)*, în *Suceava*, XI-XII, 1984-1985, pp. 147-172;

Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Unele considerații* = Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Unele considerații cu privire la stema dinastică a Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare*, în *AIIA*, Iași, XXIV/1, 1987, pp. 99-114;

Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Legenda „eroului de frontieră”* = Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Legenda „eroului de frontieră” în ceramica monumentală din Transilvania și Moldova*, în *SCIVA*, 41, 1990, 2, pp. 165-183;

Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Elemente de iconografie* = Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Elemente de iconografie creștină în ceramica monumentală*, în *SCIA - AP*, 40, 1993, pp. 43-52;

Lia Bătrîna, O. Monoranu, A. Bătrîna, *Cercetările arheologice de la Spătărești* = Lia Bătrîna, O. Monoranu, A. Bătrîna, *Cercetările arheologice din zona Fântâna Mare – Spătărești, com. Vadu Moldovei, jud. Suceava*, în *CAMNI*, VIII, 1986, pp. 85-100;

F. Blümel, *Deutsche Öfen* = F. Blümel, *Deutsche Öfen. Der Kunstofen von 1480 bis 1910. Kachel-und Eisenöfen aus Deutschland, Österreich und der Schweiz*, München, 1965, *passim*;

Elena Busuioc, *Vechea mănăstire a Humorului* = Elena Busuioc, *Noi date arheologice asupra vechii mănăstiri a Humorului*, în *Suceava*, V, 1978, pp. 179-196;

Elena Busuioc, Monica Mărgineanu-Cârstoiu, *Mittelalterliche Kachelofenarten* = Elena Busuioc, Monica Mărgineanu-Cârstoiu, *Mittelalterliche Kachelofenarten in den Rumänischen Fürstentümerns (XIV-XV Jahrhunderts)*, în *Dacia*, N.S., XXIII, 1979, pp. 275-306;

Gh.I. Cantacuzino, *Vechea mănăstire a Moldoviței* = Gh.I. Cantacuzino, *Vechea mănăstire a Moldoviței în lumina cercetărilor arheologice*, în *BMI*, 3, 1971, pp. 79-84;

Cetatea Sucevii = C.A. Romstorfer, *Cetatea Sucevii descrisă pe temeiul propriilor cercetări făcute între 1895 și 1904*, București, 1913, *passim*;

L. Chițescu, *Cercetări arheologice* = L. Chițescu, *Cercetări arheologice de la Curtea Domnească din Suceava*, în *CAMNI*, I, 1975, pp. 245-258;

E. I. Emandi, M. Șt. Ceaușu, *Contribuții de morfologie urbană* = E. I. Emandi, M. Șt. Ceaușu, *Contribuții de morfologie urbană la cunoașterea istoriei orașului Suceava, 1388-1988*, în *Suceava*, XV, 1988, *passim*;

Rosemarie Franz, *Der Kachelofen.* = Rosemarie Franz, *Der Kachelofen. Entstehung und kunstgeschichtliche Entwicklung vom Mittelalter bis zum Ausgang des Klassizismus*, Graz, 1969, *passim*;

R. Gassauer, *Teracote* = R. Gassauer, *Teracote sucevene*, în *BCMI*, XXVIII, 1935, pp. 145-164;

R. Gassauer, *Beiträge* = R. Gassauer, *Beiträge zur Kulturgeschichte der Bukowina*, în *Sudost-Forschungen*, München, 1941/1, pp. 1-15;

R. Gassauer, N. Turturean, *Catalogul obiectelor* = R. Gassauer, N. Turturean, *Catalogul obiectelor colecționate de „Muzeul orășenesc” Suceava*, Suceava, 1929, *passim*;

I. Holl, *Kályhacsempék* = I. Holl, *Középkori kályhacsempék Magyarországon*, I, în *BudRég*, XVIII, 1958, pp. 211-300;

M.D. Matei, E.I. Emandi, *O casă de orășean* = M.D. Matei, E.I. Emandi, *O casă de orășean din secolul al XV-lea de la Suceava*, în *SCIVA*, 28, 1977, 4, pp. 553-576;

Mărturii de civilizație medievală românească = R. Popa, Monica Mărgineanu-Cârstoiu, *Mărturii de civilizație medievală românească. O casă a domniei și o sobă monumentală de la Suceava din vremea lui Ștefan cel Mare*, București, 1979, *passim*;

Eugenia Neamțu, *Contribuții la cunoașterea stemei* = Eugenia Neamțu, *Contribuții la cunoașterea stemei dezvoltate a Moldovei în epoca lui Ștefan cel Mare*, în *ArhMold*, VI, 1969, pp. 329-335;

Eugenia Neamțu, *Date istorice și arheologice* = Eugenia Neamțu, *Date istorice și arheologice cu privire la Curtea Domnească din Piatra Neamț*, în *MemAntiq*, I, 1969, pp. 227-240;

Eugenia Neamțu, *Ceramica decorativă* = Eugenia Neamțu, *Ceramica decorativă polono-lituaniană de la Curtea Domnească din Iași*, în *SCIV*, 21, 1970, 4, pp. 697-703;

Eugenia Neamțu, *Cahle cu profetul David* = Eugenia Neamțu, *Cahle cu reprezentarea profetului David descoperite la Baia*, în *SCIVA*, 25, 1974, 4, pp. 473-477;

A. von Peyersfeld, *Hauptkatalog* = A. von Peyersfeld, *Hauptkatalog des Suczawer Museums*, 1910, Suceava, 1910, *passim*;

A. von Peyersfeld, *Catalogul obiectelor* = A. von Peyersfeld, *Catalogul obiectelor colecționate de „Muzeul local” din Suceava de la 1895 și până la 1912*, Suceava, 1912, *passim*;

Corina Nicolescu, *Decorul mănăstirii Neamț* = Corina Nicolescu, *Decorul mănăstirii Neamț în legătură cu ceramica monumentală din Moldova în secolul al XV-lea*, în *SCIA*, 1-2, 1955, pp. 115-136;

Corina Nicolescu, *Începuturile ceramicii* = Corina Nicolescu, *Începuturile ceramicii monumentale în Moldova*, în vol. *Omagiu lui George Oprescu*, București, 1961, pp. 373-398;

Corina Nicolescu, *Arta* = Corina Nicolescu, *Arta în epoca lui Ștefan cel Mare. Antecedentele și etapele de dezvoltare ale artei moldovenești din epoca lui Ștefan cel Mare*, în vol. *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, pp. 259-362;

Mărioara Nicorescu, *Noi descoperiri* = Mărioara Nărioara Nicorescu, *Noi descoperiri de ceramică monumentală din secolele XV-XVI la Suceava*, în *ArhMold*, IV, 1966, pp. 317-326;

Rica Popescu, *Cahle și plăci* = Rica Popescu, *Cahle și plăci decorative descoperite la Curtea Domnească din Vaslui*, în *RMM-MIA*, 2, 1978, pp. 63-69;

Rica Popescu, *Elemente de factură gotică* = Rica Popescu, *Câteva elemente de factură gotică descoperite la Curțile domnești din Vaslui*, în *RMM-MIA*, 1, 1981, pp. 50-55;

Rica Popescu, *Catalogul cahlelor* = Rica Popescu, *Catalogul cahlelor din secolul al XV-lea de la „Curțile Domnești” – Vaslui (I)*, în *ActaMM*, III-IV, 1981-1982, pp. 111-134;

B. Slătineanu, *Cotnari*, I = B. Slătineanu, *Ceramica de la Cotnari*, I, în *RFR*, V, 1938, 10, pp. 100-118;

B. Slătineanu, *Cotnari*, II = B. Slătineanu, *Ceramica de la Cotnari*, II, în *FRF*, VI, 1939, 6, pp. 566-582;

B. Slătineanu, *Ceramica feudală* = B. Slătineanu, *Ceramica feudală românească și originile ei*, București, 1958, *passim*.

PERIODICE

<i>ActaArchLodz</i>	<i>Acta Archaeologica Lodziensia</i> , Łodz
<i>ActaMM</i>	<i>Acta Moldaviae Meridionalis</i> , Vaslui
<i>ActaMN</i>	<i>Acta Musei Napocensis</i> , Cluj-Napoca
<i>ASU, Iași</i>	<i>Analele Științifice ale Universității „Al.I. Cuza”</i> , Iași
<i>AIIA, Iași</i>	<i>Analele Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”</i> , Iași
<i>AH</i>	<i>Archaeologia Historica</i> , Kosice
<i>ArhMed</i>	<i>Arheologia Medievală</i> , Reșița-Brăila
<i>ArhMold</i>	<i>Arheologia Moldovei</i> , Iași-București
<i>ArhGen</i>	<i>Arhiva Genealogică</i> , Iași
<i>AT</i>	<i>Ars Transsilvaniae</i> , Cluj-Napoca
<i>BCMI</i>	<i>Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice</i> , București
<i>BMI</i>	<i>Buletinul Monumentelor Istorice</i> , București
<i>BudRég</i>	<i>Budapest Régisegéi</i> , Budapesta
<i>Buridava</i>	<i>Buridava</i> , Râmnicu-Vâlcea
<i>CAMNI</i>	<i>Cercetări arheologice</i> , Muzeul Național de Istorie, București
<i>Dacia, N.S.</i>	<i>Dacia. Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne</i> , N.S., București
<i>Hierasus</i>	<i>Hierasus</i> , Botoșani
<i>JBLM</i>	<i>Jahrbuch der Bukowiner Landes Museums</i> , Cernăuți
<i>Materiale</i>	<i>Materiale și Cercetări Arheologice</i> , București
<i>MemAntiq</i>	<i>Memoria Antiquitatis</i> , Piatra-Neamț
<i>MI</i>	<i>Magazin Istoric</i> , București
<i>RFR</i>	<i>Revista Fundațiilor Regale</i> , București
<i>RMI</i>	<i>Revista Monumentelor Istorice</i> , București
<i>RMM-MIA</i>	<i>Revista Muzeelor și Monumentelor</i> , seria <i>Monumente Istorice și de Artă</i> , București
<i>SCIA - AP</i>	<i>Studii și Cercetări de Istoria Artei</i> , seria <i>Artă Plastică</i>
<i>SCIV(A)</i>	<i>Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie)</i> , București
<i>Suceava</i>	<i>Suceava. Anuarul Complexului Muzeal Bucovina</i> , Suceava

INTRODUCERE

Principala reședință domnească a Țării Moldovei, timp de aproape două veacuri, orașul Suceava adăpostește în cuprinsul său relevante monumente de arhitectură laică și religioasă precum Cetatea Șcheia, Cetatea de Scaun, Curtea Domnească, bisericile Sfântul Gheorghe (Mirăuți), Sfântul Nicolae, Sfântul Dumitru, Sfântul Ioan Botezătorul, Sfânta Înviere, Adormirea Maicii Domnului, Sfântul Simion, Sfânta Cruce, Mănăstirile Sfântul Ioan și Zamca. Dintre aceste venerabile vestigii, cele mai multe ctitorii domnești, se detașează Cetatea de Scaun, edificiu emblematic pentru istoria românilor.

Construită la sfârșitul secolului XIV, în timpul domniei voievodului Petru I, modificată și amplificată de către Ștefan cel Mare și Vasile Lupu, Cetatea de Scaun a Sucevei și-a împletit existența cu istoria Moldovei, cunoscând momente de glorie, dar și evenimente dramatice și sfârșind prin a fi distrusă în anul 1675, din porunca Înaltei Porți. Ruinată, părăsită de cei care o locuiseră și o apăraseră, cetatea a fost transformată de o parte a târgoveților Sucevei, în carieră de piatră, fiind amenințată la un moment dat cu dispariția.

Pentru a se evita distrugerea completă a acestor vestigii istorice, în anul 1895, Comisia Centrală pentru Monumente Istorice și de Artă (*K.K. Centralcommission für Kunst-und historische Denkmale*) a aprobat cererea arhitectului Karl A. Romstorfer, consilier guvernamental, director al Școlii de Meserii din Cernăuți, conservatorul pentru ducatul Bucovinei al sus-numitei comisii de a întreprinde „săpături cari să facă cu puțință urmărirea direcțiunii celor mai importante ziduri ale cetății și stabilirea planului acesteia în părțile ei principale”¹, cu fonduri puse la dispoziție, într-o primă etapă, de Ministerul de Culte și Instrucție din Viena².

Se impunea, în primul rând, degajarea zidurilor de molozul și pământul adunate de-a lungul timpului. În vederea executării lucrărilor de îndepărtare a depunerilor, s-a constituit un comitet format inițial din șase membri, recrutați dintre notabilitățile orașului, la care, cu

¹ *Cetatea Sucevii*, p.29. Cf. R. Gassauer, N. Turturean, *Muzeul orașului Suceava*, în *Anuarul Liceului ort.or. "Ștefan cel Mare" în Suceava, publicat la finele anului școlar 1924/1925*, Suceava, 1926, p.3; Gr. Foit, I. Nemeș, Mărioara Nicorescu, *Muzeul Sucevei. Ghid pentru vizitatorii Muzeului Regional Suceava*, Suceava, 1959, p.5; Alexandrina Ignat, *Muzeul din Suceava – opt decenii de activitate*, în *Suceava*, IV, 1977, p.289; E.I.Emandi, *Muzeul de Istorie Suceava*, București, 1985, pp.29-37.

² Lucrările efectuate la cetatea de Scaun a Sucevei au fost subvenționate de Ministerul de Instrucție de la Viena (4800 coroane); Dieta Bucovinei (4800 coroane); Muzeul Bucovinei (3151 coroane); comuna urbană Suceava (200 coroane); diverși particulari (120 coroane). Cf. *Cetatea Sucevii*, p.110.

timpul, s-au adăugat și alții, pentru a supraveghea, sub conducerea arhitectului Karl A. Romstorfer, săpăturile din cetate. Lucrările propriu-zise au fost executate cu opt deținuți din închisoarea Suceava, sub conducerea lui Georg Sorger, administratorul cimitirului creștin al orașului. Fiecare dintre cei șase membri ai comitetului: primarul Franz Ritter Des Loges, comisarul Constantin Tarangul, părintele catihet Simion Florea Marian, ieromonahul Pancrațiu Sidorovici, profesorul dr. Animpodist Dașchevici, Ilie Pantazi, avea repartizată câte o zi pe săptămână pentru a supraveghea lucrările din cetate, selectând și hotărând care din obiectele descoperite să fie păstrate. Tot atunci a fost luată și decizia întocmirii unui inventar al obiectelor găsite, cât și a unui jurnal în care să fie consemnate date referitoare la desfășurarea lucrărilor. Aceste acte, precum și rapoartele finale urmau a fi redactate atât în limba germană, cât și în cea română³

Faptul că săpăturile erau supravegheate de diletanți, amatori animați de cele mai bune intenții, dar fără pregătirea de specialitate necesară, a impietat asupra rezultatelor științifice ale cercetării: nu au fost menționate în jurnalul zilnic locul și condițiile de descoperire, iar sistemul de colectare al materialului arheologic a fost deficitar, în lipsa unor criterii unice de selecție, alegerea pieselor aflându-se la latitudinea aceluia membru din comitet care răspundea de ziua respectivă⁴. Nu trebuie să imputăm membrilor comitetului sucevean aceste deficiențe care erau inerente în epoca de pionierat a arheologiei, chiar și pe plan european, când cercetarea științifică era sacrificată pe altarul goanei după descoperiri spectaculoase.

Extinse în anul 1899 și pe Câmpul Șanțurilor, săpăturile de la Cetatea de Scaun a Sucevei au durat până în 1904 și, pe lângă degajarea ruinelor au dus la descoperirea unei cantități apreciabile de piese arheologice datând din evul mediu – dar nu numai –, variate atât din punctul de vedere al materialului din care au fost lucrate, a tehnicilor de obținere, dar și al utilizării: arme, unelte, podoabe, monede, materiale de construcție, detalii de arhitectură, sticlărie, ceramică de uz comun și monumentală etc. Obiectele descoperite au avut o soartă diferită, deși încă în anul 1897 profesorul Josef Fleischer, primul custode al noilor colecții a solicitat ca piesele provenite de la Cetatea de Scaun să nu fie repartizate diverselor muzee din Imperiul habsburgic, ci să rămână la Suceava⁵. O parte a fost trimisă la Viena, unde, în deceniul patru al secolului XX, încă nu fuseseră despachetate din lăzile în

³ *Schloss Suczawa – Protokoll I*, 23 iulie 1895, manuscris în Colecția de Documente a Complexului Muzeal Bucovina, Suceava, nr.inv. 2400, pp.1-4.

⁴ *Ibidem*.

⁵ R.Gassauer, N.Turturean, *op.cit.*, p.3.

care au fost expediate⁶, o alta, substanțială, a revenit Muzeului Bucovinei din Cernăuți⁷, confinanțator al lucrărilor de cercetare⁸, iar cea de a treia a rămas la Suceava, constituind nucleul colecțiilor Muzeului orașenesc, care va fi recunoscut ca persoană juridică la 4 ianuarie 1900⁹.

După 1904, anul încheierii lucrărilor la Cetatea de Scaun colecțiile de piese arheologice au sporit lent, mai ales prin donarea unor obiecte descoperite fortuit, cu ocazia diverselor lucrări edilitare efectuate pe teritoriul orașului și în împrejurimi¹⁰. Cele două conflagrații mondiale ale secolului XX au influențat și soarta patrimoniului Muzeului orașului Suceava¹¹. Ocuparea părții de nord a Bucovinei cu orașul Cernăuți de către Uniunea Sovietică, în vara anului 1944 a avut un rezultat neașteptat pentru muzeul sucevean. O parte a patrimoniului Muzeului Bucovinei din Cernăuți, care fusese refugiată în interiorul țării, a fost atribuită prin dispoziția Ministerului Artelor din 9 mai 1947 Muzeului din Suceava, care, cu această ocazie, capătă numele de Muzeul Regional al Bucovinei¹². Acum, alături de piese arheologice provenite pe întreg teritoriul Bucovinei istorice, revin la Suceava unele dintre obiectele descoperite de la Cetatea de Scaun și care fuseseră trimise încă din momentul găsirii la Muzeul Țării din Cernăuți.

Dar avaturile pieselor deținute de muzeul sucevean nu s-au încheiat în anul 1947, când o mare parte a obiectelor descoperite la Cetatea de Scaun în perioada 1895-1904 și aflate în colecțiile cernăuțene au revenit la Suceava. Reorganizarea din deceniul șapte al secolului trecut a Muzeului Moldovei din Iași, dar și înființarea în anii 1968-1970 a Muzeului Național de Istorie a României de la București, au avut drept rezultat o nouă dispersare a unei părți a colecțiilor Muzeului Județean Suceava. Cele mai valoroase piese, atât din punctul de vedere al frecvenței, stării de conservare, a tehnicii de lucru și a realizării artistice au luat drumul celor două muzee. La fel ca și în secolul XIX, la Suceava, au rămas doar fragmentele. Lipsa un custode de talia lui Josef Fleischer care cu tăria de caracter și curajul acestuia să se împotrivescă „împrumutului” practicat de colegii de la cele două mari

⁶ R. Gassauer, *Teracote*, p.150.

⁷ K.A. Romstorfer, *Das alte Fürstenschloss in Suczawa. Bericht über die Forschungsarbeiten seit 1895, insbesondere im Jahre 1901*, în *JBLM*, 1901, p. 117; idem, *Das alte Fürstenschloss in Suczawa. Bericht über die im Jahre 1903 durchgeführten und hiedurch zum Abschlusse gebrachten Forschungsarbeiten*, în *JBLM*, 1903, p.68.

⁸ *Cetatea Sucevii*, p.110.

⁹ R.Gassauer, N.Turturean, *op.cit.*, p.3; Gr.Foit. I.Nemeș, Mărioara Nicorescu, *op.cit.*, p.7; Alexandrina Ignat, *op.cit.*, p.290; E.I.Emandi, *op.cit.*, p.32.

¹⁰ R. Gassauer, *op.cit.*, pp.151-153, fig. 13-15, 21, 27, 28, 32, 36, 40.

¹¹ R. Gassauer și N. Turturean, *op.cit.*, p.18, nr.204. Trei plăci de plumb descoperite la Cetatea de Scaun au fost rechiziționate de armata austriacă în anul 1915.

¹² Alexandrina Ignat, *op.cit.*, p. 293.

muzeu ale țării, cei mai mulți, membri ai colectivului de cercetare arheologică de la Suceava și buni cunoscători ai colecțiilor sucevene.

Reorganizarea și reinventarierea din deceniul șase al secolului XX a patrimoniului arheologic al Muzeului Suceava – care de-a lungul timpului a purtat diverse denumiri, din anul 2002, având titulatura de Complexul Muzeal Bucovina –, a dus la gruparea tuturor pieselor descoperite în primii ani de cercetare într-o colecție numită după cel ce a condus lucrările la Cetatea de Scaun, arhitectul Karl A. Romstorfer. Din colecția Romstorfer fac parte obiecte de metal – cele mai numeroase și diversificate –, fragmente de sticlă, precum și fragmente ceramice de uz comun, cât și de ceramică monumentală.

*

* *

Rezultatele lucrărilor efectuate la Cetatea de Scaun a Sucevei, în perioada anilor 1895-1904, au fost publicate sub forma unor rapoarte de săpătură ce conțineau ample notații istorice de către arhitectul K. A. Romstorfer în *Jahrbuch der Bukowiner Landes Museums* din Cernăuți, începând cu 1897¹³. În anul 1913 apărea traducerea românească a lucrării dedicată Cetății de Scaun de la Suceava, semnată de K. A. Romstorfer, însoțită de o documentată istorie a acestui important monument istoric, datorată lui Alexandru Lapedatu¹⁴, unica monografie de ținută științifică a Cetății de Scaun, care a văzut lumina tiparului.

În lucrarea sa dedicată lucrărilor efectuate la Suceava, Romstorfer se ocupă și de alte monumente ori zone istorice aflate în orașul – fostă reședință principală a domnilor Moldovei timp de aproape două veacuri, precum biserica Sfântul Gheorghe (Mirăuți)¹⁵, Cetatea Șcheia, considerată a fi un turn de apărare pe valea râului Suceava¹⁶, Mănăstirea

¹³ K.A. Romstorfer, *Die Forschungsarbeiten am alten Wojewodenschlosse in Suczawa*, în *JBLM*, 1897, pp.39-47; idem, *Bericht über die Forschungsarbeiten am alten Wojewodenschlosse in Suczawa*, în *JBLM*, 1898, pp.107-110; idem, *op.cit.*, în *JBLM*, 1899, pp.98-103; idem, *Die Forschungsarbeiten am Wojewodenschlosse in Suczawa im Jahre 1900*, în *JBLM*, 1900, pp.115-118; idem, *Das alte Fürstenschloss in Suczawa. Bericht über die Forschungsarbeiten seit 1895 insbesondere im Jahre 1901*, în *JBLM*, 1901, pp.77-142; idem, *Das alte Fürstenschloss in Suczawa. Bericht über die Forschungsarbeiten im Jahre 1902*, în *JBLM*, 1902, pp.73-80; idem, *Das alte Fürstenschloss in Suczawa. Bericht über die im Jahre 1903 durchgeführten und hiedurch zum Abschlusse gebrachten Forschungsarbeiten*, în *JBLM*, 1903, pp.58-70; idem, *Das alte Fürstenschloss in Suczawa*, 1902-1904, Cernăuți, 1904, *passim*.

¹⁴ *Cetatea Sucevii*, 112 p + XXI pl.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 17-22.

¹⁶ *Ibidem*, p. 11.

Zamca¹⁷, Curtea Domnească și Șipotul¹⁸, Câmpul Șanțurilor - vastul platou de lângă cetate¹⁹.

Atunci când sunt prezentate rezultatele lucrărilor efectuate la Cetatea de Scaun, Romstorfer, tributar formației sale de arhitect, se arată preocupat, mai cu seamă de descrierea zidurilor și a încăperilor²⁰, ocupându-se mai puțin de obiectele găsite cu ocazia săpăturilor, indicând doar rareori locul exact cât și contextul în care au fost descoperite²¹. Autorul dedică aproximativ cinci pagini *in folio*, bogat ilustrate și trei planșe, ceramicii monumentale²², mulțumindu-se cu o descriere sumară completată cu desene și fotografii, fără a încerca întregirea fragmentelor descoperite, gruparea pe teme decorative sau o încadrare cronologică a acestor obiecte. Pentru modul în care au fost publicate fragmentele de cahle descoperite la Cetatea de Scaun, ni se pare concludent cazul figurilor 75/p, unde este ilustrat bustul unui personaj masculin și 75/s, partea inferioară a aceluiași personaj²³. Pe de altă parte, din lipsa unor analogii, fragmentele de cahle-ancadrament în torsadă au fost considerate ca fiind „întrebuințate în locul brânelor împletite, cioplite în piatră”²⁴, în timp ce despre fragmentele de cahle-turn cu drum de strajă, sau a unor cahle de coronament, tratate sub formă de zid cu creneluri și merloane, se recunoaște că au avut o destinație necunoscută²⁵. Dar lucrarea dedicată de Romstorfer Cetății de Scaun conține o informație deosebit de interesantă, legată de problema locului de producere al cahlelor descoperite în Moldova. Astfel, se face precizarea că la Stupca, astăzi Ciprian Porumbescu, sat aflat la circa 20 km sud-vest de Suceava a fost descoperit un cuptor de ars oale în care se găseau „plăci” nesmălțuite, identice cu cele de la Cetatea de Scaun. Autorul, bazându-se pe faptul că la Cetatea Sucevei au fost descoperite bucăți de smalt zgurificat, un fragment de mari dimensiuni de smalt plumbifer, cât și fragmente de tigăi pentru topit, a formulat ipoteza că o parte a „plăcilor” – de fapt cahle – (n.n.) a fost lucrată la Stupca și doar smălțuite la Cetate²⁶.

În anul 1910 vedea lumina tiparului primul catalog în limba germană al pieselor aflate în colecțiile Muzeului Orășenesc Suceava, întocmit de custodele Alfred von Peyersfeld²⁷, urmat în 1912 de traducerea în limba română²⁸. Aceste cataloage sunt de fapt

¹⁷ *Ibidem*, pp. 11-15.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 15-17.

¹⁹ *Ibidem*, pp.23-28.

²⁰ *Ibidem*, pp.29-61; 65-68.

²¹ *Ibidem*, pp.69-90

²² *Ibidem*, pp.77-81, fig.73-80, pl.V-VII.

²³ *Ibidem*, p.79, fig.75/p și 75/s.

²⁴ *Ibidem*, p.78, pl.VII.

²⁵ *Ibidem*, pp.23,25, fig.11/d și p.81, fig.80/i, 80/j și pl.VII.

²⁶ *Ibidem*, p.77.

²⁷ A. Von Peyersfeld, *Hauptkatalog, passim*

²⁸ Idem, *Catalogul obiectelor, passim*.

simple liste de obiecte care au fost doar enumerate, de cele mai multe ori, fără a fi indicat locul de descoperire ori numărul de piese existente. După primul război mondial, inventarul a fost reluat de profesorii Liceului „Ștefan cel Mare”, dr. Orest Tarangul, Nicon Turturean, dr. Rudolf Gassauer și Ioan Lelcu, concretizat prin publicarea în anul 1926 a noului catalog al obiectelor aflate în patrimoniul Muzeului Orășenesc Suceava, redactat de R. Gassauer și N. Turturean²⁹. Autorii s-au mulțumit să preia vechile informații conținute de lucrările anterioare, adăugând noile achiziții și restructurând modul de prezentare a pieselor, grupate în funcție de perioada istorică din care proveneau, dar și după locul de descoperire: Cetatea de Scaun, Șipot, bisericile Mirăuți, Sfântul Gheorghe, Sfânta Paraschiva, Zamca³⁰, catalog care, adus la zi, va fi retipărit în anul 1929³¹.

Profesorul dr. Rudolf Gassauer a dedicat mai multe lucrări prezentării unor piese păstrate în colecțiile muzeului sucevean, unele dintre ele ocupându-se de ceramica monumentală. În anul 1935, cu prilejul celui de al III-lea Congres Național de Numismatică și Arheologie de la Cernăuți, Gassauer, în intervenția sa, *Și în Suceava a înflorit cândva nobila artă a ceramicii*, a atras atenția asupra cantității, dar și a calității produselor ceramice descoperite în orașul care, vreme de aproape două secole fusese principala reședință domnească. Cu această ocazie autorul a susținut că ”vechea capitală a Moldovei a adăpostit încă din veacul al XIV-lea o colonie de olari sași veniți de la Rodna. Ei aveau aici și la Stupca, din apropiere, un lut foarte bun pentru olărie”³². De asemenea, în anul 1935 Gassauer a publicat studiul intitulat *Teracote sucevene*, dedicat ceramicii monumentale descoperite la Suceava, atât la Cetatea de Scaun, în perioada anilor 1895-1904, cât și după această dată, în urma unor lucrări edilitare efectuate pe întreg teritoriul orașului³³. Au fost publicate plăci pavimentare³⁴, discuri decorative de fațadă³⁵ și fragmente de cahle³⁶, toate considerate a fi opera unor meșteri străini, italieni și sași, fiind „în cea mai mare parte admirabile realizări de artă sud-est germană”, influențate de școala gotică și Renașterea italiană³⁷, dar lucrate în „adevărate fabrici de teracotă” existente la Suceava³⁸. Autorul propune încadrarea cronologică a celor mai multe piese în secolele XIV-XV, datare prea timpurie

²⁹ R.Gassauer, N.Turturean, *op.cit.*, pp.10-28.

³⁰ *Ibidem*, p.5.

³¹ R.Gassauer, N.Turturean, *Catalogul obiectelor, passim*

³² R.Gassauer, *Și în Suceava a înflorit cândva nobila artă a ceramicii*, în *Cronica Numismatică și Arheologică*, nr.103-104, iul.-dec., 1935, p.150-151.

³³ *Idem*, *Teracote*, pp.145-164.

³⁴ *Ibidem*, p.160, fig.1-6,8.

³⁵ *Ibidem*, p.162, fig.38.

³⁶ *Ibidem*, pp.160-163, fig.7, 10-37, 39-40.

³⁷ *Ibidem*, p.163.

³⁸ *Ibidem*, p.154.

pentru majoritatea obiectelor publicate, dar care poate fi justificată prin stadiul în care se găsea cunoașterea culturii materiale medievale românești în acea perioadă. De asemenea, demn de remarcat ni se pare faptul că o parte a pieselor descrise în *Teracote sucevene* au fost considerate a fi „plăci...destinate pentru căptușirea pereților” ce „înveseleau, evident, iatacurile Doamnelor și Domnițelor”³⁹ Cu ocazia apariției studiului *Beiträge zur Kulturgeschichte der Bukowina*, unde a fost formulată ipoteza referitoare la originea germană a meșterilor olari care lucrau pentru nevoile domniei, stabiliți în cuprinsul fostului sat Săsciori pe Costâna⁴⁰, Gassauer a publicat și fotografiile unor fragmente de cahle descoperite la Cetatea de Scaun a Sucevei⁴¹.

Lucrarea lui Gassauer, *Teracote sucevene* a fost recenzată de Barbu Slătineanu, un bun cunoscător al ceramicii românești, căreia i-a dedicat numeroase studii. Negând existența olăriei săsești în secolele XIV-XV, Slătineanu exclude influențele exercitate de ceramica germană în Moldova medievală, vorbind despre „opere cu caracter românesc, atât ca spirit, cât și ca realizare, chiar dacă unele dintre ele dovedesc înruriri venite din afară”⁴² În cele două sinteze dedicate ceramicii românești, *Ceramica românească*⁴³ și *Ceramica feudală românească și originile ei*⁴⁴, B. Slătineanu a publicat și câteva piese provenite din vechile cercetări efectuate la Cetatea de Scaun a Sucevei.

Paraschiva Victoria Batariuc, în mai multe studii dedicate prezentării unor diferite aspecte ilustrate pe cahle, cum ar fi momentele inspirate de viața de curte și eposul cavaleresc⁴⁵, scenele de dans⁴⁶, subiectele religioase⁴⁷, elementele heraldice⁴⁸, fabulele și povestirile cu animale⁴⁹, elementele zoomorfe⁵⁰ ori anumite categorii de cahle precum cele de coronament⁵¹ sau plăci pavimentare⁵² a publicat și piese descoperite de arhitectul Romstorfer la Cetatea de Scaun a Sucevei în perioada anilor 1895-1904 și păstrate în colecțiile sucevene.

³⁹ *Ibidem*, p.160.

⁴⁰ R.Gassauer, *Beiträge*, pp. 1-8 (extras).

⁴¹ *Ibidem*, fig.1-7; 9-11; 12-13.

⁴² B.Slătineanu, *Despre teracotele sucevene*, în *BCMI*, XXX, 1937, pp.135-142.

⁴³ Idem, *Ceramica românească*, București, 1938, pl.II/c; XI/d.

⁴⁴ Idem, *Ceramica feudală*, p.189, fig.62 și 65.

⁴⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu scene*, p.148, fig.1/4; 2/1-3 și p.150, nota 26.

⁴⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, Fl.Hău, *Momente din viața de curte ilustrate pe cahle descoperite în Moldova. Scenele de dans*, în *AT*, VI, 1966, pp.76,77,79, fig.6/1.

⁴⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu Sfântul Gheorghe*, pp.34-39, fig.2/4;3/2-6; 6; eadem, *Cahle cu subiecte religioase*, pp.116, 118-119, 122, 124-129; fig.2/1.

⁴⁸ Eadem, *Elemente heraldice*, pp.317-318, 321, 323, 325-325, fig.2/2, 9/1, 13/1.

⁴⁹ Eadem, *Motive de inspirație literară*, pp.111-112, 113-115, fig.3/1-2; 4/1.

⁵⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, S.Haimovici, *Elemente animaliere pe cahle descoperite în Moldova*, în *ArhMold*, XXVI, 2003, pp.145-178.

⁵¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle de coronament*, p.128, 130-134, fig.1/1; 5/2; 6/2,6; 1/3; 13/2.

⁵² Eadem, *Plăci pavimentare*, pp.201-218.

Cu toate acestea, cea mai mare parte a pieselor ce compun colecția de ceramică monumentală, purtând numele descoperitorului, arhitectul Karl A. Romstorfer, și care grupează pe lângă cahle – cele mai numeroase și diversificate atât din punctul de vedere al formei, cât și al decorului –, plăci pavimentare, discuri, butoni, cărămizi ornamentale pentru fațadă, a rămas inedită.

*

* *

Lucrarea de față are ca obiectiv să facă cunoscută ceramica monumentală care formează colecția Romstorfer, acum, la mai bine de un secol de când piesele care o compun au fost descoperite la Cetatea de Scaun. Ne propunem prezentarea marilor teme decorative întâlnite, descrierea acestora, precum și o încadrare cronologică cât mai aproape de adevăr a pieselor respective. Cum cea mai mare parte a pieselor descrise se păstrează în cadrul colecțiilor Complexului Muzeal Bucovina, vor fi menționate doar excepțiile, acele exemplare pierdute de-a lungul timpului sau ajunse în proprietatea unor mari muzee din țară.

Piesele vor fi prezentate în funcție de destinația utilitară pe care au avut-o: plăci pavimentare, discuri, butoni, cărămidă decorativă pentru fațade, cahle. În cazul cahlelor, acestea vor fi grupate ținând seama atât de forma, cât și de locul ocupat în structura sobei, conform tipologiei elaborate de noi⁵³ Descrierea pieselor va fi făcută în funcție de formă și de motivul decorativ, fiind prezentate tipul constructiv, temele ornamentale și variantele lor, specificându-se numărul de exemplare existente. Când se întâlnesc exemplare identice, va fi descrisă o singură piesă, cea mai bine conservată sau întregită. Descrierea fiecărei piese va cuprinde tipul constructiv, numărul de inventar, dimensiunile, materialul și tehnica de obținere, tipul, prezentarea motivului decorativ, datarea, numărul exemplarelor existente, menționându-se dacă a fost sau nu publicată, bibliografia, analogiile cunoscute. Pentru majoritatea covârșitoare a diferitelor subcategorii ale ceramicii monumentale care formează colecția Romstorfer nu sunt cunoscute locul și condițiile stratigrafice de descoperire. În această situație încadrarea cronologică se bazează pe analogiile oferite de piese similare provenite din Moldova și a căror datare este asigurată de condițiile de descoperire.

⁵³ Eadem, *Cahle diin Moldova*, pp.83-95, fig.1.

*
* *

Ideea de a realiza catalogul colecției de ceramică monumentală rezultată în urma lucrărilor de degajare a zidurilor Cetății de Scaun a Sucevei de pământul și molozul depuse de-a lungul timpului și denumită după numele celui care a condus aceste lucrări, arhitectul Karl A. Romstorfer, ne-a fost sugerată, în vara anului 1975 de regretata Elena Busuioc și s-a materializat un an mai târziu. La trei decenii, după ce a fost început, manuscrisul, abandonat și reluat de mai multe ori de-a lungul timpului, a fost finalizat cu ajutorul generos al prietenilor și colegilor.

Pe parcursul elaborării *Catalogului Colecției Romstorfer – ceramica monumentală*, am purtat lungi și fructuoase discuții cu regretatul Radu Popa, cel care, în vara anului 1968, pe șantierul arheologic de la Brateiu, vorbind despre soba din „casa domniei” de la Suceava, a deschis în fața tinerei studente de atunci, fascinanta lume a cahlelor. Toată recunoștința noastră se îndreaptă către Radu Popa, pentru tot ajutorul primit pe parcursul redactării acestei lucrări. De-a lungul timpului am purtat ample discuții cu distinșii colegi și prieteni dr. Rodica Popovici, dr. Maria Venera Rădulescu, academician Victor Spinei, dr. Adrian Andei Rusu. Îi asigur de întreaga mea grațitudine pentru sugestiile date.

Lucrarea de față a fost elaborată cu ajutorul generos al colegilor care ne-au pus la dispoziție piesele solicitate, au realizat fotografiile, au cules textul și au făcut corecturile necesare și, nu în ultimul rând, ne-au oferit sprijin moral. Mulțumim colegilor și în același timp prietenilor dr. Mugur Andronic, Ștefan Dejan, Florin Hău, dr. Ion Mareș, dr. Bogdan Petru Niculică, Florentina Milici, Varvara Scutaru, ing. Tiberiu Polocoșer (conservare) și nu în ultimul rând monahilor Timotei Tiron și Iachint Sabău de la Sfânta Mănăstire Putna (fotografiere, prelucrarea imaginilor și coperta) domnișoarelor ing. Mihaela Andrieș, jurist Elena Moroșan și doamnelor Iuliana Roșca și Irina Țibulcă (redactare computerizată).

Lucrarea de față a fost recitită de colegul și prietenul academician Victor Spinei și a putut vedea lumina tiparului cu ajutorul generos al părintelui Arhimandrit Melchisedec Velnic, starețul Sfintei Mănăstiri Putna și al colegului Constantin-Emil Ursu, Directorul General al Complexului Muzeal Bucovina, Suceava. Le mulțumesc tuturor.

CAPITOLUL I

PLĂCI PAVIMENTARE CERAMICE

Cercetări făcute fie în interiorul unor biserici, fie a unor construcții laice datând din secolele XV-XVII au dovedit că pavimentul era realizat din cărămizi sau plăci ceramice nesmălțuite ori smălțuite, de formă pătrată, romboidală, hexagonală, dispuse „în spic”, în zigzag („*spina di pesce*”) sau „*en losange*”. Acest gen de paviment se mai păstrează parțial în bisericile Sfântu Ilie de lângă Suceava (1488)¹, „Precista” din Bacău (1491)² și Sfântul Nicolae de la Popăuți (1496)³. Săpăturile arheologice întreprinse de-a lungul timpului în cuprinsul unor monumente de artă religioasă au contribuit la sporirea numărului bisericilor care au fost pardosite cu plăci pavimentare ceramice simple ori smălțuite: capela de lemn de pe Câmpul Șanțurilor⁴, biserica Sfânta Paraschiva de la Șipot⁵, mănăstirea armeană Sfântul Auxentie (Zamca)⁶, biserica cu abside pătrate, considerată a fi catolică, de la Sfântul Dumitru⁷, biserica Sfântul Gheorghe (Mirăuți)⁸, toate de la Suceava, Voroneț⁹, Probota I¹⁰ și II¹¹, și ctitoria de la Probota a lui Petru Rareș¹², biserica mănăstirii Moldovița, de asemenea ctitoria lui Petru Rareș¹³.

Dar pavimentul realizat din plăci ceramice nu era doar un atribut al edificiilor de cult, biserici ori mănăstiri, fiind utilizat și în cuprinsul unor construcții laice precum Cetatea de Scaun a Sucevei¹⁴, curțile domnești de la Suceava¹⁵ și Iași¹⁶, „casa domniei” de pe

¹ V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, vol.I, București, 1959, p.651.

² Șt. Balș, *Vechea pardoseală a bisericii Precista din Bacău*, în *BCMI*, XXVIII, 1935, p.91.

³ G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, în *BCMI*, XVIII, 1925, p.47; V. Vătășianu, *op.cit.*, p.660.

⁴ *Cetatea Sucevii*, p. 26; I. Nestor et alii, *Șantierul Suceava*, în *SCIV*, 4, 1953, 1-2, p.354.

⁵ B. Mîrea et alii, *Șantierul arheologic Suceava – Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, 6, 1955, 3-4, p.778.

⁶ Gr. Foit, *Monumente de cultură armeană ale Sucevei*, în Suceava, XI-XII, 1984-1985, p.74 și nota 22.

⁷ M.D. Matei, Al. Rădulescu, Al. Artimon, *Bisericile de piatră de la Sf. Dumitru din Suceava*, în *SCIV*, 20, 1969, 4, p.544 și nota 11.

⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Plăci pavimentare*, p.202.

⁹ D. Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România din anul 1964*, în *SCIV*, 16, 1965, 3, p.603.

¹⁰ Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *O primă ctitorie și necropolă voievodală datorată lui Ștefan cel Mare – Mănăstirea Probota*, în *SCIA-AP*, 24, 1977, pp.210, 212, fig.7.

¹¹ H. Teodoru, *Contribuții la studiul originii și evoluției planului triconc în Moldova*, în *BMI*, 1, 1970, p.36; Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *op.cit.*, p.222.

¹² Voica Maria Pușcașu, *Cercetări arheologice la biserica mănăstirii Probota, construită de voievodul Petru Rareș*, în *RMI*, an LXVI, 1-2, 1997, p.15.

¹³ Șt. Balș, *Câteva date noi despre mănăstirea Moldovița*, în *BMI*, 3, 1971, p. 86, fig.5.

¹⁴ *Cetatea Sucevii*, pp.66-67; P.V. Batariuc, *op.cit.*, p.204.

¹⁵ *Ibidem*, p.203.

Câmpul Șanțurilor de la Suceava¹⁷, casele domnești din incinta mănăstirilor Bistrița¹⁸, Putna¹⁹ și probabil Horodnic²⁰, într-o construcție a obștii monahale de la vechea mănăstire a Humorului²¹, la reședința de la Arbore a boierului Luca Arbure²², în casa din zona „B” de pe Câmpul Șanțurilor²³, ori în locuința de orășean de pe strada Petru Rareș din Suceava²⁴.

În colecția Romstorfer se păstrează numeroase plăci pavimentare, întregi și fragmentare, de forme diverse, nesmălțuite dar și smălțuite, simple sau cu decorul realizat în tehnicile *sgraffito* și *champlevé*, care au fost descoperite la Cetatea de Scaun a Sucevei. Din punctul de vedere al formei, plăcile pavimentare se dovedesc a fi diferite, întâlnindu-se exemplare pătrate, dreptunghiulare, romboidale, hexagonale. O bună parte a acestor plăci pavimentare este nesmălțuită, cele mai numeroase exemplare fiind însă cele smălțuite. Din rândul plăcilor pavimentare smălțuite se detașează o categorie aparte, aceea a plăcilor decorate cu o gamă variată de motive ornamentale, realizate în tehnicile *sgraffito* și *champlevé*.

Toate tipurile de plăci pavimentare, indiferent de formă, au fost obținute prin turnare și apoi presare în tipare de lemn. A fost utilizată o argilă de bună calitate, pentru a-i reduce plasticitatea fiind folosiți, ca degresanți, atât nisip cu granulație fină, mare, micropundișuri și chiar pietriș. Lutul a fost bine frământat, omogen, dar se întâlnesc și exemplare neglijent lucrate, insuficient compactate, cu goluri de aer în pastă, defect care a dus, în timpul întrebuintării la spargerea acestor obiecte. În cazul unor plăci pavimentare nesmălțuite se poate remarca că uneori acestea au fost neglijent finisate, numeroase exemplare neavând ambele suprafețe perfect plane și prezentând grosimi diferite. Uneori, plăcile pavimentare smălțuite au câte două laturi paralele cu marginile teșite oblic, pentru o mai bună fixare în patul de mortar al pavajului.

O componentă a decorului unei importante părți a plăcilor pavimentare o constituie smălțuirea. În unele cazuri smălțul a fost așternut direct, peste pasta roșie, bine arsă în atmosferă oxidantă, a plăcilor respective, dar se cunosc și exemplare mai puțin numeroase

¹⁶ Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iași*, în *ArhMold*, V, 1967, p.208, fig.24/4,5,7.

¹⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.203.

¹⁸ Lia Bătrîna și A. Bătrîna, *O locuință*, p.76.

¹⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.203.

²⁰ Lia Bătrîna și A. Bătrîna, *Cercetări arheologice de la Horodnic (jud. Suceava)*, în *Suceava*, V, 1978, p.171, fig.4/6-9.

²¹ Elena Busuioc Gh. I. Cantacuzino, *Date arheologice asupra vechii mănăstiri a Humorului*, în *SCIV*, 20, 1969, I, p.74; Elena Busuioc, *Vechea mănăstire a Humorului*, p. 179 și nota 3.

²² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.204.

²³ *Ibidem*, p.203.

²⁴ *Ibidem*.

când în prealabil suprafața plăcii a fost acoperită, înainte de prima ardere, cu un strat de angobă de culoare albă. Culorile de smalt sunt cele cunoscute și utilizate atât în cazul ceramicii de uz comun, simplă sau decorată, cât și la cea monumentală: galben, verde, brun, într-o varietate de nuanțe datorate atât dozării coloranților, cât și arderii. Au fost descoperite exemplare monocrome – cele mai frecvente fiind cele verzi, cu sau fără angobă -, dar se cunosc și altele, acoperite cu smalt în mai multe nuanțe ale aceleiași culori, ori cu pete și vrăste divers colorate. Plăcile pavimentare decorate au fost acoperite cu angobă albă și apoi smălțuite. Rar plăcile pavimentare decorate au fost acoperite cu smalt monocrom, de cele mai multe ori pe aceeași piesă întâlnindu-se mai multe nuanțe ale culorii de smalt, dar și altele pentru a ritma suprafețele. Frecvent fondul îl constituie o anumită culoare din gama tonalităților de verde, galben, brun, în timp ce motivele decorative au fost realizate într-o anumite nuanță a culorii de fond, de obicei mai închisă. Drept caracteristică a întregii ceramici smălțuite, inclusiv a plăcilor pavimentare, se constată preferința arătată pentru tonalitățile închise ale culorilor: verde-olive, verde-crom, verde smarald, brun „*terra di Siena*”, umbră arsă, galben-ocru, galben-orange.

Decorul a fost realizat în tehnicile *sgraffito* – incizia care afectează în mod superficial angoba – și *champlevé* – excizia care prin adâncirea fondului face ca motivul ornamental să iasă în evidență, amintind un procedeu propriu artei metalului și emailului. Curent în obținerea motivului ornamental au fost utilizate combinate ambele procedee, din îmbinarea inciziei și exciziei pe o singură piesă, rezultând noi valențe decorative. Motivele decorative realizate în tehnicile *sgraffito* și *champlevé* întâlnite pe plăcile pavimentare se pot încadra într-un repertoriu ornamental variat: geometrice – care se dovedesc a fi cele mai numeroase și diversificate –, compozite, geometrice și vegetale, vegetale și antropomorfe. O notă caracteristică a ornamenticii plăcilor pavimentare o constituie dispunerea tectonică a decorului, suprafața plăcilor fiind divizată în două registre, inegale ca mărime: chenarul și zona centrală, pentru fiecare dintre aceste suprafețe fiind utilizate anumite motive ornamentale, care le sunt proprii. De obicei chenarul a fost decorat cu motive geometrice, dar se cunosc și cazuri când au fost folosite vrejuri sinuoase de care sunt prinse semipalmete cu lobii rotunjiți. Mai puțin numeroase sunt acele plăci pavimentare fără chenar, unde câmpul a fost tratat unitar, fără a mai fi divizat în registre și această situație se întâlnește mai ales atunci când au fost întrebuințate ornamente vegetale ori antropomorfe. În cazul în care suprafața plăcii pavimentare a fost împărțită în registre, bine delimitate pentru ornamentarea zonei centrale, au fost utilizate elemente geometrice, dar și compozite, vegetale și geometrice.

*
* *

1. Pacă pavimentară rectangulară, nesmălțuită. Nr. inv. E/1015

Dimensiuni: latura: 225,6 mm; latura: 180,7 mm; grosime : 58,1 mm.

Pastă cu nisip cernut; turnare și presare în tipar; ardere oxidantă.

Placă cu suprafețele plane, neglijent finisate²⁵ (fig. 1). Datată în secolele XV-XVI. Plăci pavimentare similare au fost descoperite la Curtea Domnească din Iași²⁶. La nr.inv. E/1015 se păstrează șase exemplare întregi, iar la nr.inv. E/1016 17 fragmente.

2. Placă pavimentară romboidală, nesmălțuită. Nr. inv. E/1027

Dimensiuni: latura: 190,5 mm; latura: 180,7 mm; grosime: 58,1 mm.

Pastă cu nisip cernut; turnare și presare în tipar; ardere oxidantă.

Placă pavimentară romboidală, cu suprafețe inegale; cea superioară este ușor bombată; laturile sunt inegale²⁷ (fig. 2). Datată în secolul XV. La nr.inv. E/1027 se păstrează două exemplare, la E/1028 șase, iar la E/1016 un exemplar fragmentar.

3. Placă pavimentară romboidală, smălțuită. Nr.inv. E/1010

Dimensiuni: latura 194,2 – 197, 3 mm; latura 194 – 198 mm; grosime: 54,8 – 57, 9 mm.

Pastă cu nisip cernut; turnare și presare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smălț verde.

Placă pavimentară romboidală, cu suprafețe inegale; cea superioară, de călcare, este ușor bombată; cea inferioară neglijent finisată²⁸ (fig. 3). Datată în secolul XV. Plăci pavimentare romboidale smălțuite au fost utilizate la pardosirea bisericilor Sfânta Paraschiva de la Șipot²⁹ și Sfântu Ilie de la Suceava³⁰. Se păstrează patru exemplare, dintre care trei smălțuite în verde, cel de al patrulea și-a pierdut smălțul în timpul întrebuințării.

4. Placă pavimentară pătrată, smălțuită. Nr. inv. E/1009

Dimensiuni: latura: 198,3 – 229,4 mm; grosime: 49,1 – 55,3 mm.

Pastă cu nisip cernut; turnare și presare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smălț în diverse nuanțe ale culorilor de verde, galben, brun.

²⁵ Inedită.

²⁶ Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, p. 208.

²⁷ Inedite

²⁸ Inedite.

²⁹ B. Mitrea et alii, *Șantierul arheologic Suceava – Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, 6, 1955, 3-4, p.778, fig.23.

³⁰ Parasciva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.201-202.

Placă pavimentară pătrată, cu suprafața smălțuită plană și cea inferioară neglijent finisată. Două plăci pavimentare prezintă laturile paralele ușor teșite în partea superioară, pentru o mai bună fixare în paviment³¹ (fig. 4). Datată în secolele XV-XVI. Plăci pavimentare rectangulare, smălțuite în diverse culori au fost descoperite la bisericile Gheorghe (Mirăuți) din Suceava³², Precista din Bacău³³, la Mănăstirea Moldovița³⁴, dar și la unele construcții laice, precum Curtea Domnească³⁵ și „casa domniei” de la Suceava³⁶. La nr. inv. E/1009 se păstrează patru exemplare întregi, la nr. inv. E/994 trei fragmente, iar la nr. inv. E/1011 52 de fragmente smălțuite în verde, galben, brun cu diverse nuanțe.

5. Placă pavimentară pătrată, smălțuită, fragment. E/1030

Dimensiuni: latura: 202,6 mm; grosime: 50,7 mm.

Pastă cu nisip cernut; turnare și presare în tipar; angobă albă, incizare; ardere oxidantă; smalt verde deschis.

Placă pavimentară pătrată, cu suprafețe plane. Două din laturile paralele sunt ușor teșite la partea inferioară; pe una din laturile drepte au fost incizate câteva semne grafice chirilice³⁷ (fig. 5 a, b). Datată în secolul XV

6. Placă pavimentară hexagonală, nesmalțuită. Nr. inv. E/1012

Dimensiuni: latura: 135,5 mm; grosime: 48,6 mm.

Pastă cu nisip; turnare și presare în tipar; ardere oxidantă.

Placă hexagonală, cu suprafețele neregulate, cu denivelări³⁸ (fig. 6). Datată în secolul XVII. Plăci pavimentare hexagonale au fost descoperite la Casa Domnească de la Mănăstirea Bistrița³⁹, Curtea Domnească din Iași⁴⁰, biserica Sfântu Gheorghe (Mirăuți) din Suceava⁴¹. La nr. inv. E/1012 se păstrează două exemplare întregi, nesmalțuite, iar la nr. inv. E/1029 trei fragmente, dintre care unul smălțuit în verde și două nesmalțuite.

7. Placă pavimentară rectangulară, smălțuită, fragment. Nr. inv. E/1005

Dimensiuni: grosime: 50,9 mm.

Pastă cu nisip cernut; turnare în tipar; angobă albă; *sgraffito*; ardere oxidantă; smalt verde smarald.

³¹ Inedite.

³² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op. cit.*, p. 202.

³³ Șt. Balș, *Vechea pardoseală a bisericii Precista din Bacău*, în *BCMI*, XXVIII, 1935, p. 91.

³⁴ Idem, *Câteva date noi despre mănăstirea Moldovița*, în *BMI*, 1971, 3, p. 86, fig. 5.

³⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op. cit.*, pp. 201-203.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Inedite.

³⁸ Inedită.

³⁹ Lia Bătrâna, A. Bătrâna, *O locuință*, p. 76.

⁴⁰ Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, p. 208, fig. 24/4, 5.

⁴¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op. cit.*, p. 202.

Placă rectangulară, în câmp, în partea stângă, a fost incizată silueta unui câine, cu un corp foarte suplu și capul în jos (ogar?)⁴² (fig. 7). Datată în secolele XV-XVI. La Cetatea de Scaun a Sucevei a fost descoperit un fragment de placă pavimentară decorat cu un câine alergând, în plin efort⁴³.

8. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr. inv. E/992

Dimensiuni: grosime: 33,9 mm.

Pastă cu nisip cu bobul mare și microprundișuri; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde deschis cu pete galbene; motivul decorativ verde olive.

Chenarul este compus dintr-o succesiune de pătrate cu fața plină, delimitate de linii verticale excizate, alternând cu dreptunghiuri cu suprafața hașurată de linii incizate. Câmpul, care este separat de o bandă simplă, nedecorată, a fost împărțit în metope rectangulare. În fiecare metopă se află un motiv cruciform, realizat din elipse cu suprafața plină, separate între ele de câte două triunghiuri concentrice alipite⁴⁴ (fig. 8). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

9. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr. inv. E/996

Dimensiuni: grosime: 32 mm.

Pastă cu nisip cu bobul mare și microprundișuri; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde, galben, brun.

Chenarul este realizat dintr-o friză de linii oblice, paralele între ele, incizate și excizate. Câmpul a fost decorat cu o alternanță de pătrate cu fața plină și pătrate cu fața hașurată de linii incizate, decor ce amintește o tablă de șah (*damier*)⁴⁵ (fig. 9). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

10. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr. inv. E/995

Dimensiuni: grosime: 36,5 mm.

Pastă cu nisip și microprundișuri; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde în două nuanțe.

Chenarul este compus din două registre. Registrul exterior este format dintr-o alternanță de pătrate cu fața plină și pătrate cu fața hașurată de linii incizate; o friză de linii

⁴² Romstorfer este de părere că această reprezentare nu poate fi considerată drept un motiv decorativ în sine, ci este un simplu „accident” incizat din întâmplare, în joacă, de unul dintre cei care lucrau în atelierul ceramic respectiv (*Cetatea Sucevii*, p.67, fig. 47), concluzie pe care ne-am însușit-o și noi. Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.205.

⁴³ B. Mitrea et alii, *Șantierul arheologic Suceava – Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, 5, 1954, 1-2, p. 276, fig. 12/11.

⁴⁴ Inedită.

⁴⁵ R. Gassauer, *Teracote*, p.160, fig.4; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.204-205, fig.3/5.

hașurate compune cel de al doilea registru interior. În câmp se găsește un motiv decorativ în tablă de șah (*damier*), realizat prin excizie⁴⁶ (fig. 10). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

11. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1004

Dimensiuni: grosime: 36,5 mm.

Pastă cu nisip și microprundișuri; presare în tipar; angobă albă; *champlevé*; ardere oxidantă; smalt galben și brun.

Chenarul este format din trei registre de căpriori (*chevron*) excizați, dispuși alternativ, cu vârful în sus și în jos. În câmp, un motiv decorativ în tablă de șah (*damier*)⁴⁷ (fig. 11). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

12. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1007

Dimensiuni: grosime: 36 mm.

Pastă cu nisip și microprundișuri; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt galben în două nuanțe, cu dungi verzi.

Chenarul este realizat dintr-o alternanță de pătrate cu fața plină, încadrate de linii excizate, cu dreptunghiuri cu suprafața hașurată de linii incizate. În câmp se găsește un motiv geometric realizat din cercuri concentrice⁴⁸ (fig.12). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

13. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1004

Dimensiuni: grosime: 35,7 mm.

Pastă cu nisip și microprundișuri; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde olive în două nuanțe.

Chenarul se compune dintr-o friză de pătrate cu fața plină, mărginite de linii excizate, alternând cu dreptunghiuri hașurate de linii incizate. În câmp se găsește un motiv geometric liniar⁴⁹ (fig 13). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

14. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1004

Dimensiuni: grosime: 38,2 mm.

Pastă cu nisip cu bobul mare; presare în tipar; angobă albă; *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde în două nuanțe.

Chenarul este realizat dintr-un șir de triunghiuri concentrice, dispuse alternativ, cu

⁴⁶ *Ibidem*, p.205, fig.1/5.

⁴⁷ R. Gassauer *op.cit.*, pp.155, 160, fig.1 ; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.204-205, fig.3/3.

⁴⁸ *Ibidem*, pp.204-205, fig.3/4.

⁴⁹ *Ibidem*, pp.204-205, fig.1/3.

vârful în sus și în jos⁵⁰ (fig. 14). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

15. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1004

Dimensiuni: grosime: 38,5 mm.

Pastă cu nisip și microprundișuri; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde și galben.

Chenarul este format dintr-o friză de cercuri aplatizate, separate de linii excizate, cercuri în care au fost înscrise romburi având la interior cruci incizate. În câmp se află o bandă de hexagoane cu laturile arcuite, în care au fost înscrise cercuri⁵¹ (fig. 15). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

16. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/999

Dimensiuni: grosime: 37 mm.

Pastă cu nisip cu bobul mare; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde și galben.

Chenarul este compus dintr-un șir de triunghiuri concentrice incizate, dispuse alternativ, cu vârful în sus și în jos și având la interior înscrise spirale. În câmp se află un motiv geometric compus din linii curbe⁵² (fig. 16). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

17. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1008

Dimensiuni: grosime: 32 mm.

Pastă cu nisip cu bobul mare; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito*; ardere oxidantă; smalt verde și galben.

Chenarul este format dintr-o friză de triunghiuri concentrice incizate având la interior înscrise spirale; triunghiuri dispuse alternativ, cu vârful în sus și în jos. În câmp se găsește un motiv geometric, compus din linii curbe care se întretaie, desenând elipse⁵³ (fig. 17). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

18. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1004

Dimensiuni: grosime: 36,5 mm.

Pastă cu nisip și microprundișuri; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde în două nuanțe.

Chenarul este format din două registre; registrul exterior este o friză de triunghiuri adosate, excizate, având înscrise la interior spirale incizate. Registrul interior constă dintr-o

⁵⁰ *Ibidem*, p.204, fig.1/4.

⁵¹ *Ibidem*, p.204, fig.3/2.

⁵² *Ibidem*, pp.204-205, fig.1/2.

⁵³ Inedită.

succesiune de dreptunghiuri cu fața plină, delimitate de linii verticale excizate⁵⁴ (fig. 18). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

19. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/997

Dimensiuni: grosime: 37,2 mm.

Pastă cu nisip și microprundișuri; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde în două nuanțe.

Chenarul este compus dintr-o alternanță de pătrate cu fața plină, încadrate de linii excizate și pătrate cu suprafața hașurată de linii incizate. În câmp se află un motiv cruciform compus din patru elipse hașurate, separate între ele de romburi în care se găsesc înscrise cruci de Malta și triunghiuri având la interior spirale⁵⁵ (fig. 19) Datată în a doua jumătate a secolului XV. Două fragmente de placă pavimentară cu un motiv decorativ asemănător au fost descoperite la Mănăstirea de la Horodnic⁵⁶.

20. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1001

Dimensiuni: grosime: 32 mm.

Pastă cu nisip și microprundișuri; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde, galben, brun.

Chenarul este realizat dintr-o friză de pătrate cu fața plină, separate de linii excizate de pătrate cu suprafața hașurată de linii incizate. În câmp se află un motiv cruciform, format din patru elipse hașurate, separate între ele de romburi în care se găsesc înscrise cruci de Malta și triunghiuri având la interior spirale⁵⁷ (fig. 20). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

21. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1007

Dimensiuni: grosime: 35,4 mm.

Pastă cu nisip și microprundișuri; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde în două nuanțe.

În câmp se află un motiv cruciform compus din elipse hașurate, separate de un romb excizat, în care a fost înscrisă o cruce de Malta⁵⁸ (fig. 21). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

22. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/989

Dimensiuni: grosime: 38,6 mm.

⁵⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.204, fig.1/6.

⁵⁵ *Ibidem*, pp.204-205, fig.2/4.

⁵⁶ Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Cercetări arheologice de la Horodnic-jud. Suceava*, în *Suceava*, V, 1978, fig.4/7.

⁵⁷ R. Gassauer, *op.cit.*, pp.155, 160, fig.5; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.204-205, fig.2/5.

⁵⁸ *Ibidem*, p.205, fig.2/3.

Pastă cu nisip și microprundișuri; presare incompletă în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde în două nuanțe.

Chenarul este format dintr-un șir de linii verticale, paralele, incizate și excizate. În câmp se găsește un copac, figurat asemenea unei frunze, crengile fiind reprezentate de nervurile bine conturate⁵⁹ (fig. 22). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

23. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1008

Dimensiuni: grosime: 35,3 mm.

Pastă cu nisip și microprundișuri; presare în tipar; angobă albă; *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde în două nuanțe.

Chenarul este compus dintr-o friză de hexagoane aplatizate, în care se află înscrise cercuri concentrice. În câmp se găsește un copac reprezentat asemenea unei frunze stilizate, cu nervuri-crengi bine conturate⁶⁰ (fig. 23). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

24. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1003

Dimensiuni: grosime: 37,6 mm.

Pastă cu microprundișuri și granule de calcar; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde și galben.

Chenarul constă dintr-un șir de hexagoane aplatizate, având la interior spirale incizate. În câmp a fost figurat un arbust de crengile căruia sunt prinse fructe rotunde. Un triunghi hașurat sugerează solul pe care crește arbustul⁶¹ (fig. 24). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

25. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/991

Dimensiuni: grosime: 33 mm.

Pastă cu nisip și microprundișuri; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde și galben.

Chenarul este realizat dintr-o succesiune de hexagoane aplatizate, având înscrise la interior romburi. În câmp se află un arbust cu crengi răsfirate, terminate cu fructe rotunde⁶² (fig. 25). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

26. Placă pavimentară, fragmentară, decorată. E/1008.

Dimensiuni: grosime: 35,5 mm.

Pastă cu nisip și microprundișuri; presare insuficientă în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde și galben, căzut în urma întrebuițării.

⁵⁹ R. Gassauer, *op.cit.*, pp.155, 160, fig.2; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.204-205, fig.4/3.

⁶⁰ *Ibidem*, pp.204-205, fig.4/1

⁶¹ *Ibidem*, p.205, fig.4/4.

⁶² *Ibidem*, p.205, fig.4/5.

Chenarul este format dintr-o friză de căpriori (*chevron*) excizați, având înscrise la interior triunghiuri și spirale. În câmp, se află un chiparos având coroana conică și crengi – linii incizate⁶³ (fig. 26). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

27. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1008

Dimensiuni: grosime: 34,3 mm.

Pastă cu nisip și microprundișuri; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalț galben și brun.

Chenarul este compus dintr-un șir de hexagoane aplatizate, având înscrise spirale. În câmp se găsește un arbust cu frunze și fructe rotunde⁶⁴ (fig. 27). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

28. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/998

Dimensiuni: grosime: 35,3 mm.

Pastă cu nisip cu bobul mare și microprundișuri; presare incompletă în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalț verde în două nuanțe.

Chenarul constă dintr-o friză de linii incizate, paralele între ele. În câmp a fost reprezentat un arbust cu crengi ramificate, de care sunt prinse flori de crin stilizate și fructe rotunde, încadrat de alți doi copaci figurați asemenea unor frunze, cu nervurile bine conturate, posibil brazi stilizați⁶⁵ (fig. 28). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

29. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1006

Dimensiuni: grosime: 50,6 mm.

Pastă cu nisip cernut și granule de calcar; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito*; ardere oxidantă; smalț verde în două nuanțe.

Placă fără chenar; în câmp a fost incizată o diagonală de care sunt prinse frunze stilizate⁶⁶ (fig. 29) Datată în a doua jumătate a secolului XV. Un motiv decorativ asemănător se întâlnește pe două fragmente de plăci pavimentare descoperite la Mănăstirea Horodnic⁶⁷.

30. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1000

Dimensiuni: grosime: 55,9 mm.

Pastă cu nisip cernut; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalț verde în două nuanțe.

⁶³ *Ibidem*, p.205, fig. 5/1.

⁶⁴ *Ibidem*, p.205, fig.5/3.

⁶⁵ *Ibidem*, p.205, fig.5/4

⁶⁶ *Ibidem*, p.205, fig.5/5.

⁶⁷ Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *op. cit.*, fig. 4/8-9.

Placă fără chenar. Câmpul a fost decorat cu o compoziție de palmete înscrise în spații cordiforme trasate de vrejuri de care sunt prinse semipalmete⁶⁸ (fig. 30). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

31. Placă pavimentară fragmentară, decorată. E/1006

Dimensiuni: grosime: 47,2 mm.

Pastă cu nisip; presare în tipar; angobă albă; *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde în două nuanțe.

Placă fără chenar; în câmp se află o palmetă cu lobii rotunjiți⁶⁹ (fig. 31). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

42. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1007

Dimensiuni: grosime: 49 mm.

Pastă cu nisip cernut; presare incompletă în tipar; angobă albă; *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde în două nuanțe.

Placă fără chenar; în câmp se află o palmetă și un vrej de care este prinsă o semipalmetă⁷⁰ (fig. 42). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

33. Placă pavimentară fragmentară, decorată (așchie). Nr.inv. E/1008

Pastă cu nisip cernut; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt galben în două nuanțe.

Placă fără chenar; în câmp se găsește un vrej alături de care se află o semipalmetă⁷¹ (fig. 33). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

34. Placă pavimentară fragmentară, decorată. E/1007

Dimensiuni: grosime: 37,8 mm.

Pastă cu nisip și microprundișuri; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde olive și galben.

Chenarul este compus dintr-un șir de căpriori (*chevron*) având înscrise la interior spirale. În câmp se găsește un motiv cruciform realizat din două elipse hașurate separate între ele de un spațiu în formă de migdală și de un boboc de floare (?)⁷² (fig. 34). O placă pavimentară fragmentară, decorată cu un motiv asemănător, a fost descoperită în ruinele reședinței boierului Luca Arbure de la Arbore⁷³. Datată în a doua jumătate a secolului XV.

35. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr. inv. E/990

⁶⁸ R. Gassauer, *op.cit.*, pp.155, 160, fig.6; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.205, fig.6/6.

⁶⁹ *Ibidem*, p.205, fig.6/3.

⁷⁰ *Ibidem*, p.205, fig.6/2.

⁷¹ *Ibidem*, p.205, fig.6/5.

⁷² Inedită.

⁷³ Inedită, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava, la nr.inv. E/7115.

Dimensiuni: grosime: 33 mm.

Pastă cu nisip și microprundișuri; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde și galben.

Chenarul este format dintr-o alternanță de pătrate cu fața plină, delimitate de benzi verticale excizate și pătrate cu suprafața hașurată de linii incizate. În câmp se află un nod sasanid excizat, asociat cu doi copaci care sugerează un brad desenat în manieră naivă⁷⁴ (fig. 35). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

36. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Se păstrează în „Colecția de Artă Comparată Barbu Slătineanu”, București.

Dimensiuni: grosime: 30 mm.

Pastă cu mult nisip; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt galben deschis.

Chenarul constă dintr-o friză de pătrate cu fața plină, delimitate de benzi verticale excizate și pătrate cu suprafața hașurată de linii incizate. În câmp a fost figurat nodul sasanid asociat cu reprezentările puternic stilizate ale unor copaci⁷⁵. Datată în a doua jumătate a secolului XV.

37. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1004

Dimensiuni: grosime: 41,6 mm.

Pastă cu nisip cernut; presare incompletă în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde în două nuanțe.

Chenarul este compus dintr-un șir de linii drepte, excizate și incizate, paralele între ele. În câmp se află un motiv compozit: un triunghi asociat cu vrejuri și boboci de floare precum și cu cercuri⁷⁶ (fig. 36). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

38. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1003.

Dimensiuni: grosime: 48,7 mm.

Pastă cu nisip cernut și granule de calcar; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt galben și brun.

Placă fără chenar; în câmp se află vrejuri cu semipalmete ce încadrează un motiv geometric realizat din benzi de linii hașurate⁷⁷ (fig. 37). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

⁷⁴ R. Gassauer, *op.cit.*, pp.155, 160, fig.3; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.205, fig.4/2.

⁷⁵ B. Slătineanu, *Ceramica românească*, București, 1938, p.202, pl. 1/c; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.205, fig.5/2.

⁷⁶ *Ibidem*, p.205, fig.1/1.

⁷⁷ R. Gassauer, *op.cit.*, pp.155, 160, fig.8; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.205, fig.6/1.

39. Placă pavimentară decorată. Se păstrează la Muzeul Național de Istorie a României, București

Dimensiuni: latura: 200 mm; latura: 170 mm; grosime: 48 mm.⁷⁸

Pastă cu nisip cu bobul mare; presare în tipar; angobă albă; *sgraffito* și *champlevé*; ardere oxidantă; smalt verde în două nuanțe.

Chenarul este compus de o friză de semipalmete cu lobii alungiți, prinse de un vrej sinuos; centrul plăcii, tratat ca un medalion pătrat trasat de un meandru grec, este ocupat de o floare cu petale cordiforme⁷⁹ (fig. 38). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

40. Placă pavimentară fragmentară, decorată. Nr.inv. E/1002

Dimensiuni: grosime: 49,3 mm.

Pastă cu nisip cernut; turnare și presare în tipar; angobă albă; *sgraffito*; ardere oxidantă; smalt verde în două nuanțe.

Placă fără chenar; în câmp a fost reprezentată o siluetă umană în mișcare, puternic stilizată, sugerând un războinic, îmbrăcat în haine ample (șalvari?) și având mâna stângă ridicată, în plin efort⁸⁰ (fig. 39). Datată în a doua jumătate a secolului XV.

* * *

În timpul lucrărilor de degajare a zidurilor Cetății de Scaun de la Suceava au fost descoperite numeroase plăci pavimentare ceramice, întregi, dar mai ales fragmentare, atât nesmălțuite cât și acoperite cu o mare varietate de nuanțe și culori de smalt, simple ori decorate. Condițiile în care au fost executate aceste lucrări la cetate, modul de recoltare a materialului arheologic a făcut ca pentru cea mai mare parte a plăcilor pavimentare – ca de altfel pentru toate obiectele provenite de aici – să nu se cunoască locul exact de descoperire și, implicit, încăperile unde au fost utilizate pentru realizarea pavajelor. În lucrarea sa publicată în limba română Romstorfer face mențiunea că foarte multe cărămizi smălțuite în galben-maron au fost găsite în moloz.⁸¹ Doar în unele cazuri se specifică încăperile unde au fost descoperite plăci pavimentare, precum cele numerotate cu 8 și 12 pe planul general al cetății, dar și în curtea interioară, în dreptul camerei cu numărul 12.⁸² Despre capela de lemn de pe Câmpul Șanțurilor se face mențiunea că „podeaua îi era de cărămizi”.⁸³

⁷⁸ Pentru descrierea acestei plăci pavimentare am folosit fișa de evidență întocmită în anul 1959 de către regretata Mărioara Nicorescu - Diaconu.

⁷⁹ *Cetatea Sucevii*, p.66, fig. 46/a; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.205, fig.7/1.

⁸⁰ *Ibidem*, p.205, fig.8/3.

⁸¹ *Cetatea Sucevii*, p.67. Este interesant de menționat faptul că până la noi, cele mai numeroase fragmente au ajuns cele smălțuite în verde.

⁸² *Ibidem.*, p.37.

⁸³ *Ibidem*, p.26.

Câteva informații succinte și în unele cazuri greu de plasat în spațiu referitoare la locul de descoperire a plăcilor pavimentare ceramice ne furnizează cataloagele-inventar ale obiectelor colecționate de Muzeul Sucevei. Astfel aflăm că plăci pavimentare au fost descoperite în prima⁸⁴ sau în a treia încăpere din cetate⁸⁵ ori în „cabinetul curții”⁸⁶. Coroborând informațiile furnizate de aceste cataloage întocmite la începutul secolului trecut cu planul cetății care însoțește raportul publicat de Romstorfer la sfârșitul campaniei din anul 1901⁸⁷, dar și cu acela din monografia apărută în limba română în 1913⁸⁸, putem să precizăm că în încăperea 15 au fost descoperite plăci hexagonale („cărămizi în șase unghiuri”)⁸⁹, iar în cea cu nr. 41 s-a aflat o „cărămidă de pardoseală smălțuită”⁹⁰. În stadiul de față al cunoștințelor noastre despre Cetatea de Scaun de la Suceava, ne este imposibil de identificat „cabinetul curții”, unde știm că au fost descoperite „cărămizi de pavat, smălțuite și cu gravuri”⁹¹.

În condițiile în care nu cunoaștem mai multe detalii despre încăperile din cuprinsul Cetății de Scaun, despre modul în care acestea erau pardosite cu plăci pavimentare ceramice, putem să formulăm o serie de ipoteze. În spațiile mai puțin reprezentative ale cetății, precum camerele de gardă (încăperile cu nr.15 și 42 din planul Romstorfer)⁹², cele pentru soldați sau pivnițele, au putut fi întrebuințate plăcile simple, pătrate, romboidale, hexagonale, nesmalțuite ori smălțuite. Bazându-ne pe informația furnizată de Romstorfer că au fost găsite cărămizi și în curtea interioară, în dreptul încăperii nr.12⁹³, dar și pe descoperiri făcute în anii 1953-1954, în zonele marcate R6 și R8⁹⁴, putem să presupunem că și spațiul exterior era pavat cu plăci ceramice. Încăperea unde se întrunea sfatul domnesc, aflată, după cum par să o indice descoperirile făcute pe latura de vest notată cu 50 pe planul Romstorfer⁹⁵, dar și paraclisul și iatacurile domnești de pe latura de est au fost placate cu plăci pavimentare ceramice decorate în tehnicile *sgraffito* și *champlevé* și acoperite cu smalt

⁸⁴ A. von Peyersfeld, *Hauptkatalog*, p.2, nr.47, idem, *Catalogul obiectelor* p.2, nr.47.

⁸⁵ A. von Peyersfeld, *Hauptkatalog*, p.1, nr.25; idem, *Catalogul obiectelor...*, p.2, nr.25.

⁸⁶ Idem, *Hauptkatalog...*, p.8, nr.271; idem, *Catalogul obiectelor...*, p.9, nr.271.

⁸⁷ K.A. Romstorfer, *Das alte Fürstenschloss in Suczawa Bericht über die Forschungsarbeiten seit 1895, insbesondere im Jahre 1901*, Cernăuți, 1902, pl.II.

⁸⁸ *Cetatea Sucevii*, pl.II.

⁸⁹ R. Gassauer, N. Turtorean, *Muzeul orașului Suceava*, în *Anuarul Liceului ort.or. Ștefan cel Mare în Suceava, 1924/1925 publicat la finele anului școlar*, Suceava, 1926, p.13, nr.48; idem, *Catalogul obiectelor* p.6, nr.48.

⁹⁰ *Ibidem*, p.6, nr.58.

⁹¹ *Ibidem*, p.6, nr.61.

⁹² *Cetatea Sucevii*, pl.II.

⁹³ *Ibidem*, p.37.

⁹⁴ B. Mitrea et alii, *Șantierul arheologic Suceava – Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, 5, 1954, 1-2, pp. 258, 267, 273, 274.

⁹⁵ *Cetatea Sucevii*, p.58, fig.57-59; pl.II.

colorat în verde, galben, brun. Este dificil de spus dacă pentru pardosirea unei încăperi era folosit doar un singur motiv decorativ, ce se repeta la infinit, compunând un ornament „textil”, sau erau utilizate mai multe motive ornamentale, într-o varietate de nuanțe coloristice, urmărindu-se doar realizarea unui anume efect cromatic. Reprezentări iconografice din spațiul vest-european ne sugerează că, în realizarea pavimentelor erau folosite atât plăci decorate, cât și simple, dispuse în șiruri alternative⁹⁶.

Încadrarea cronologică a celor mai multe plăci pavimentare ceramice descoperite la Cetatea de Scaun a Sucevei este asigurată de analogiile oferite de obiecte similare, păstrate în funcțiune, la unele biserici ctitorite la sfârșitul secolului XV și în secolul XVI. Motivele decorative folosite pentru împodobirea plăcilor pavimentare sunt frecvent întâlnite în olăria de uz comun⁹⁷, dar și pe unele cahle⁹⁸ datând din a doua jumătate a secolului XV, identitatea mergând până la detaliu. Am postulat ipoteza că toate aceste obiecte ceramice, de o foarte bună calitate și bogat decorate erau produse de acel atelier pe care l-am numit aulic și care executa atât veselă, dar și plăci pavimentare, discuri, butoni, cărămidă de fațadă, cahle, într-un cuvânt, toate categoriile de bunuri desemnate sub numele generic de ceramică monumentală, pentru nevoile unor comanditari pretențioși, precum domnul și mării boieri⁹⁹.

Un lucru este cert. Alături de țesăturile prețioase, de vasele ornamentale atârdate pe pereți, de sobele din cahle divers decorate și colorate, plăcile pavimentare ceramice contribuiau la împlinirea cromatică a sobrelor spații de locuit, pe care le însuflețeau și ritmau cu smalțurile strălucitoare ce însoțeau viața cotidiană a înaintașilor noștri.

⁹⁶ În lucrările lui Jan van Eyck, *Madona Cancelarului Rollin* sau *Fecioara cu canonicul van der Paele*, pavimentul unde se desfășoară scena este acoperit cu o alternanță de plăci simple cu altele decorate. Cf. Gh. Székely, *Van Eyck*, București, 1970, fig. 42, 65.

⁹⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive ornamentale în ceramica smălțuită de uz casnic de la Suceava, din secolul al XV-lea*, în *Suceava*, XI-XII, 1984-1985, pp.50-51, fig.1-4.

⁹⁸ *Mărturii de civilizație medievală românească*, pp.62-63, fig.41-43.

⁹⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ateliere* pp.215-219; eadem, *Plăci pavimentare* p.205.

CAPITOLUL II

CERAMICA DECORATIVĂ DE FAȚADĂ

Din marea familie a ceramicii monumentale se detașează o categorie aparte, utilizată pentru a sublinia unele detalii arhitectonice ale paramentului precum cornișa, ocnițele, firidele, ferestrele, turla, dar și pentru a da strălucire severelor fațade din piatră brută, cenușie ale edificiilor, atât laice cât și religioase, construite în Moldova în secolele XIV-XVII. Sintagma ceramică decorativă de fațadă desemnează mai multe subcategorii de obiecte, diversificate tipologic, variate ca formă, simple sau cu un repertoriu ornamental complex, folosite toate, combinate, sau doar unele dintre ele, la împodobirea construcțiilor: flori cruciforme, discuri și butoni smălțuiți, cărămizi simple sau smălțuite.

Cel mai vechi monument din Moldova care a ajuns până la noi, decorat cu un întreg ansamblu de ceramică de fațadă compus din discuri simple, asemănătoare unei farfurioare cu suprafața ușor adâncită și având în mijloc o proeminență conică, smălțuite în verde olive, dar și flori cruciforme precum și cărămizi simple și smălțuite în verde și albastru, savant dispuse pe sobrele paramente de gresie, este biserica Sfânta Treime din Siret, ctitoria lui Petru I.¹

Descoperiri de ceramică decorativă de fațadă, datând de la sfârșitul secolului XIV și din primele decenii ale celui următor au fost făcute la biserica² dar și la curtea vornicului Oană de la Tulova-Vorniceni Mari³, Suceava⁴, Cetatea Albă⁵, vechile mănăstiri de la

¹ Biserica Sfânta Treime a fost datată în timpul domniei lui Sas (Corina Nicolescu, *Începuturile ceramicii*, pp.378-379), pentru ca, mai apoi, să fie considerată o ctitorie a voievodului Petru I (Istoria artelor plastice în România, vol.I, București, 1968, pp.185-186; R. Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)*, București, 1974, pp.311-312; idem. *Implicații balcanice ale începuturilor mitropoliei Moldovei. O ipoteză*, în *România în istoria universală*, III/1, Iași, 1988, pp.562-563). În urmă cu trei decenii s-a avansat ipoteza că biserica Sfânta Treime ar fi o refacere din temelii, în condițiile respectării vechiului plan, datând de la începutul secolului XV. Cf. Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *O locuință*, p.76 și nota 47. Recent, în legătură cu biserica Sfânta Treime a fost formulată o altă ipoteză, conform căreia aceasta a avut un alt plan și a fost edificată de la cota zero a elevației, probabil în primii ani de domnie ai lui Alexandru cel Bun. Cf. C.Asăvoaie *Rolul reședințelor domnești în consolidarea statului moldovenesc*, în *ArhMold*, XXV, 2002, p.210.

² M.D. Matei, Em. Emandi, *O ctitorie din secolul al XIV-lea a vornicului Oană de la Tulova*, în *SCIA-AP*, 32, 1985, pp.7-8, fig. 4/4,5.

³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Decorul ceramic*, p.5.

⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, M. Andronic, *Descoperiri arheologice la Suceava – contribuții la cunoașterea topografiei orașului medieval*, în *Suceava*, XVII-XIX, 1990-1992, p.40, fig. 9/5.

⁵ B. Slătineanu, *Ceramica românească*, București, 1938, p.52, nota 2.

Humor⁶ și Moldovița⁷, Iași⁸, biserica și casa domnească de la Mănăstirea Bistrița⁹, Mănăstirea Neamț¹⁰.

Folosirea ceramicii decorative de fațadă va cunoaște maxima sa dezvoltare în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, adevărat „secol de aur” în evoluția artei lutului în Moldova, când mai toate bisericile au fost împodobite cu o adevărată parură de ceramică policromă formată din discuri simple sau cu un variat repertoriu ornamental geometric, heraldic, zoomorf, cărămizi simple, butoni: mănăstirile Probota I¹¹, Putna¹², bisericile Pătrăuți¹³, Bădeuți¹⁴, Sfânta Paraschiva de la Șipot-Suceava¹⁵, Sfântu Ilie¹⁶, Voroneț¹⁷, Sfântul Ioan de la Vaslui¹⁸, Sfântul Nicolae de la Iași¹⁹, Sfântul Gheorghe din Hârlău²⁰, Bălinești²¹, Sfântul Nicolae de la Dorohoi²², Sfântul Gheorghe de la Popăuți²³, Probota II²⁴, o biserică aflată în incinta Mănăstirii armene Sfântul Auxentie (Zamca) de la Suceava²⁵, și probabil o alta, la Țuțora²⁶, Borzești²⁷, Războieni²⁸, Sfântul Ioan din Piatra Neamț²⁹, mănăstirile Tazlău³⁰ și Neamț³¹. Dar decorația ceramică nu era un apanaj doar al edificiilor de cult, fiind curent utilizată și la ornamentarea construcțiilor laice. Astfel, zidul de incintă al cetății Hotin este

⁶ V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, vol.I, București, 1959, p.386; Corina Nicolescu, *op.cit.*, p.386, nota 1.

⁷ *Ibidem*, p.386, nota 3; Gh.I. Cantacuzino, *Vechea mănăstire a Moldoviței*, p.82, fig.7.

⁸ N.N. Pușcașu, Voica-Maria Pușcașu, *Mărturii de civilizație și urbanizare medievală descoperite în vatra istorică a Iașilor*, în *RMM-MIA*, 2, 1983, p.23, fig.10.

⁹ Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *op.cit.*, pp.75-78, fig.3/a-b; nota 47.

¹⁰ R. Heitel, *Cercetări arheologice efectuate la mănăstirea Neamț*, în *MMS*, 1962, 5-6, pp.331-332, fig.4,5.

¹¹ Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *O primă cititorie*, p.213-214.

¹² I. Nestor et alii, *Șantierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, V, 1959, p.613; Corina Nicolescu, *op.cit.*, p.387, fig.9/d,e; 11/c,d.

¹³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.7, nota 24.

¹⁴ *Ibidem*, pp.13-14, fig. 1/3.

¹⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Descoperiri inedite*, pp.104-105, fig.1/6,8.

¹⁶ Eadem, *Cercetarea arheologică, condiție a restaurării. Studiu de caz: Biserica Sfântu Ilie, Suceava*, în *Monumentul. Tradiție și viitor*, I, Iași, 2000, pp.140-141.

¹⁷ Eadem, *Decorul ceramic*, p.9.

¹⁸ Al. Andronic, I. Ioniță, Florentina Banu, *Șantierul arheologic Vaslui*, în *Materiale*, VIII, 1962, pp.779-800, fig.4/4.

¹⁹ C.I. Istrati, *Biserica și podul din Borzesci, precum și o ochire relativă la bisericile zidite de Ștefan cel Mare*, în *AARMSI*, seria a II-a, tom XXVI, 1904, pp.48, 53-55, pl.XXVII și fig.11.

²⁰ G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, în *BCMI*, XVIII, 1925, p.48; V. Vătășianu, *op.cit.*, p.656.

²¹ Corina Popa, *Bălinești*, București, 1981, p.13; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.7, nota 31.

²² G. Balș, *op.cit.*, p.137; V. Vătășianu, *op.cit.*, p.631; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.7, nota 32.

²³ G. Balș, *op.cit.*, p.46; V. Vătășianu, *op.cit.*, p.660.

²⁴ Corina Nicolescu, Florentina Jipescu, *Din trecutul mănăstirii Probota*, în *SCIA*, 1-2, 1956 p.297, fig.3-9; Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *op.cit.*, p.225, fig.12.

²⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Descoperiri inedite*, p.105-107, fig.1/6,7.

²⁶ C. Asăvoaie, *Un disc ornamental din ceramică la Țuțora și semnificația lui*, în *ArhMold*, XXI, 1998, pp.227-228, fig.1/a-b.

²⁷ G. Balș, *op.cit.*, pp.81-82; V. Vătășianu, *op.cit.*, p.681.

²⁸ Corina Nicolescu, *op.cit.*, p.390; N. Grigoraș, *Ștefan cel Mare și epocala confruntare pentru apărarea patriei*, în *Războieni – Valea Albă și împrejurimile*, Piatra Neamț, 1977, pp.91-92.

²⁹ G. Balș, *op.cit.*, p.95; V. Vătășianu, *op.cit.*, p.684.

³⁰ *Istoria artelor plastice în România*, vol.I, București, 1968, pp.325-326.

³¹ Corina Nicolescu, *Decorul mănăstirii Neamț*, pp.127-130, fig. 14-16; 20-23.

decorat pe toată latura de vest a paramentului, cu forme geometrice, piramide încununate de cruci, așa numitele „Golgotе”³² și pătrate având înscrise în interior alte pătrate, realizate din cărămizi roșii, nesmălțuite. Diverse obiecte care se încadrează în marea categorie a ceramicii decorative de fațadă precum discurile și butonii ornamentali, au fost descoperite în cursul cercetărilor arheologice de teren sau a celor sistematice efectuate în cuprinsul unor complexe aulice, la Cetatea de Scaun³³, „casa domniei” de pe Câmpul Șanțurilor³⁴, Curtea Domnească de la Suceava³⁵, Curtea Domnească de la Bacău³⁶, a unor reședințe boierești, cum ar fi cele ale lui Luca Arbore de la Arbore³⁷ și Șipote-Iași³⁸, Spătărești „La Hate”³⁹, Siliștea Șcheii lângă Suceava⁴⁰, dar și la unele locuințe de orășeni, din zona străzii 6 Noiembrie (Hanul Domnesc) de la Suceava⁴¹.

În secolul XVI decorul ceramic al fațadelor va fi mult mai rar întâlnit. Acum paramentele bisericilor vor fi tencuite, pentru a putea fi acoperite cu frescă, astfel că decorul ceramic aproape a dispărut. Doar câteva biserici din prima jumătate a secolului XVI, precum Sfântul Gheorghe⁴² și Sfântul Dumitru⁴³ din Suceava, cât și ctitoria lui Petru Rareș de la Probota⁴⁴ vor fi ornamentate cu ceramică decorativă de fațadă, asociată cu pictura în frescă. Ornamentația ceramică a paramentelor va fi reluată la sfârșitul secolului XVI: mănăstirile Galata⁴⁵, Hlincea⁴⁶, Aroneanu⁴⁷, și în prima jumătate a secolului XVII la biserica mică, zisă a schitului de la Mănăstirea Dragomirna⁴⁸, paraclisul Mănăstirii Zamca de la Suceava⁴⁹, clisiarnița Mănăstirii Moldovița⁵⁰, bisericile Rădeana⁵¹,

³² V. Drăguț, *Ceramica monumentală din Moldova – operă de inspirată sinteză*, în *RMM-MIA*, 1, 1976, p.35, fig.6; Mariana Șlapac, *Semnele apotropaice în cetățile medievale din Moldova*, în vol. *Artă. Istorie. Cultură. Studii în onoarea lui Marius Porumb*, Cluj-Napoca, 2003, pp.108-109, fig.4.

³³ *Cetatea Sucevii*, pp.79-80, fig. 78, 79.

³⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.107, fig. 1/1,9.

³⁵ *Ibidem*, pp.107-108, fig. 1/2.

³⁶ Al. Artimon, *Date istorice și arheologice*, p.13; idem, *Civilizația medievală urbană*, p.77, fig. 38/3,5.

³⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Decorul ceramic*, p.10, fig. 1/14,15.

³⁸ I. Mihail, *Curțile lui Luca Arbore de la Șipote-Iași*, în *BCMI*, XXII, 1929, p.141; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.10.

³⁹ Lia Bătrîna, O. Monoranu, A. Bătrîna, *Cercetările arheologice de la Spătărești*, p.92.

⁴⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Descoperiri inedite*, pp.109-110, fig. 1/5.

⁴¹ *Ibidem*, p.108, fig. 1/3,4.

⁴² I. Caproșu, *Vechea catedrală mitropolitană de la Suceava. Biserica Sfântul Ioan cel Nou*, Iași, 1980, p.47.

⁴³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Decorul ceramic*, p.11.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ G. Balș, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933, p.86.

⁴⁶ *Ibidem*, pp.20-21.

⁴⁷ *Ibidem*, pp.17-18, fig. 13,14.

⁴⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.12.

⁴⁹ L. Șimanschi, *Mănăstirea Zamca*, București, 1967, p.27; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.12.

⁵⁰ B. Mitrea et alii, *Șantierul arheologic Suceava – Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, 6, 1955, 3-4, p.810; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.12.

⁵¹ G. Balș, *op.cit.*, pp.94,96.

Buciuiești⁵², Precista din Galați⁵³ vor mai fi folosite anumite elemente decorative din ceramică smălțuite, nemaîntânite anterior, precum farfuriile, stelulele și florile de crin stilizate.

* * *

În colecția Romstorfer se păstrează numeroase obiecte, întregi și fragmentare, diversificate tipologic, care se încadrează în marea categorie a ceramicii decorative de fațadă și anume discuri, butoni, cărămizi smălțuite sau destinate brâelor în formă de „dinti de ferăstrău”, și care se încadrează cronologic, la sfârșitul secolului XV și apoi în secolul XVII.

Atât discurile și butonii ornamentali au fost confecționați dintr-o argilă de bună calitate, atent curățată de impurități, în compoziția căreia s-a adăugat, drept degresant pentru a-i reduce plasticitatea, nisip cu bobul mare, argilă care a fost bine frământată, obținându-se o pastă omogenă, asemănătoare cu cea din care se executa și olăria de uz comun din acea vreme.

Discurile au fost realizate în două faze distincte de lucru: placa anterioară circulară, cu decor în relief mai mult sau mai puțin accentuat era imprimată cu ajutorul tiparului, în timp ce piciorul de montare, cilindric, gol, era modelat la roată. Placa anterioară, circulară, destinată a fi decorată în relief era întinsă pe o suprafață plană, posibil aplatizată cu un mai de lemn și era imprimată cu ajutorul unui tipar de lut ars, fiind apoi atent finisată, astfel că detaliile motivului ornamental sunt perfect sesizabile deși erau inutile în economia decorativă a acestor obiecte destinate a împodobi partea superioară a paramentelor, poziție care nu permitea sesizarea amănuntelor. Este cazul, între altele, a discurilor cu omul care ține în mâini câte un pește, unde solzii sunt perfecți desenați, a penelor din aripile grifonului sau a striurilor vizibile pe bolta palatină a leului „rampant”, detalii perfect vizibile. Dacă placa inițială era prea subțire, olarul mai adăuga încă un strat de lut, mai cu seamă în zonele unde decorul ieșea în relief, aderența celor două straturi de argilă fiind insuficientă, „lipiturile” distrugându-se și astăzi. Piciorul de montare, cilindric, gol, era modelat la roata rapidă. Ambele părți erau îmbinate cât lutul mai era încă moale, prin presare. În cele mai frecvente cazuri placa circulară decorată avea pereții drepecți, dar se întâlnesc și exemplare la care aceasta a fost tăiată oblic, pentru o mai bună fixare în peretele cilindric al piciorului de montare, astfel asamblat încât partea sa superioară să formeze un chenar liniar ce încadrează câmpul, plasat cu circa 6-7 mm mai jos. Pentru o mai bună aderență a celor două părți componente, în zona de contact dintre placa decorată și piciorul de montare au fost aplicate

⁵² *Ibidem*, p.108.

⁵³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.12.

benzi de lut circulare, masive, fixate prin presare cu mâna liberă, și se păstrează încă amprentele meșterului olar care le-a realizat. După operația de asamblare a celor două părți componente ale unui disc, placa cu decorul era corectată de eventualele imperfecțiuni datorate imprimării, dar și manipulării, unele detalii fiind subliniate cu ajutorul inciziei sau exciziei, după caz.⁵⁴

Butonii ornamentali au fost executați și ei în două faze de lucru: piciorul de montare cilindric, plin, era obținut la roata rapidă, după care olarul modela cu mâna liberă plăcuța decorativă, care putea fi rectangulară sau triunghiulară, cât și masiva proeminență cilindrică cu vârful ascuțit plasată la mijloc. Faptul că niciunul dintre cei 122 de butoni întregi sau fragmentari păstrați în colecția Romstorfer nu sunt întru totul identici din punctul de vedere al plăcuței decorative, cât și mai ales ca dimensiuni ale laturilor se constituie într-un argument că această subcategorie a ceramicii decorative de fațadă era lucrată exclusiv manual, la roata rapidă și apoi modelată liber, fără ajutorul tiparului.

Cărămizile de fațadă au fost lucrate și ele dintr-un lut de bună calitate, având ca degresant nisip cernut și rare granule de calcar, bine frământat, omogen. Cărămizile erau modelate în tipare de lemn, prin turnare și presare. În cazul cărămizilor cu forme speciale, cu un capăt rotunjit sau tratat sub formă de dusină, folosite la realizarea brâielor de pe fațadele clădirilor, unul dintre capete era obținut prin decuparea cu un obiect ascuțit.

Plăcile decorate ale discurilor, butonii triunghiulari sau rectangulari, una din suprafețele cărămizilor de fațadă erau acoperite cu angobă albă, fiind lăsate la uscat vreme îndelungată, într-un spațiu de preferință închis, ferit de vânt și de razele soarelui. În general, uscarea trebuie făcută lent, la temperatură constantă, pentru a se împiedica evaporarea prea rapidă a apei, ceea ce ar fi condus la fisurarea sau deformarea obiectului de lut. În timpul uscării, obiectele ceramice trebuie mereu întoarse, pentru ca această operațiune să se petreacă uniform.⁵⁵

Uscarea era urmată de o primă ardere realizată în atmosferă oxidantă. După prima ardere, suprafețele angobate erau acoperite, prin imersie, cu una dintre culorile utilizate atât în cazul cahlelor, dar și a ceramicii uzuale: galben, verde, brun, la care se adaugă, în cazul cărămizilor de fațadă, și albastru de peruzea (*turquoise*), și apoi cu smalt plumbifer, incolor. Culorile obținute cunosc numeroase nuanțe, datorate atât dozării coloranților minerali utilizați, cât mai cu seamă arderii.⁵⁶ Cel mai frecvent întâlnită este culoarea verde, cu nuanțe

⁵⁴ Eadem, *Observații*, pp. 193-194, fig. 3/1-6; 4/3-5.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

de crom și smarald, urmată de galben deschis, dar și crom, de brun și chiar „roșu drojdie de vin”; smălțul albastru de peruzea cunoaște două nuanțe, una mai deschisă și o alta mai închisă la culoare. Pentru a doua ardere, ce urma smălțuirii, butonii erau aranjați în cuptor culcați pe una din laturi, și se cunosc exemplare care păstrează fie câte o „lacrimă” de smalt prelinsă pe una din laturi, fie porțiuni de smalt deteriorat în urma contactului cu o altă suprafață.

În cursul aceleași operațiuni de ardere, discurile erau așezate în picioare, poziție indicată de aceleași „lacrimi” de smalt scurse pe chenarul ce mărginește placa decorată. În timpul primei arderi, unele discuri au suferit fisuri care însă nu i-au împiedicat pe meșterii olari să acopere cu smalt și aceste piese ce prezentau defecte ascunse. În momentul acoperirii cu smalt a discurilor respective, lichidul colorat s-a scurs prin aceste fisuri, iar peste secole, când piesele s-au spart, aceste defecte au devenit evidente.⁵⁷ Smălțul s-a infiltrat și în interstițiile care se găseau în zona de contact între piciorul de montare și placa cu decor. Se pare că discurile se deteriorau în primul rând din cauza acestor defecțiuni, fisurile sau asamblarea defectuoasă fiind ascunse de stratul gros de smalt care acoperea placa decorată.

Dimensiunile discurilor sunt variabile, diametrul acestor obiecte oscilând între 167 și 177 mm, grosimea plăcii cu decor fiind și ea inegală, încadrându-se între 13 și 23 mm.

Repertoriul ornamental întâlnit pe discurile păstrate în colecția Romstorfer sau care au aparținut acestei colecții și acum au ajuns în proprietatea altor muzee, sunt variate: roata solară, omul care ține în mâini doi pești – o degradare a motivului Sirenei bicaudate⁵⁸ - , balaurii, grifonul, leul „rampant”, cerbul și cerbul cu o funie de gât.

* * *

1. Disc decorat cu roata solară; nr.inv. E/825

Dimensiuni: diametrul: 167 mm.

Pastă cu nisip cu bobul mijlociu; imprimare cu tiparul; modelare la roata rapidă; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde smarald.

Placă rotundă cu decor în relief, încadrată de un chenar liniar simplu, lat de circa 11 mm; fața ușor adâncită în raport de chenar; picior de montare cilindric, gol. Câmpul plăcii a fost decorat cu o roată solară de tipul „morișcă” sau „vârtej”⁵⁹, cu razele ușor curbate în

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ B. Slătineanu, *Ceramica românească*, București, 1938, p.83, nota 3. Pentru o mai corectă denumire a acestui motiv decorativ, cf. A. A. Rusu, *Cahle din Transilvania (III). Trei motive decorative medievale*, în *ActaMN*, 39-40, II, 2002 – 2003, pp. 109-112.

⁵⁹ P.Petrescu, *Motive decorative celebre*, București, 1971, pp.13-29.

mişcare, plecând dintr-un buton central și mărginite de o torsadă (fig. 40 a, b). Se păstrează două exemplare întregi, unul smălțuit în verde și al doilea în galben-ocru. La numărul de inventar E/826 au fost înregistrate 30 de fragmente de discuri decorate cu roata solară, dintre care 15 sunt smălțuite în verde și 15 în galben. Un exemplar fragmentar smălțuit în verde a ajuns în perioada interbelică în Colecția de Artă Comparată Barbu Slătineanu⁶⁰, iar un altul, de asemenea verde, a fost transferat la Muzeul Național de Istorie a României⁶¹.

2. Disc decorat cu omul care ține doi pești; nr.inv. E/827

Dimensiuni: diametrul: 167 mm.

Pastă cu nisip cu bobul mijlociu; imprimare în tipar; modelare la roata rapidă; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Placă rotundă, cu decor în relief, încadrată de un chenar liniar simplu, cu lățimea de 10-11 mm; câmpul ușor adâncit în raport de chenar; picior de montare cilindric, gol. În câmp se găsește un personaj imberb, figurat frontal, încoronat cu o coroană cu trei fleuroni, îmbrăcat cu o tunică cu falduri dese, lungă până la coapse și strânsă în talie. Personajul ține în fiecare mână câte un pește care-i mușcă coapsele⁶² (fig. 41). Se păstrează un singur exemplar întreg. La numerele de inventar E/828 – E/831 se află înregistrate 19 fragmente de discuri cu acest motiv decorativ, între care 17 sunt smălțuite în verde deschis și două în galben.

3. Disc decorat cu grifon; nr.inv. E/832

Dimensiuni: diametrul: 170 mm; înălțime picior montare: 130 mm.

Pastă cu nisip cu bobul mijlociu; imprimare în tipar; modelare la roata rapidă; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Placă rotundă cu decor în relief, încadrată de un chenar liniar simplu, cu lățimea de circa 11 mm; fața ușor adâncită în raport de chenar; picior de montare cilindric, gol. Câmpul plăcii a fost decorat cu un grifon, animal fabulos cu trup de pasăre înaripată și cap de lup⁶³ (fig. 42). La numărul de inventar E/833 se găsesc înregistrate șapte fragmente de discuri decorate cu grifon, smălțuite în verde.

4. Disc decorat cu balauri; nr.inv. E/835

Dimensiuni: diametrul: 170 mm.

⁶⁰ B. Slătineanu, *op.cit.*, pl.IX/c.

⁶¹ Arhiva Complexului Muzeal Bucovina. Decizia nr.6,528/8.04.1975.

⁶² *Cetatea Sucevii*, p.80, fig.78/a; B. Slătineanu, *op.cit.*, p.83; Maria Golescu, *Discurile de lut smălțuite de pe bisericile lui Ștefan cel Mare*, în *Arta și tehnica grafică*, caiet 6, 1938, p.53, fig.6; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.7, fig.3/9.

⁶³ *Cetatea Sucevii*, p.80, fig. 78/f; G. Balș, *op.cit.*, p.224, fig.360; Maria Golescu, *op.cit.*, pp.51,55, fig.3; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.7, fig. 3/1.

Pastă cu nisip cu bobul mijlociu; imprimare cu tiparul; modelare la roata rapidă; angobă albă; ardere oxidantă; smalt galben închis.

Placă circulară, cu decor în relief, încadrată de un chenar liniar simplu, cu lățimea de circa 11 mm; câmpul se prezintă ușor adâncit în raport de chenar; picior de montare cilindric, gol. În câmp, lângă chenar, au fost figurați doi balauri având capetele și cozile încleștate în luptă. Balaurii au fost reprezentați cu boturile căscate, lăsând să se vadă dinții ascuțiți, având corpul acoperit de solzi și aripi mici, membranoase⁶⁴ (fig. 43). La numerele de inventar E/834, E/836, E/837 se păstrează fragmente de discuri cu acest motiv decorativ, dintre care șase sunt smălțuite în verde și zece în galben-ocru. Un exemplar smălțuit în verde a fost transferat la Muzeul Moldovei din Iași.⁶⁵

5. Disc decorat cu leu „rampant”; nr.inv. E/838

Dimensiuni: diametrul: 175 mm.

Pastă cu nisip cu bobul mijlociu; imprimare în tipar; modelare la roata rapidă; ardere oxidantă; angobă albă; smalt verde și galben.

Placă circulară, cu decor în relief, încadrată de un chenar liniar simplu, cu lățimea de aproximativ 11 mm; câmpul ușor adâncit în raport de chenar; picior de montare cilindric, gol. În câmp a fost reprezentat un leu „rampant” cu trupul robust, acoperit până la jumătate de coamă; botul căscat lasă să se vadă striurile de pe vâlul palatin, labele au fost înzestrate cu ghiare puternice, iar coada, lungă, are un aspect vegetal⁶⁶ (fig. 44 a, b). Se păstrează un exemplar smălțuit în galben-ocru și un al doilea în verde. La numerele de inventar E/839 și E/840 se găsesc înregistrate zece fragmente de discuri decorate cu leu „rampant”, dintre care opt acoperite cu smalt galben, unul cu verde și altul cu brun-ciocolatiu.

6. Disc decorat cu cerb, fragment; nr.inv. E/841

Dimensiuni: diametrul aproximativ: 170 mm; grosime placă: 23 mm.

Pastă cu nisip cu bobul mijlociu; imprimare în tipar; modelare la roata rapidă; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde și galben.

Placă circulară, cu decor în relief, încadrată de un chenar liniar simplu, cu lățimea de 12,6 mm; câmpul ușor adâncit în raport de chenar; picior de montare cilindric, gol. În câmp a fost figurat un cerb pășind liniștit spre dreapta. La gât are prinsă o funie răsucită, ale cărei

⁶⁴ *Cetatea Sucevii*, p.80, fig.78/e; G. Balș, *op.cit.*, p.226, fig.371; Maria Golescu, *op.cit.*, p.57; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.7, fig.1/6.

⁶⁵ A figurat în expoziția „Cahle în muzeele din România” organizată la Muzeul de Istorie al Moldovei, Iași, mai-iulie 1992.

⁶⁶ *Cetatea Sucevii*, p.80, fig.78/c; G. Balș, *op.cit.*, p.225, fig. 365; Maria Golescu, *op.cit.*, pp.52,55, fig.4.

capete îi depășesc spatele⁶⁷ (fig. 45). Se păstrează 6 fragmente de discuri cu acest motiv decorativ, dintre care 2 sunt smălțuite în galben-ocru și 4 în verde.

7. Disc decorat cu cerb

Dimensiuni: diametrul: 170 mm.

Pastă cu nisip cu bobul mijlociu; imprimare în tipar; modelare la roata rapidă; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Placă rotundă, cu decor în relief, încadrat de un chenar liniar simplu; câmpul ușor adâncit în raport de chenar; picior de montare cilindric, gol. În câmp a fost figurat un cerb având coarne rămuroase, pășind lent spre dreapta⁶⁸ (fig. 46). Singurul exemplar a fost transferat la Muzeul Național de Istorie a României.⁶⁹

* * *

Butonii ornamentali se prezintă sub forma unor plăcuțe rectangulare ori triunghiulare, având în mijloc o proeminență cilindrică cu vârful ascuțit și un picior de montare cilindric, plin. Butonii triunghiulari păstrați în colecția Romstorfer – frecvent este vorba de triunghiuri scalene, mai rar isoscele – au o latură dreaptă și alte două concave, iar proeminența cu vârful ascuțit nu este centrată, ci a fost situată în apropierea laturii drepte. Butonii rectangulari - cei mai des întâlniți sunt cei pătrați -, au proeminența cilindrică plasată în mijlocul plăcii, modelată cu toate cele patru laturi concave. Fiind modelați manual, dimensiunile butonilor ornamentali, triunghiulari și pătrați sunt diferite, neexistând două exemplare întru totul identice.

8. Buton triunghiular, nr.inv. E/845.

Dimensiuni: înălțime: 98 mm; latura dreaptă: 105 mm; latura concavă: 83 mm.

Pastă cu nisip cu bobul mijlociu; modelare la roată; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde și galben.

Buton triunghiular format dintr-o placă ușor adâncită în raport de chenarul liniar simplu, cu lățimea de 11 mm și având lângă latura dreaptă o proeminență cilindrică masivă, cu vârful ascuțit; celelalte două laturi sunt concave; piciorul de montare este cilindric, plin⁷⁰ (fig. 47). În colecția Romstorfer se păstrează șapte butoni triunghiulari întregi, înregistrați la numerele de inventar: E/843 (două exemplare); E/845 (trei exemplare); E/846 (două exemplare) și 52 de fragmente; E/847 (49 de fragmente) și E/849 (3 fragmente). Repartiția

⁶⁷ G. Balș, *op.cit.*, p.225, fig.364; Maria Golescu, *op.cit.*, p.56, fig.7; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.7, fig.1/7.

⁶⁸ *Ibidem*, p.7, fig. 1/5.

⁶⁹ Arhiva Complexului Muzeal Bucovina, Decizia 6, 528/8.04.1975.

⁷⁰ *Cetatea Sucevii*, p.81, fig.79; G. Balș, *op.cit.*, p.227, fig. 372; Corina Nicolescu, *Începuturile ceramicii monumentale*, p.385-387, fig. 11/d; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.5, fig. 1/12.

culorilor de smalt este următoarea: 29 exemplare galbene, 12 verzi, nouă brun-ciocolatiu. Un buton ornamental triunghiular smălțuit în galben a fost transferat la Muzeul Național de Istorie a României.

9. Buton ornamental pătrat; nr.inv. E/844

Dimensiuni: înălțime: 110 mm; latură: 76 mm; diametru bază picior montare: 63 mm.

Pastă cu nisip cu bobul mijlociu; modelare cu roata rapidă; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Buton rectangular, compus dintr-o placă ușor adâncită în raport de chenarul liniar simplu, cu laturile aproximativ egale, concave⁷¹, având în mijloc o proeminență cilindrică cu vârful ascuțit (fig. 48). Colecția Romstorfer numără doi butoni pătrați întregi (E/844) și 17 fragmentari, înregistrați la numerele E/848 și E/850. Culorile de smalt sunt reprezentate astfel: trei verde, patru brun ciocolatiu, zece galben. La numărul de inventar E/851 se află 44 de fragmente de butoni, a căror formă nu poate fi precizată. Dintre aceste 15 fragmente au fost acoperite cu smalt verde, 15 cu galben și nouă cu brun ciocolatiu.

* * *

O altă subcategorie a ceramicii monumentale prezintă în colecția Romstorfer este formată din cărămizile decorative de fațadă. Aceste obiecte au forme diferite, dictate de zona unde urmau a fi amplasate, dar și de epoca când au fost folosite la decorarea paramentelor. Se cunosc exemplare smălțuite, dar și simple.

Cărămizile, atât nesmalțuite și smălțuite, au fost lucrate din pastă de bună calitate, având ca degresanți nisip cu bobul mare și chiar microprundișuri, prin presare în tipare de lemn. Exemplarele smălțuite au fost în prealabil acoperite cu angobă albă, arse în atmosferă oxidantă și apoi acoperite cu smalt verde smarald sau albastru de peruzea (*turquoise*).

10. Cărămidă smălțuită de cornișă, fragment; nr.inv. E/1013

Dimensiuni: lățime = 133 mm; grosime = 22 -76 mm.

Pastă cu mult nisip; presare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde smarald.

Cărămidă dreptunghiulară, având una din laturile scurte tăiate oblic, în unghi ascuțit⁷² (fig. 49). Datată în secolul XV. Se păstrează două fragmente.

⁷¹ *Cetatea Sucevii*, p.81, fig.79; G. Balș, *op.cit.*, p.237; Corina Nicolescu, *op.cit.*, p.385-387, fig. 11/c; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.5, fig. 1/13.

⁷² Inedite.

11. Cărămidă smălțuită de fațadă; nr.inv. E/986

Dimensiuni: lungime suprafață smălțuită: 180 mm; lățime: 56,4 mm; înălțime: 55,1 mm; lungime bază: 152 mm; lățime: 49 mm.

Pastă cu nisip cu bobul mare; presare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smalt albastru de peruzea (*turquoise*).

Cărămidă de fațadă, de forma unei prisme trapezoidale, cu suprafața smălțuită dreptunghiulară⁷³ (fig. 50 a, b). Datată în secolul XV. Cărămizi de fațadă smălțuite în albastru de peruzea au fost utilizate la decorarea unor edificii din secolul XIV, precum biserica de la Tulova, ctitoria vornicului Oană⁷⁴, Sfânta Treime din Siret⁷⁵, la începutul secolului XV, vechile mănăstiri de la Humor⁷⁶ și Moldovița⁷⁷, dar și la Mănăstirea Neamț, ctitoria din anul 1497 a lui Ștefan cel Mare⁷⁸. Cărămizi de fațadă, paralelipipedice, smălțuite în verde și albastru de peruzea, au fost descoperite în ruinele curții de la Arbore a portarului de Suceava, Luca Arbure⁷⁹. În colecția Romstorfer se păstrează 18 exemplare înregistrate la numerele de inventar E/986 (șapte exemplare); E/987 (șapte exemplare) și E/988 (patru exemplare).

12. Cărămidă decorativă de fațadă, nr.inv. E/1025

Dimensiuni: lungime: 223 mm; lățime :117 mm; grosime: 55 mm.

Pastă cu mult nisip cernut; presare în tipar; ardere oxidantă.

Cărămidă de fațadă, paralelipipedică, având una din laturile scurte tratată sub formă de dusină care se continuă cu un corp rectangular⁸⁰ (fig. 51). Datată în secolul XVII.⁸¹ În colecția Romstorfer se păstrează fragmente de la cinci exemplare de acest gen.

13. Cărămidă decorativă de fațadă; nr.inv. E/1026

Dimensiuni: latura: 127,3 mm; grosime: 49,7 mm.

Pastă cu mult nisip cernut; presare în tipar; ardere oxidantă.

Cărămidă paralelipipedică, cu o latură scurtă modelată sub forma unui tor în relief, încadrat de câte o suprafață plană⁸² (fig. 52). Datată în secolul XVII⁸³. În colecția Romstorfer se păstrează fragmente de la două exemplare.

⁷³ B. Slătineanu, *Ceramica feudală românească*, p.91, pl.V; Corina Nicolescu, *op.cit.*, p.385, nota 3; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.9.

⁷⁴ M.D.Matei, Em. Emandi, *op. cit.*, pp. 7-8.

⁷⁵ Corina Nicolescu, *op. cit.*, pp. 376-377.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 386, nota 1.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 386, nota 3. Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 82, fig.7/8.

⁷⁸ Corina Nicolescu, *Decorul mănăstirii Neamț*, pp.117-121, fig. 2-7.

⁷⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.10.

⁸⁰ Inedite.

⁸¹ G. Balș, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933, p.585.

⁸² Inedite.

⁸³ G. Balș, *op.cit.*, p.585.

Ceramica decorativă de fațadă păstrată în colecția Romstorfer a fost descoperită la Cetatea de Scaun a Sucevei, cu ocazia lucrărilor de degajare a zidurilor, efectuate între anii 1895 și 1904. În anul 1897 arhitectul Romstorfer a demolat turla bisericii Sfântul Procopie din Bădeuți, care era deosebit de avariata. În timpul operațiunii de demolare, sub tencuielile ulterioare au ieșit la iveală „conuri” din ceramică (*Zapfen*) și discuri decorate cu rozete. În anul următor, Romstorfer a publicat o scurtă notă despre lucrările întreprinse la biserica Sfântul Procopie din Bădeuți, însoțită de mai multe desene ale unor discuri decorate cu figuri în relief și legenda conform căreia obiectele respective provin de la biserica din Bădeuți și de la Cetatea de Scaun de la Suceava (*siehe nachstehende Figur, theils aus dem Schlosse von Suczawa, theils aus Badeutz stammend*)⁸⁴. În anul 1913, când a apărut în limba română lucrarea dedicată de Romstorfer Cetății de Scaun, ilustrația publicată în 1898 a fost reluată, adăugându-i-se și un fragment de cahlă decorat cu capul de bour.⁸⁵ În text se face mențiunea: „brâuri construite din acest fel de discuri am putut constata la biserica clădită de Ștefan cel Mare, în anul 1481 la Bădeuți-Milișăuți și la turla bisericii Sfântul Gheorghe din Suceava”.⁸⁶ Cercetările arheologice efectuate în anul 1986 pe locul unde până în timpul primului război mondial se înălța biserica Sfântul Procopie din Bădeuți au dus la descoperirea a numeroase fragmente de discuri și butoni ornamentali, total diferiți de exemplarele asemănătoare păstrate în colecția Romstorfer. Pe de altă parte, discurile folosite la decorarea turlei bisericii Sfântul Gheorghe (mănăstirea Sfântul Ioan) din Suceava sunt diferite atât față de cele descoperite la Bădeuți, cât și la Cetatea de Scaun, încadrându-se în tipul „ciupercă”, după terminologia propusă de Corina Nicolescu⁸⁷, cu suprafața circulară simplă și un buton conic înconjurat de o nervură în relief. Analizând aceste informații, singura concluzie care se impune este aceea că toate fragmentele de discuri și butoni decorativi păstrate în colecția Romstorfer au fost descoperite la Cetatea de Scaun de la Suceava.

De asemenea, considerăm că și cărămizile smălțuite de fațadă, atât în albastru de peruzea (*turquoise*), dar și cele pentru decorarea cornișelor au fost descoperite doar la Cetatea de Scaun. Nu este exclus însă ca măcar o parte a cărămizilor decorative de fațadă cu forme speciale, folosite în secolul XVII la realizarea acelor brâie pe fațadele unor edificii

⁸⁴ C.A. Romstorfer, în *JBLM*, 1898, pp.112-114.

⁸⁵ *Cetatea Sucevii*, p.80, fig.78/b.

⁸⁶ *Ibidem*, p.80.

⁸⁷ Corina Nicolescu, *Începuturile ceramicii monumentale*, p.382.

laice sau de cult să provină de la biserica Sfântul Gheorghe (Mirăuți) din Suceava, restaurată între anii 1898 și 1903 de către arhitectul Romstorfer.⁸⁸

La Cetatea de Scaun, fragmentele de discuri și butoni ornamentali au fost descoperite mai ales în molozul din curtea interioară a fortului mușatin, precum și în turnul R23, aflat pe latura de sud a zidului de incintă construit în vremea lui Ștefan cel Mare.⁸⁹ Reluarea cercetărilor arheologice la Cetatea de Scaun în anul 1951 a dus la descoperirea câtorva fragmente de discuri și butoni ornamentali în curtea interioară a fortului mușatin⁹⁰, dar și pe latura nordică a acestuia⁹¹. În aceste condiții este dificil de precizat dacă decorul ceramic a fost utilizat la împodobirea paramentului întregului fort sau doar a fațadelor paraclisului. Decorul ceramic al construcțiilor cu caracter militar nu era un fapt neobișnuit în Moldova medievală. Astfel, paramentul cetății Hotin este ornamentat cu motive geometrice, piramide terminate cu cruci „Golgota”, dar și pătrate realizate din cărămizi roșii, nesmălțuite⁹², iar în timpul săpăturilor arheologice efectuate în incinta Cetății Neamț au fost descoperite fragmente de discuri, dintre care unul era decorat cu stema Moldovei⁹³. Având în vedere caracterul aulic, de reprezentare al Cetății de Scaun de la Suceava, nu este exclusă ipoteza ca decorul ceramic format din discuri, butoni, cărămizi smălțuite în albastru de peruzea, să împodobească fațadele întregului fort și nu numai cele ale paraclisului.

Utilizate la împodobirea paramentelor unor biserici construite de către Ștefan cel Mare și logofătul Ioan Tăutu în intervalul 1488 și 1496⁹⁴, discurile figurate și implicit butonii ornamentali se numără printre puținele subcategorii ale ceramicii monumentale, precis încadrate cronologic. Cu o jumătate de veac în urmă, Corina Nicolescu a propus o periodizare și mai nuanțată a discurilor ceramice. Astfel, conform ipotezei formulate de cercetătoarea bucureșteană, discurile figurate cu diametrul ce oscila în jurul valorii de 160 mm, sunt mai vechi, fiind folosite la decorarea paramentelor unor edificii construite înainte de anul 1490 (biserica din Bădeuți, Cetatea de Scaun de la Suceava), iar cele cu diametrul de 205 mm sunt mai recente, fiind utilizate în intervalul 1490-1500.⁹⁵ Cercetări arheologice efectuate la vechea mănăstire Probota, refăcută în ultimii ani ai secolului XV, de către Ștefan cel Mare, dar și la biserica de la Bădeuți, au dus la descoperirea unor discuri cu

⁸⁸ *Un reper al culturii române – momentul Mirăuți*, Suceava, 2001, pp.8-9.

⁸⁹ *Cetatea Sucevii*, pp.80,81, pl.II.

⁹⁰ Inedite, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

⁹¹ B. Mitrea et alii, *Șantierul arheologic Suceava – Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, 5, 1954, 1-2, p.259.

⁹² V. Drăguț, *op.cit.*, p.35, fig.6.

⁹³ D. Constantinescu, *Raport asupra săpăturilor din anul 1942 de la Cetatea Neamțului*, în *ACMI*, 1943, pp.167, 171-172, fig. 48, R. Popa, *Cetatea Neamțului*, București, 1963, p.46.

⁹⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.7,9.

⁹⁵ Corina Nicolescu, Florentina Jipescu, *op.cit.*, p.297.

diametre variate ce oscilează între 165 și 185 mm în cazul celor de la Badeuți și între 185 și 205 mm la Probota.⁹⁶ Dar discuri cu diametrul de 170 mm au fost folosite la împodobirea paramentelor bisericii Sfântul Nicolae domnesc din Iași, ctitoria lui Ștefan cel Mare din anii 1491-1492.⁹⁷ Dimensiunile discurilor se datorează, după opinia noastră, nu anumitor decalaje cronologice, ci atelierelor care executau aceste obiecte, și în cadrul acestora, utilizării mai multor tipare, cu dimensiuni diferite.⁹⁸

Repertoriul decorativ al discurilor, divers, însumând motive geometrice, zoomorfe, personaje fantastice, elemente heraldice, se întâlnește și pe o parte a cahlelor care datează din ultimele decenii ale secolului XV: roata solară, leul „rampant”, cerbul, Sirena bicaudată, Manticora.⁹⁹

Calitatea de excepție a discurilor păstrate în colecția Romstorfer, cât și a celor mai multe dintre cahlele descoperite de-a lungul timpului la Cetatea de Scaun și făcând parte din aceeași colecție, este un argument în favoarea ipotezei că aceste obiecte ornamentale au fost produse în atelierul aulic activ la Suceava, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, în ultimele două decenii ale secolului XV.

⁹⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Observații*, p. 192, fig. 4/5. .

⁹⁷ C.I. Istrati, *op.cit.*, p.48.

⁹⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Decorul ceramic*, pp.13-14.

⁹⁹ Eadem, *Cahle din Moldova*, p. 100, 105-109, fig.16/4; 32/1-6; 33/1-4; 34/5,6.

CAPITOLUL III

CAHLELE

Începutul mileniului al doilea după Christos va cunoaște, alături de perfecționatul sistem de hypocaust sau de tradiționalele vetre și cuptoare un nou mijloc de încălzire, soba de cahle, modalitate cerută atât de modificările climaterice cunoscute sub numele de *Mica vârstă a gheții*¹, cât și de răspândirea unui anumit tip de locuință, de suprafață, construită din lemn, caracteristici ce impuneau rezolvarea unei probleme deosebite: un spațiu pentru foc, închis între pereți neinflamabili, dar care să iradieze căldura și să comunice direct cu exteriorul.

Încă din secolul XII, în spațiul germanofon din Europa centrală au fost utilizate instalații de încălzire, de genul cuptoarelor boltite semisferic, cu alimentare exterioară, realizate dintr-o carcasă de lut în care erau implantate cahle-oală², pentru ca în secolul următor sobele propriu-zise, compuse din cahle să apară în zona Alpilor elvețieni și în sudul Germaniei³. Primele sobe realizate din cahle cu deschidere circulară, încastrate într-un corp de lut structurat în volume distincte: un soclu, o construcție inferioară, o mulură în relief pe care se sprijină bolta în formă de cupolă și un coronament mai mult sau mai puțin trapezoidal, au ajuns până în zilele noastre sub forma unor reprezentări iconografice, cum ar fi frescele din casa „*Zum largen Keller*” din Zürich⁴ sau cele din locuința canonicilor domului Sfântul Ștefan din Konstanz⁵, datând de la începutul secolului XIV. Din a doua jumătate a secolului XIV apar și cahlele figurate, cu un repertoriu ornamental diversificat: elemente heraldice⁶, scene din viața de curte⁷, povestiri biblice⁸ și hagiografice⁹, alături de

¹ M. Cârțumaru, *Considerații generale asupra oscilațiilor climei în ultimii 5000 de ani*, în *Suceava*, IX, 1982, pp.469-470.

² H.J.Vogt, *Ein Topfkachelofen des 12. Jahrhunderts vom Gelände der Wipreschtsberg bei Groitzsch, Kr.Borna*, în *Arbeits und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege*, 30, 1986, pp.165-178, fig.5.

³ Rosemarie Franz, *Der Kachelofen*, pp.14-16.

⁴ R. Schnyder, *Keramik des Mittelalters, Berna, 1972/Aus dem Schweizerischen Landesmuseums*, 30, fig.7.

⁵ Rosemarie Franz, *op.cit.*, fig.5.

⁶ I.Holl, *Közepkőri*, I, fig.22-24; P.Voit, I.Holl, *Anciens carreaux de poêle hongrois*, Budapesta, 1963, pl.III, fig.III, fig.3. Eva Kocsis, *A kápolna és az eszakteleti palota kályhacsempeletei*, în vol. *A visegrádi király palota kápolnaja eszakteleti épülete*, Visegrád, 1994, fig.10-20.

⁷ Rosemarie Franz, *op.cit.*, p.40, fig.38, 60-63.

⁸ P.Voit, I.Holl, *op.cit.*, fig.2.

⁹ Eva Mezösine Kozak, *A vértesszentkereszti bencés apátság gótikus kályhacsempei*, II, în *ComArchHung*, 1984, pp.187-190, fig.1/1.

care vor fi folosite cahle-oală, castron, convexe¹⁰. La mijlocul și mai cu seamă la sfârșitul secolului XIV, pe plan central-european, în acele teritorii care au cunoscut soba de cahle se poate vorbi despre răspândirea treptată, din reședințele regale, la curțile marilor seniori laici și eclesiastici, în cuprinsul unor mănăstiri, apoi în mediul orășenesc, a unor sobe cu carcasa continuă și completă, realizată în întregime din cahle.

Pe teritoriul actual al României, cele mai vechi cahle cunoscute, asemănătoare unor oale de uz comun, din pastă roșie, au fost descoperite într-o locuință de lemn cu pivniță, care a aparținut unor coloniști germani de la Sighișoara, datând de la sfârșitul secolului XIII. Este vorba de cahle-oală care au fost pe jumătate îngropate în lipitura de lut a pereților sobei¹¹. În mediul românesc, cele mai vechi cahle, încadrate cronologic la mijlocul secolului XIV provin din reședințele voievodale de la Cuhea-Maramureș¹² și Curtea de Argeș¹³, pentru ca la sfârșitul aceluiași veac, acest sistem de încălzire să se generalizeze, fiind prezent la Curtea Domnească din Suceava¹⁴, reședința boierească de la Polata-Bârsești¹⁵, ori în locuințe de orășeni de la Curtea de Argeș¹⁶, Râmnicu Vâlcea¹⁷, Baia¹⁸, Târgu Neamț¹⁹, mai mult chiar, în vremea lui Mircea cel Bătrân apărând la Târgoviște și soba din cahle figurate²⁰.

O dată cu secolul XV, soba din cahle se generalizează în Moldova, această modernă instalație de încălzire devenind o prezență constantă în locuințele din teritoriul est-carpatic. Încă în prima jumătate a secolului XV în Moldova apar cahlele figurate, după cum o dovedesc descoperiri făcute la Curtea Domnească de la Vaslui, amenajată de voievodul

¹⁰ P.Boldiszár, *Gótikus kályhacsempék az újabb budaváry ásatás leletanyagából*, în *A Móra Ferenc Múzeum Evkönyve, Széged*, 1988/1, fig.19.

¹¹ R.Popa, G.h. Baltag, *Documente de cultură materială orășenească din a doua jumătate a secolului al XIII-lea*, în *SCIVA*, 31, 1980, 1, pp.40, 44, fig.5/g-i.

¹² R.Popa, *O sobă cu cahle oală în secolul al XIV-lea de la Cuhea Maramureș*, în *SCIV*, 24, 1973, 4, pp.671-679, fig.1.

¹³ N. Constantinescu, *Curtea de Argeș. 1200-1400. Asupra începuturilor Țării Românești*, București, 1984, pp.137-139, fig.65.

¹⁴ L. Chițescu, *Cercetări arheologice*, p.247, fig.5.

¹⁵ Venera Rădulescu, I. Cămui, *O locuință cu pivniță de piatră din secolul XIV-XV de la Polata, jud. Gorj*, în *CAMNI*, VIII, 1986, p.106, fig.4/1; 6/1-2.

¹⁶ Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Cercetări arheologice efectuate în anul 1979 în cuprinsul așezării Curtea de Argeș, jud. Argeș*, în *CAMNI*, IV, 1981, pp.166-167, fig.14; iidem, *Cercetări arheologice de la Curtea de Argeș*, în *CAMNI*, V, 1982, p.103, pl.VII.

¹⁷ Elena Busuioc, *Vestigii feudale de la Râmnicu Vâlcea*, în *Buridava*, III, 1979, pp.24-28, fig.1; Elena Busuioc, Monica Mărgineanu-Cârstoiu, *Mittelalterliche Kachelofenarten*, pp.275-281, fig.1-11.

¹⁸ *Baia*, I, pp.128-139, fig.101-109, 114-117; *Baia*, II, pp.236-244, fig.101-106, 108.

¹⁹ A.Bătrîna, Gh.Sion, *Locuința din a doua jumătate a secolului XIV de la Târgu Neamț*, în *SCIVA*, 57, 2006, 1-4, pp.91-111.

²⁰ N. Constantinescu, C. Ionescu, *Asupra habitatului urban de la Târgoviște înainte de 1394. Rreperere din viața curții domnești*, în *SCIVA*, 31, 1980, 1, pp.57-73, fig.8.

Ștefan al II-lea, cel care își stabilește aici reședința în perioada 1435-1444²¹ sau în locuințe de orășeni de la Baia, construite, de asemenea, în timpul domniei urmașilor lui Alexandru cel Bun²². A doua jumătate a secolului XV și prima parte a celui următor, perioadă care coincide cu domnia lui Ștefan cel Mare și a urmașilor săi direcți a constituit un adevărat „secol de aur” în dezvoltarea artei lutului în Moldova²³. Alături de olăria de uz comun, în ateliere specializate se produceau toate speciile ceramicii monumentale, cahlele, într-o mare varietate de tipuri constructive și cu un repertoriu ornamental divers ocupând, judecând după cantitatea și calitatea descoperirilor, un loc privilegiat. A doua jumătate a secolului XVI și mai ales veacul următor vor fi dominate de o nouă concepție decorativă. Acum vor fi folosite, în urma adoptării unui nou tip de sobă compus din volume paralelipipedice care se suprapun, cahlele-tapet, cu motive preponderent geometrice²⁴ și vegetale²⁵, repetate obsesiv, creând adevărate suprafețe textile, dar se cunosc și cahle figurate, mai puțin numeroase²⁶.

*

* *

Cea mai bine reprezentată subcategorie a ceramicii monumentale provenită de la Cetatea de Scaun a Sucevei constituită în colecția Romstorfer o formează cahlele de tipuri variate, precum și cu un vast repertoriu decorativ și care, din punct de vedere cronologic se încadrează pe tot parcursul existenței cetății, de la sfârșitul secolului XIV și până în deceniul opt al secolului XVII.

Am adoptat, după terminologia propusă de Radu Popa, noțiunea generică de cahle pentru toate piesele componente ale unei sobe, deși unele dintre ele, care au avut mai ales un rol constructiv sau ornamental sunt diferite de ceea ce în mod curent se înțelege prin acest cuvânt.²⁷ Considerăm că toate piesele destinate realizării corpului sobei, indiferent de locul pe care îl ocupau, contribuiau într-o măsură mai mare sau mai mică la înmagazinarea și transmiterea căldurii și deci pot fi desemnate cu termenul generic de cahle.

²¹ Al Andronic, *Unele probleme*, pp.284-285, fig.1,2.

²² *Baia*, II, pp.239,242, fig.107/5.

²³ Pentru repertoriul ornamental al cahlelor moldovene din secolul XV, cf. *Mărturii de civilizație medievală românească*, pp.44-95, fig.21-79; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, pp.98-133, cu bibliografia problemei.

²⁴ *Ibidem*, fig.22.

²⁵ *Ibidem*, fig.26, 27.

²⁶ *Ibidem*, fig.36/2, 5, 6; 39/3, 4; 47/1-3; 51/4; 53/1-3; 54/1,3; 55/1-4; 56/1; 62/5; 63/2; 64/3-4; 65/1-2, 3.

²⁷ *Mărturii de civilizație medievală românească*, p.42.

Fragmentele de cahle descoperite la Cetatea de Scaun și care au fost grupate în colecția Romstorfer sunt, în general, de dimensiuni mici, care, în cele mai numeroase cazuri, nu permit încadrarea într-unul din tipurile formale și constructive stabilite de noi. Frecvent, determinarea tipologică a fost făcută cu aproximație, bazându-ne pe analogii oferite de cahle cu motive decorative similare sau identice, descoperite în Moldova.

După locul ocupat în structura sobei, cât și în funcție de rolul avut în înmagazinarea și iradierea căldurii, se cunosc cahle-soclu, cahle utilizate la realizarea camerei de ardere și a celei de încălzire, cahle de coronament, dar și cahle ancadrament și cui, destinate mascării detaliilor constructive, toate grupate în numeroase tipuri formale, într-o mare diversitate de variante.²⁸

Cahlele și fragmentele de cahle care constituie colecția Romstorfer au fost confecționate din mai multe categorii de pastă, de la cea grosieră, având în compoziție microprundișuri, utilizată mai cu seamă la realizarea pieselor soclu, la pastă aspră la pipăit, omogenă, având ca degresant nisip cu granulație medie și mare, similară cu pasta din care se producea olăria de uz comun din secolul XV și până la pasta fină, cu nisip cernut și granule de calcar, *argillas calcare*, foarte bine frământată, cu suprafețe netede, caracteristică obiectelor ceramice datând din secolul XVII.²⁹

Modul de execuție al cahlelor era diferit, fiind dictat de tipul constructiv în care se încadrau, dar și de epoca în care au fost produse: la roata olarului, imprimare în tipar, prin îmbinarea celor două procedee dar și prin modelare cu mâna liberă. În secolul XIV și în prima jumătate a secolului XV cahlele au fost modelate în principal la roata olarului, deschiderea unora dintre ele fiind fasonată manual, cu ajutorul unui cadru, posibil de lemn, pentru a-i da forma dorită, în timp ce altele au fost decorate la interior, pe fund, cu linii incizate, alveolate, creștături, toate realizate manual. Din a doua jumătate a secolului XV și din primele decenii ale celui următor predomină cahlele executate în două etape distincte: modelare la roata olarului și imprimare în tipar. Toate picioarele de montare ale cahlelor au fost confecționate la roata rapidă, fie sub forma unor oale tronconice a căror deschidere a fost modelată pentru a se obține un cadru rectangular, în cazul cahlelor pătrate, fie sub forma unor cilindri secționați pe verticală pentru a fi aplicați unor cahle dreptunghiulare. Plăcile decorative care formau „fața” cahlei erau imprimate prin presare, cu ajutorul unui tipar confecționat în cele mai frecvente cazuri din lut ars, cunoscându-se însă și tipare de lemn. Bulgărele de lut era întins fie cu un sucitor precum o foaie de aluat, fie aplatizat cu un

²⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.83-95, fig.1/1-68.

²⁹ *Ibidem*, pp.68-80, cu bibliografia problemei.

mai, până se obținea dimensiunea dorită, după care foaia de lut era introdusă în tipar, unde era presată cât se poate de strâns în toate adânciturile modelului, cu o spatulă de lemn, lată de circa 40-50 mm, ori, în cele mai dese cazuri, cu mâna, direct, fie prin intermediul unei pânze cu o textură grosolană. Atât urmele spatulei, dungile paralele, dar și amprente umane sau impresiunile textile sunt vizibile pe spatele cahlei. Dacă foaia de lut pregătită pentru imprimare nu era suficient de groasă – în secolele XV-XVI, placa cu decorul măsoară între 11-28 mm – se mai adăuga un strat de lut, care nu în toate situațiile adera perfect, deseori cel de al doilea strat dezlipindu-se. Cu ajutorul tiparului erau executate cahlele cu decor în relief, mai mult sau mai puțin înalt, precum și cahlele traforate, dar se cunosc și cazuri în care unele elemente ornamentale erau modelate manual, cum ar fi cahlele cu reprezentarea cavalerului în turnir. Cahlele cu decorul realizat în tehnicile *sgraffito* și *champlevé* au fost modelate cu mâna liberă, prin incizarea cu un obiect ascuțit a angobei sau/și excizarea cu ajutorul unei mici dălți concave. După executarea în tipar a plăcii decorate, în cazul atelierului aulic, eventualele imperfecțiuni erau corectate, o serie de detalii fiind subliniate prin operațiuni speciale, precum incizia, excizia, decuparea. Urma apoi, cât lutul mai era încă moale, asamblarea părților componente, cu ajutorul barbotinei: placa cu decorul, piciorul de montare și, în unele cazuri, chenarul articulat. Frecvent, partea superioară a piciorului de montare era astfel modelată încât să formeze un chenar liniar simplu, cu dimensiuni variabile, ce încadrează placa decorată, plasată cu circa 4-5 mm mai jos. Curent, pentru a se asigura o mai bună asamblare a părților componente, la colțuri, dar și de-a lungul laturilor, pe spatele cahlei, în zona de contact între placa cu decor și piciorul de montare au fost aplicate „pastile” sau benzi liniare de lut, mai cu seamă în cazul cahlelor cu chenar articulat. Cu toate aceste măsuri de precauție luate, lipirea părților componente în cazul unei mari grupe a cahlelor cu picior de montare tronconic sau semicilindric s-a dovedit precară, chenarele articulate și picioarele de montare dezlipindu-se frecvent, astfel că au fost descoperite numeroase plăci decorate, ceea ce a făcut pe unii istorici de artă și arheologi să le încadreze într-o categorie inexistentă, aceea a „plăcilor” ornamentale de perete.³⁰

O parte a cahlelor cu forme speciale, între care cele cvadrilobate ori convexe, turnurile, păsările au fost fasonate la roată și apoi modelate cu mâna liberă, decupate, incizate, excizate, în timp ce alte categorii, precum cahlele de coronament cu merloane și crenele au fost lucrate doar în tipar și fasonate, de asemenea, cu mâna liberă. Cahlele soclu,

³⁰ *Mărturii de civilizație medievală românească*, p.25, nota 32; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.96.

ancadrament ori fialele au fost obținute în tipare, prin turnare, detaliile fiind finisate prin operațiuni speciale. În cazul cahlelor cu picior de montare rectangular, scurt, caracteristice secolelor XVI și XVII, acestea erau imprimate în tipare de lemn, în timp ce picioarele de montare erau obținute prin „tragerea” și îndoirea pastei aplicate în tipar și rămasă în jurul formei; uneori, pentru o mai bună fixare în corpul sobei, pe spatele cahlei se adăugau pedunculii tronconici sau cilindrici de lut.

O altă etapă care urma după modelarea și asamblarea părților componente era aceea a arderii cahlelor, operațiune ce era precedată de o perioadă îndelungată de uscare lentă, în absența soarelui și a vântului. Dacă se dorea smălțuirea cahlelor, într-o anumite etapă a uscării, suprafața decorată era acoperită cu angobă, o emulsie de pământ alb cu diverse nuanțe și apă, angobă care servea drept suport pentru smalt. În colecția Romstorfer se păstrează și fragmente – relativ puțin numeroase – acoperite numai cu angobă, de diverse nuanțe, alb-gălbuie, alb-ivoriu și alb roșcat.

Cea mai mare parte a cahlelor și fragmentelor de cahle provenite de la Cetatea de Scaun și care sunt grupate în colecția Romstorfer au fost smălțuite. Culorile de smalt utilizate sunt cele întâlnite și în cazul olăriei de uz comun și anume verde, galben, brun, cu diferite nuanțe datorate atât dozării substanței colorante, cât și arderii. Culoarea, o suspensie coloidală, era aplicată fie prin imersie, fie cu ajutorul unei cârpe ori a unei pensule, iar peste oxizii coloranți se turna smaltul plumbifer propriu-zis, incolor, transparent, sticlos. În cele mai frecvente cazuri, o singură culoare acoperea întreaga placă decorată a cahlei, cunoscându-se însă și exemplare acoperite cu smalt incolor așternut peste angoba alb-ivoriu, dar și altele, pe care pete de culoare aplicate cu cornul subliniau unele detalii anatomice ori de costum, în timp ce vrâste colorate ritmau suprafețele. Se întâlnesc și cahle, mai cu seamă în secolul XVII, care au fost smălțuite, fără a fi angobate, după cum, din aceeași perioadă se cunosc cahle cu smalt policrom: albastru ultra-marin, albastru de peruzea, verde, alb, galben, violet.

Cahlele și fragmentele de cahle care formează colecția Romstorfer, cu un repertoriu ornamental variat, se diferențiază nu numai tipologic sau în funcție de modul de obținere cât și din punct de vedere al execuției tehnice și a calității artistice. Cele mai multe cahle și fragmente de cahle provenite de la Cetatea de Scaun impresionează prin tehnica de execuție, acuratețea detaliilor și, în cazul celor smălțuite, cromatică. Pentru obținerea celor mai numeroase cahle au fost utilizate tipare noi, din ceramică, atent finisate, iar detaliile au fost minuțios evidențiate prin operațiuni speciale, imperfecțiunile fiind corectate cu grijă. Caracteristicile tehnice de excepție, calitatea smaltului, întreaga impresie artistică degajată

de cea mai mare parte a cahlelor și fragmentelor de cahle din colecția Romstorfer ne permit să avansăm ipoteza că în cazul acestor exemplare ne găsim în fața produselor atelierului aulic, care lucra pentru domn și marii boieri și a cărui existență la Suceava, la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor, a fost postulată relativ recent.³¹

Reluarea studierii întregii colecții de ceramică monumentală descoperită la Cetatea de Scaun în perioada 1895-1904 de către arhitectul Romstorfer a dus la identificarea unor fragmente de cahle rebutate, care datează de la sfârșitul secolului XV. Prezența acestor fragmente rebutate constituie, după opinia noastră, dovada irefutabilă a existenței, în imediata apropiere a Cetății de Scaun, cu probabilitate pe Câmpul Șanțurilor, a unui atelier care producea obiecte ceramice, între care și cahlele necesare domniei. Aceste fragmente de cahle rebutate care nu reprezintă urme de folosire provin cu siguranță din preajma sau din cuprinsul atelierului ceramic, știut fiind faptul că Romstorfer a întreprins săpături și pe Câmpul Șanțurilor, după ce în anul 1899 întreg platoul de lângă Cetatea de Scaun a fost arat.³²

La sfârșitul secolului XIX, în satul Stupca, azi Ciprian Porumbescu, la circa 20 km sud-vest de Suceava a fost descoperit un cuptor în care se aflau cahle nesmălțuite, identice cu cele provenite de la Cetatea de Scaun. Această descoperire, coroborată cu faptul că pe Câmpul Șanțurilor a fost găsită o mare cantitate de zgură de smalt, dar și smalt plumbifer și fragmente de tigăi pentru topit, i-a permis lui Romstorfer să formuleze ipoteza că aceste cahle erau produse în altă parte – în speță la Stupca - , și doar smălțuite în apropierea Cetății de Scaun.³³ Cu ani în urmă, regretatul Alexandru Andronic a presupus existența „unui atelier sucevean, care funcționa fie pe platoul din fața Cetății de Scaun, fie chiar în Cetate”.³⁴ O descoperire fortuită, făcută în toamna anului 1991 pare să confirme, o dată în plus, ipotezele formulate de-a lungul timpului. Astfel, în apropierea Cetății de Scaun, în zona de sud-est a Câmpului Șanțurilor, în perimetrul Muzeului Satului Bucovinean, cu ocazia amenajării pivniței casei Roșu, a fost distrus un cuptor pentru ars ceramica, cu diametrul de circa 4,5 m; din imediata apropiere a cuptorului au fost recuperate fragmente de smalt zgurificat.³⁵

³¹ Eadem, *Ateliere*, pp.215-219.

³² *Cetatea Sucevii*, p.23.

³³ *Ibidem*, p.77.

³⁴ Al. Andronic, R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu, *Mărturii de civilizație medievală românească*, București, Ed. Academiei RSR, 1979, în *AIIA*, Iași, XVII, 1980, p.733.

³⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Din nou despre atelierul aulic de ceramică de la Suceava din timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, în *ArhMed*, VI, 2007. pp. 198-199.

Despre atelierul care producea cahlele necesare domniei a mai fost emisă o ipoteză în deceniul cinci al secolului trecut de către Rudolf Gassauer. Bazându-se pe faptul că pe teritoriul comunei Ilișești, în zona fostului sat Săsciori pe Costâna, dispărut în secolul XVIII, au fost descoperite numeroase fragmente de cahle identice cu cele provenite de la Cetatea de Scaun, Gassauer a formulat ipoteza că locuitorii lui, germani: sași = Săsciori, erau olari care produceau cahlele necesare construcțiilor aulice, drept pentru care au fost scutiți de diverse obligații către domnie.³⁶ Cercetările arheologice întreprinse în zona satului Săsciori de către Oreste Tafrali au rămas, din păcate, inedite.³⁷ Reluarea cercetărilor de teren în zona satului Săsciori în primăvara anului 1986 au dus la descoperirea doar a câtorva fragmente de cahă-oală, asociate cu fragmente ceramice cenușii, atribuite coloniștilor germani stabiliți în Moldova³⁸, astfel că problema existenței aici a unui atelier pentru producerea cahlelor rămâne deschisă.

*

* *

1. Cahlă castron, decor geometric; tipul V B b³⁹. Nr. inv. E/950.

Dimensiuni: 173x146 mm; lățime chenar: 7-8 mm; înălțime: 32 mm.

Pastă aspră, cu nisip cu granulație mare; modelare la roată; modelare manuală; incizare, alveolare; ardere oxidantă.

Cahlă castron, cu deschidere rectangulară, mărginită de un chenar liniar, inegal ca lățime; colțuri masive, pereții scunzi. La interior, fundul cahlei a fost decorat cu trei cercuri concentrice în relief, dintre care primul crestă, al doilea alveolat, al treilea fiind o simplă nervură⁴⁰ (fig. 53). Datată la sfârșitul secolului XIV și la începutul celui următor. Cahle similare au fost descoperite în locuințe de orășeni de la Baia.⁴¹ Se păstrează un singur exemplar, întregit, iar la nr.inv. E/951 alte două fragmente, dintre care unul acoperit cu angobă alb-roșcată.

2. Cahlă dreptunghiulară, fragment; picior de montare semicilindric; tipul IX C c.⁴² Nr. inv. E/961.

Dimensiuni: grosime placă: 12 mm.

³⁶ R. Gassauer, *Beiträge*, p.1-6; vezi și *DRH*, A, Moldova, vol.II, 1969, pp.56-57, nr.40.

³⁷ R. Gassauer, *op.cit.*, p.6.

³⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, pp.66-67.

³⁹ *Ibidem*, p.86, fig.1/14.

⁴⁰ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, dreapta, considerat a fi un fragment de vas.

⁴¹ *Baia*, I, p.133, fig.105/3; 115/11.

⁴² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; modelare la roată; imprimare în tipar; ardere oxidantă.

Cahlă traforată. În colțuri, câte o placă ovoidală realizată dintr-o tresă de lut cu trei nervuri în relief, perforată în formă de lacrimă⁴³ (fig. 54). Datată în prima jumătate a secolului XV. Cahle similare au fost descoperite în apropierea unui cuptor de olar de la Suceava.⁴⁴ Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

3. Cahlă-oolă, fragment; picior de montare tronconic; tipul II A a.⁴⁵ Nr.inv. E/980.

Dimensiuni: latura: 192 mm; lățime chenar: 12 mm; înălțime: 105 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; modelare la roată; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă oală, cu deschidere cvasipătrată, mărginită de un chenar liniar; picior de montare tronconic⁴⁶ (fig. 55). Datată în secolul XV. Cahle similare provin de la vechea Mănăstire a Humorului⁴⁷, precum și din locuințe de orășeni de la Suceava⁴⁸ și Roman⁴⁹. Se păstrează 12 fragmente, nesmălțuite.

4. Cahlă-oolă, fragment; picior de montare cilindric; tipul III⁵⁰. Nr.inv. E/980.

Dimensiuni: diametru bază: 120 mm; înălțime: 141 mm.

Pastă aspră, cu nisip cu granulație medie; modelare la roată; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă-oolă cu picior de montare cilindric, continuat cu un trunchi de piramidă, cu muchiile arcuite, deschidere rectangulară, mărginită de un chenar liniar; trecerea de la trunchiul de piramidă la cilindru este marcată la interior de o nervură proeminentă⁵¹ (fig. 56). Datată în secolul XV. Cahle asemănătoare au fost descoperite în locuințe de orășeni de la Baia⁵², Orheiul Vechi⁵³, Suceava⁵⁴, Tg.Trotuș⁵⁵, Roman⁵⁶, dar și la vechea Mănăstire a Humorului⁵⁷. Se păstrează două fragmente nesmălțuite.

⁴³ Inedită.

⁴⁴ Mărioara Nicorescu, *Noi descoperiri de ceramică ornamentală din secolele XV-XVI*, în *ArhMold*, IV, 1966, pp.317-319, fig.2.

⁴⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.84, fig.1/3.

⁴⁶ *Cetatea Sucevii*, p.77, fig.73/a.

⁴⁷ Elena Busuioc, *Vechea mănăstire a Humorului*, p.183, fig.2/3; Elena Busuioc, Monica Mărgineanu-Cârstoiu, *op.cit.*, fig.15.

⁴⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, M.Andronic, *Descoperiri arheologice la Suceava – contribuții la cunoașterea topografiei orașului medieval*, în *Suceava*, XVII-XIX, 1990-1992, pp.37, 41, 43, 47, 49.

⁴⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, Domnița Hordilă, *Cahle în colecțiile Muzeului de Istorie Roman*, în *Suceava*, XXVI-XXVIII, 1999-2001, pp.388-390, fig.1/1, 2, 4.

⁵⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.85, fig.1/8.

⁵¹ Inedită.

⁵² *Baia*, I, p.131, fig.102/6; 103/1-2; 114/7; 115/4; *Baia*, II, p.234, fig.102/5.

⁵³ P.Bârnea, Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle descoperite în Moldova dintre Prut și Nistru*, în *ArhMold*, XVII, 1994, p.282, fig.2/8.

5. Cahlă cvadrilobată, fragment; tipul IV B.⁵⁸ Nr. inv. E/980.

Dimensiuni: grosime perete: 9 mm; lățime chenar: 7-10 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; modelare la roată; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu deschidere cvadrilobată, mărginită de un chenar simplu; picior de montare tronconic⁵⁹ (fig. 57). Datată în secolul XV. Cahle similare au fost descoperite în casa din zona „B” de pe Câmpul Șanțurilor de la Suceava⁶⁰ și la vechea Mănăstire a Humorului⁶¹. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

6. Cahlă triunghiulară, fragment; decor geometric; tipul VII C a.⁶² Nr. inv. E/952.

Dimensiuni: grosime placă: 10-15 mm; lățime chenar: 15 mm; înălțime: 43 mm.

Pastă aspră, cu nisip cu granulație mare; modelare la roată; modelare manuală; incizare, alveolare; ardere oxidantă.

Cahlă castron cu deschiderea triunghiulară, mărginită de un chenar liniar; colțurile masive, pereții scunzi. La interior, fundul cahleii a fost decorat cu două cercuri concentrice în relief, alveolate⁶³ (fig. 58). Cahle asemănătoare au fost descoperite în locuințe de orășeni de la Baia⁶⁴ și în construcția de lemn de la Curtea Domnească din Suceava⁶⁵. Datată la sfârșitul secolului XIV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

7. Cahlă pătrată; fragment; decor geometric în relief; fără picior de montare; tipul VIII A.⁶⁶ Nr. inv. E/968.

Dimensiuni: latura: 201 mm; grosime placă: 17 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smălțuire.

Cahlă fără chenar; câmpul a fost acoperit cu șiruri oblice de triunghiuri în relief, alternând cu suprafețe triunghiulare plane⁶⁷ (fig. 59). Datată în secolul XV. Cahle similare

⁵⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle în locuințe*, fig.1/5.

⁵⁵ Al. Artimon, *Orașul medieval Trotuș*, p.155, fig.38/4.

⁵⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Domnița Hordilă*, *op.cit.*, pp.387-389, fig.2/1-3.

⁵⁷ Elena Busuioc, Monica Mărgineanu-Cârstoiu, *op.cit.*, fig.17.

⁵⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.85, fig.1/10.

⁵⁹ Inedită.

⁶⁰ T. Martinovici, Șt. Olteanu, *Șantierul Suceava. Campania 1957*, în *Materiale*, VI, 1959, p.685.

⁶¹ Elena Busuioc, *op.cit.*, p.185, fig.2/4.

⁶² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.87, fig. 1/19.

⁶³ Inedită.

⁶⁴ *Baia*, I, pp.134-135, fig. 107/5; 116/9.

⁶⁵ Inedită, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

⁶⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.87, fig.1/23.

⁶⁷ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga.

au fost descoperite la curțile domnești de la Iași⁶⁸, Vaslui⁶⁹, Bacău⁷⁰, precum și în locuințe de orășeni de la Suceava⁷¹. La nr.inv. E/968 și E/969 se află înregistrate 19 fragmente, dintre care zece smălțuite în galben și nouă în verde.

8. Cahlă trapezoidală; decor geometric în relief; fără picior de montare. Nr. inv. E/969.

Dimensiuni: 9x104x 94 mm; grosime placă: 19 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smălț verde.

Cahlă fără chenar. Câmpul a fost acoperit cu șiruri oblice de triunghiuri în relief, alternând cu suprafețe triunghiulare plane⁷² (fig. 60). Datată în secolul XV. Este posibil ca aceste cahle trapezoidale să fi fost utilizate la realizarea colțurilor sobei. Se păstrează un singur exemplar restaurat, smălțuit în verde.

9. Cahlă trapezoidală; decor geometric în relief; fără picior de montare; tipul IX A.⁷³ Nr.inv. E/969.

Dimensiuni: 41x61x179 mm; grosime placă: 17 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smălț verde.

Cahlă fără chenar, decorată cu șiruri oblice de triunghiuri în relief alternând cu suprafețe triunghiulare plane⁷⁴ (fig.61). Datată în secolul XV. Este posibil ca acest tip de cahlă să fi fost utilizat la realizarea colțurilor sobei. Se păstrează un singur exemplar restaurat, smălțuit în verde.

10. Cahlă dreptunghiulară; decor geometric în relief; fără picior de montare; tipul IX A.⁷⁵ Nr.inv. E/972.

Dimensiuni: 247x187 mm grosime placă: 12 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smălțuire.

⁶⁸ Al. Andronic, Eugenia Neamțu, N. Dinu, *Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iași*, în *ArhMold*, V, 1967, p.237, fig.45/1-3; Al. Andronic, *Iașii*, fig.33/1-3.

⁶⁹ Al. Andronic, Eugenia Neamțu, Florentina Banu, *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, în *Materiale*, VIII, 1962, p.97, fig. 14/1.

⁷⁰ Al. Artimon, *Date istorice și arheologice*, fig.13/3; 14/3.

⁷¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle în locuințe*, p.78, fig.2/4.

⁷² Inedită.

⁷³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.88, fig.1/28.

⁷⁴ Inedită.

⁷⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.88, fig.1/28.

Cahlă fără chenar. Decorul constă din baghete în relief, care se întretaie, formând romburi⁷⁶ (fig. 62). Datată în secolul XV. Cahle cu un decor similar provin de la Curtea Domnească de la Piatra Neamț⁷⁷, din locuințe de orășeni de la Baia⁷⁸ și Suceava⁷⁹ precum și de la reședințele boierești de la Bălinești⁸⁰ și Părhăuți⁸¹. La nr.inv. E/972 se păstrează 10 fragmente, dintre care șapte smălțuite în verde, două galben, unul brun și altul „drojdie de vin”, iar la nr.inv. E/973 se găsesc nouă fragmente acoperite cu angobă alb-roșcată și patru nesmălțuite.

11. Cahlă dreptunghiulară; decor geometric în relief; fără picior de montare; tipul IX A.⁸² Nr.inv. E/972.

Dimensiuni: 79x209 mm; grosime placă: 16-22 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smălț verde.

Cahlă fără chenar, decorată cu baghete în relief, care se întretaie, formând romburi⁸³ (fig. 63). Datată în secolul XV. Se pare că acest tip de cahlă a fost utilizat la realizarea colțurilor sobei. Se păstrează un singur exemplar, restaurat, smălțuit în verde.

12. Cahlă trapezoidală; decor în relief; fără picior de montare. Nr.inv. E/972.

Dimensiuni: 77x119x215 mm; grosime placă: 11-19 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smălț verde.

Cahlă fără chenar, decorată cu baghete în relief care se întretaie, desenând romburi⁸⁴ (fig. 64). Datată în secolul XV. Se pare că acest tip de cahlă era utilizat la realizarea colțurilor sobei. Se păstrează un singur exemplar, restaurat, smălțuit în verde.

13. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁸⁵ Nr.inv. E/941 și E/971.

Dimensiuni: grosime placă: 18-20 mm; lățime chenar: 9-12 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smălț verde.

⁷⁶ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga.

⁷⁷ Eugenia Neamțu, *Date istorice și arheologice*, p.234, fig.4/8.

⁷⁸ *Baia*, I, fig.111/11,14; *Baia*, II, fig.107/3.

⁷⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle în locuințe de orășeni*, p.78, fig.5/2.

⁸⁰ Eadem, *Ceramică de la curți boierești*, p.75.

⁸¹ *Ibidem*, p.78, fig.2/2.

⁸² Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.88, fig.1/28.

⁸³ Inedită.

⁸⁴ Inedită.

⁸⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

Cahlă cu suprafață ușor adâncită în raport cu chenarul liniar; câmpul a fost divizat în două registre, inegale ca mărime, unul dintre acestea este ocupat de o roată solară cu brațele în mișcare de tip „morișcă” sau „vârtej”, cu marginile bordate de zimți⁸⁶ (fig. 65 a), cel de al doilea registru, mult mai mic, a fost decorat cu o succesiune de pătrate în care diagonalele trasează romburi în relief, compunând o cvadratură diamantină (fig. 65 b) . Datată în secolele XV-XVI. Cahle cu un decor identic au fost descoperite la Curtea Domnească din Suceava⁸⁷, în timp ce fragmente ornamentate cu roata solară „morișcă” provin de la curțile domnești de la Hârlău⁸⁸ și Iași⁸⁹, dar și de la reședința boierească de la Todirești⁹⁰. La nr.inv. E/941 au fost înregistrate 22 fragmente smălțuite în verde, decorate cu roata solară, iar la nr.inv. E/971 se păstrează zece fragmente cu cvadratură diamantină, dintre care unul nesmălțuit, două acoperite cu angobă iar alte șapte smălțuite în verde.

14. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁹¹ Nr.inv. E/941.

Dimensiuni: grosime placă: 16 mm; lățime chenar: 10-11 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Cahlă cu suprafață ușor adâncită în raport cu chenarul liniar. În câmp se găsește o roată solară cu brațele în mișcare, tip „vârtej”, mărginită de o bandă zimțată; în fiecare colț se află o mică rozetă, de asemenea cu brațele în mișcare⁹² (fig. 66). Datată în secolele XV-XVI. Cahle asemănătoare, fără a fi identice, au fost descoperite la Curtea Domnească de la Vaslui.⁹³ Se păstrează șase fragmente, smălțuite în verde.

15. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric în relief; fără picior de montare; tipul IX A.⁹⁴ Nr.inv. E/941.

Dimensiuni: grosime placă: 8 mm; lățime chenar: 10 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp se află rozete

⁸⁶ *Cetatea Sucevii*, p.79, fig.76/x.

⁸⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Noi cahle*, p.123, fig.2.

⁸⁸ Corina Nicolescu, *Arta în epoca lui Ștefan cel Mare*, fig.38.

⁸⁹ Al. Andronic, Eugenia Neamțu, M. Dinu, *op.cit.*, fig.44/5.

⁹⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramică de la curți boierești*, p.80, fig.3/5.

⁹¹ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/31.

⁹² Inedită.

⁹³ Rica Popescu, *Catalogul cahlelor*, pp.112-113, fig.6.

⁹⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.88, fig.1/28.

de aceeași mărime, cu brațele în mișcare, tip „morișcă”⁹⁵ (fig. 67). Datată în secolele XV-XVI. Cahle asemănătoare, fără a fi identice, provin de la curțile domnești de la Cotnari⁹⁶, Piatra Neamț⁹⁷, Bacău⁹⁸, precum și din locuințe de orășeni de la Iași⁹⁹. Se păstrează patru fragmente, smălțuite în verde.

16. Cahlă pătrată, fragment; decor geometric în relief; fără picior de montare; tipul VIII A.¹⁰⁰ Nr.inv. E/949.

Dimensiuni: grosime placă: 11 mm; lățime chenar: 8 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar, dublat pe laturile scurte de un altul, în torsadă. În câmp se află o rozetă înconjurată de un cerc realizat dintr-o frânghie împletită, cerc mărginit de un pătrat compus din arce de cerc terminate în formă de flori de crin stilizate, totul fiind înscris într-un cerc de raze¹⁰¹ (fig. 68). Datată în a doua jumătate a secolului XV. O cahlă asemănătoare a fost descoperită într-o locuință de orășean de la Suceava.¹⁰² Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

17. Cahlă pătrată, fragment; decor geometric în relief; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.¹⁰³ Nr.inv. E/949.

Dimensiuni: grosime placă: 9 mm; lățime chenar: 8 mm; înălțime: 48 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar, dublat de un altul, în relief; în câmp se găsește o cruce cu capete treflate, înconjurată de un cerc în torsadă, în fiecare colț se află două volute adosate¹⁰⁴ (fig. 69). Datată în secolul XV. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

18. Cahlă pătrată, fragment; decor geometric în relief; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.¹⁰⁵ Nr.inv. E/948.

Dimensiuni: grosime placă: 5-14 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată;

⁹⁵ Inedită.

⁹⁶ B. Slătineanu, *Cotnari*, I, fig.17.

⁹⁷ Eugenia Neamțu, *op.cit.*, p.234, fig.5/3.

⁹⁸ Al. Artimon, *op.cit.*, fig.12/4.

⁹⁹ N.N. Pușcașu, Voica-Maria Pușcașu, *Mărturii de civilizație și urbanizare medievală descoperite în vatra istorică a Iașilor*, în RMM-MIA, 2, 1983, fig.27/b.

¹⁰⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.87, fig.1/23.

¹⁰¹ Inedită.

¹⁰² Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle în locuințe*, p.78, fig.4/4.

¹⁰³ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.87, fig.1/24.

¹⁰⁴ Inedită.

¹⁰⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/24.

angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă fără chenar. În câmp se află arce de cerc în torsadă care se întretaie formând elipse secționare de diagonale liniare în relief¹⁰⁶ (fig. 70). Datată în secolul XV. Se păstrează două fragmente smălțuite în verde.

19. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.¹⁰⁷ Nr.inv. E/948.

Dimensiuni: grosime placă: 15 mm; lățime chenar: 7 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp se află cercuri împărțite de două diagonale perpendiculare în spații triunghiulare, ușor adâncite¹⁰⁸ (fig. 71). Datată în secolul XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit verde.

20. Cahlă pătrată, fragment; decor geometric în relief; tipul VIII B a¹⁰⁹ (?) Nr.inv. E/949.

Dimensiuni: grosime placă : 9 mm; lățime chenar: 10 mm.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp se găsesc linii în relief care trasează muluri gotice treflate¹¹⁰ (fig. 72). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

21. Cahlă pătrată, fragment; decor geometric în relief; tipul VIII B a¹¹¹ (?) Nr.inv. E/915.

Dimensiuni: grosime placă: 6 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă fără chenar; în câmp, volute adosate care trasează spații cordiforme, străbătute de diagonale liniare în relief, terminate cu triunghiuri alungite¹¹² (fig. 73). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit verde.

22. Cahlă dreptunghiulară, cu chenar articulată, fragment; decor geometric în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.¹¹³ Nr.inv. E/937.

Dimensiuni: grosime placă: 10 mm; lățime chenar: 30 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă.

¹⁰⁶ Inedită.

¹⁰⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

¹⁰⁸ Inedită.

¹⁰⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.87-88, fig.1/24.

¹¹⁰ Inedită.

¹¹¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.87-88, fig.1/24.

¹¹² Inedită.

¹¹³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. Chenarul este decorat cu palmete stilizate. În câmp, trasee ovale în care sunt înscrise trefle și o rozetă formată dintr-o torsadă deasă¹¹⁴ (fig. 74). Datată în a doua jumătate a secolului XV și în primele decenii ale secolului XVI. Se păstrează două fragmente nesmălțuite.

23. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric în *mèplat*; picior de montare semicilindric; tipul IX C c.¹¹⁵ Nr.inv. E/970.

Dimensiuni: grosime placă: 10-13 mm; lățime chenar: 11-14 mm.

Pastă aspră cu nisip cu granulație medie; modelare la roată; modelare manuală, tehnicile *sgraffito* și *champlevé*; angobă albă, ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă cu suprafața adâncită în raport de chenarul liniar care este dublat de un altul, sgraffitat, compus din linii ce formează un meandru unghiular, dar și o torsadă¹¹⁶ (fig. 75 a). Fragmentul este un rebut; a fost spart înainte de smălțuire, astfel că marginile rupte au fost acoperite cu smalt (fig.75 b). Nu prezintă urme de folosire. Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle cu decor asemănător provin din „casa domniei” de pe Câmpul Șanțurilor de la Suceava.¹¹⁷ Se păstrează un singur fragment, smălțuit în două nuanțe de verde.

24. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric în *mèplat*; picior de montare semicilindric; tipul IX C c.¹¹⁸

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; un alt chenar sub formă de meandru grec îl dublează. În câmp se găsește un cerc, realizat din meandru unghiular, în care se află înscrisă o rozetă cu petalele separate de triunghiuri cu suprafața acoperită cu puncte. În afara cercului se află ove continuate de linii incizate¹¹⁹. Datată în a doua jumătate a secolului XV. Fragmentul, publicat de Romstorfer, a dispărut între timp.

25. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric traforat; picior de montare semicilindric; tipul IX C b.¹²⁰ Nr.inv. E/961.

Dimensiuni: grosime placă: 9-11 mm; lățime chenar: 8-9 mm.

Pastă aspră, cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

¹¹⁴ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga.

¹¹⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.89-90, fig.1/33.

¹¹⁶ Eadem, *Din nou despre atelierul aulic de ceramică de la Suceava în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, în *ArhMed*, VI, 2007, p.199, pl. 2 a, b.

¹¹⁷ *Mărturii de civilizație medievală românească*, pp.57-82, fig.36-68.

¹¹⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, pp.89-90, fig.1/33.

¹¹⁹ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga.

¹²⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/32.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp se află muluri ovale care trasează o posibilă rozasă¹²¹ (fig. 76). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle asemănătoare au fost descoperite în „casa domniei” de la Suceava.¹²² Se păstrează 18 fragmente smălțuite în verde.

26. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric traforat; picior de montare semicilindric; tipul IX C b.¹²³ Nr.inv. E/961.

Dimensiuni: grosime placă: 11 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smălț verde.

Cahlă decorată cu linii drepte care se întretaie¹²⁴ (fig. 77). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

27. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric traforat; picior de montare semicilindric; tipul IX C b.¹²⁵ Nr.inv. E/961.

Dimensiuni: grosime placă: 12 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smălț verde.

Cahlă cu suprafața divizată în două registre, cel superior prezintă colțurile triunghiulare pline, decorate cu trei ove alungite care compun o floare care încadrează o rozasă traforată; în registrul inferior au fost grupate deschideri terminate cu arce în ogivă¹²⁶ (fig. 78). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle asemănătoare, fără a fi identice, provin de la Curtea Domnească din Vaslui¹²⁷ și din locuințe de orășeni de la Suceava¹²⁸. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

28. Cahlă dreptunghiulară, decor geometric în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.¹²⁹ Nr.inv. E/938.

Dimensiuni: 211x178 mm; lățime chenar: 7-8 mm; înălțime: 32 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și rare granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

¹²¹ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga.

¹²² *Mărturii de civilizație medievală românească*, pp.84-87, fig.69,71.

¹²³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/32.

¹²⁴ Inedită.

¹²⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/32.

¹²⁶ Inedită.

¹²⁷ Rica Popescu, *op.cit.*, p.113, fig.13/2.

¹²⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle în locuințe*, p.79, fig.5/4.

¹²⁹ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.90-91, fig.1/35.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar, dublat de un altul, o simplă nervură în relief. În fiecare colț se află un dreptunghi decorat cu o combinație de linii frânte, curbe, triunghiuri; centru este ocupat de o cruce latină¹³⁰ (fig. 79). Datată în secolul XVII. Cahle identice provin atât de pe teritoriul orașului Suceava¹³¹, cât și de la Curtea Domnească de aici¹³². La nr.inv. E/938 se păstrează două cahle întregi, una nesmălțuită și cealaltă acoperită cu angobă albă, iar la nr.inv. E/940 alte 17 fragmente nesmălțuite.

29. Cahlă dreptunghiulară, decor geometric în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.¹³³

Cahlă cu suprafață ușor adâncită în raport de chenarul liniar, dublat de un altul, realizat dintr-o succesiune de mici linii paralele și de un al treilea, zimțat. În câmp se află un dreptunghi în care au fost înscrise linii frânte și hașuri¹³⁴. Datată în secolul XVII. Cahle similare au fost descoperite pe teritoriul orașului Suceava¹³⁵ și la Curtea Domnească de aici¹³⁶. Cahla publicată de Gassauer a dispărut între timp.

30. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.¹³⁷ Nr.inv. E/940.

Dimensiuni: grosime placă: 6 mm; lățime chenar: 5 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport cu chenarul liniar, dublat de un al doilea, format dintr-o succesiune de căpriori dispuși alternativ, cu vârful în sus și în jos; în câmp, un decor geometric liniar¹³⁸ (fig. 80). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

31. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.¹³⁹ Nr.inv. E/942.

Dimensiuni: latura: 240 mm; grosime placă: 8 mm; lățime chenar: 8 mm; înălțime: 31 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

¹³⁰ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga.

¹³¹ R. Gassauer, *Teracote*, p.152.

¹³² Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive decorative*, p.115, pl.4/3.

¹³³ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.90-91, fig.1/35.

¹³⁴ Inedită.

¹³⁵ R. Gassauer, *op.cit.*, pp.153, 160, fig.13.

¹³⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive decorative*, p.113, pl.3/3.

¹³⁷ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.90-91, fig.1/35.

¹³⁸ Inedită.

¹³⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp se află un cerc realizat din zimți în care este înscrisă o stea cu șase raze – steaua lui David - , formată dintr-o tresă de trei linii în relief, având în centru un hexagon compus din triunghiuri; în colțuri se găsesc mici rozete tip „morișcă”¹⁴⁰ (fig. 81). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment nesmălțuit.

32. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.¹⁴¹ Nr.inv. E/942.

Dimensiuni: grosime placă: 8 mm; lățime chenar: 7 mm; înălțime: 24 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp se află o rozetă cu brațele în mișcare, tip „morișcă”¹⁴² (fig. 82). Datată în secolul XVII. Se păstrează patru fragmente nesmălțuite.

33. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.¹⁴³ Nr.inv. E/943.

Dimensiuni: grosime placă: 14 mm; lățime chenar: 8 mm; înălțime: 24 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală, ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport cu chenarul liniar. În câmp se află o cruce cu brațe egale și capete arcuite, suprapunând un motiv liniar care în colțuri trasează spații cordiforme¹⁴⁴ (fig. 83). Datată în secolul XVII. Se păstrează zece fragmente nesmălțuite.

34. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.¹⁴⁵ Nr.inv. E/944.

Dimensiuni: latură: 168 mm; grosime placă: 7 mm; lățime chenar: 6 mm; înălțime: 68 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața mărginită de un chenar liniar, dublat de un latul, zimțat, care înconjoară un spațiu rectangular cu o latură scurtă arcuită, delimitat de trei linii în relief; în zona centrală se află un motiv liniar care amintește un semn de întrebare, repetat de patru

¹⁴⁰ Inedită.

¹⁴¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

¹⁴² Inedită

¹⁴³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

¹⁴⁴ *Ibidem*, fig.22/5.

¹⁴⁵ *Ibidem*, pp.90-91, fig.1/35.

ori¹⁴⁶ (fig. 84). Datată în secolul XVII. Cahle similare provin de la mănăstirea Zamca din Suceava¹⁴⁷. Se păstrează 16 fragmente nesmălțuite.

35. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.¹⁴⁸ Nr.inv. E/945.

Dimensiuni: grosime placă: 6 mm; lățime chenar: 5-7 mm; înălțime: 69 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în colțuri se află segmente de cerc compuse din două linii în relief care se întretaie; centrul cahleii este ocupat de o rozetă formată din șase petale liniare¹⁴⁹ (fig. 85). Datată în secolul XVII. Se păstrează 11 fragmente nesmălțuite.

36. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.¹⁵⁰ Nr.inv. E/948.

Dimensiuni: grosime placă: 12 mm; lățime chenar: 7 mm; înălțime: 35 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smălțuire.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. Pe diagonala cahleii se află o friză oblică de triunghiuri în relief, dispuse alternativ, cu vârful în sus și în jos¹⁵¹ (fig. 86). Datată în secolul XVII. Se păstrează două fragmente, dintre care unul smălțuit în verde și altul în galben.

37. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.¹⁵² Nr.inv. E/949.

Dimensiuni: grosime placă: 10 mm; lățime chenar: 6-10 mm; înălțime: 32 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafață ușor adâncită în raport de chenarul liniar, dublat de un altul, format dintr-o succesiune de căpriori, dispuși unul în altul și compunând o torsadă. Câmpul a fost divizat în registre rectangulare, în care sunt înscrise diagonale liniare, în relief¹⁵³ (fig. 87). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

¹⁴⁶ Inedită.

¹⁴⁷ N. Constantinescu, *Precizări în legătură cu data construirii mănăstirii armenești Zamca – Suceava*, în *SCIA*, 2, 1961, p.368, fig.8.

¹⁴⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

¹⁴⁹ Inedită.

¹⁵⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

¹⁵¹ Inedită.

¹⁵² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

¹⁵³ Inedită.

38. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor geometric în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.¹⁵⁴ Nr.inv. E/974.

Dimensiuni: latură: 135 mm; grosime placă: 8 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; smălțuire.

Cahlă fără chenar, cu suprafața divizată în două registre, inegale ca mărime. Registrul superior, de mari dimensiuni, a fost decorat cu șiruri de solzi ovali, care se suprapun parțial, sugerând un acoperiș de olane; registrul inferior se prezintă sub forma unei scotii simple, neornamentate¹⁵⁵ (fig. 88 a, b). Datată în secolul XVII. Cahle decorate cu solzi provin de la curțile domnești de la Cotnari¹⁵⁶ și Iași¹⁵⁷. La nr.inv. E/974 se găsesc înregistrate 24 de fragmente, dintre care zece smălțuite policrom, alb, albastru, verde și galben; alte 14, neangobate, sunt acoperite cu următoarele culori de smălț: unul verde, două galben spre brun, cinci brun și șase brun închis. La nr.inv. E/953 se păstrează un fragment acoperit cu smălț verde, iar la nr.inv E/959 alte două fragmente smălțuite în alb și verde.

39. Cahlă de coronament, fragment; tipul XV A a.¹⁵⁸ Nr.inv. E/976.

Dimensiuni: grosime placă: 15 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața într-un singur plan. Partea inferioară sugerează un zid, străpuns de ferestre dreptunghiulare, în timp ce registrul superior se prezintă sub formă continuă, prevăzută cu streșini proeminente¹⁵⁹ (fig. 89). Datată în secolul XV. Cahle asemănătoare, fără a fi identice au fost descoperite la vechea Mănăstire a Humorului¹⁶⁰ și în locuințe de orașeni la Suceava¹⁶¹. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

40. Cahlă de coronament, fragment; tipul XV A b.¹⁶² Nr.inv. E/961.

Dimensiuni: grosime placă: 12 mm; înălțime: 125 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; smălț verde.

¹⁵⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

¹⁵⁵ *Cetatea Sucevii*, p.78, fig.74/j; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle polono-lituaniene*, p. 161, fig. 2/6-7.

¹⁵⁶ B. Slătineanu, *op.cit.*, fig.8.

¹⁵⁷ Al. Andronic, Eugenia Neamțu, M. Dinu, *op.cit.*, fig.56/2-8.

¹⁵⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.93, fig.1/56.

¹⁵⁹ Eadem, *Cahle de coronament*, fig.7/8.

¹⁶⁰ Elena Busuioc, *op.cit.*, p.187, fig.6/2; Elena Busuioc, Monica Mărgineanu-Cârstoiu, *op.cit.*, fig.21.

¹⁶¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.130-131, fig.7/6.

¹⁶² Eadem, *Cahle din Moldova*, p.93, fig.1/57.

Cahlă cu suprafața într-un singur plan; registrul inferior a fost tratat sub forma unui zid străpuns de ferestre dreptunghiulare mari, zid prevăzut la partea superioară cu merloane triunghiulare¹⁶³ (fig. 90). Datată în secolul XV. Cahle similare provin din locuințe de orășeni din zona Șipot de la Suceava¹⁶⁴ și de la Siliștea Șcheii, lângă Suceava¹⁶⁵. Se păstrează un singur fragment, smălțuit verde.

41. Cahlă de coronament, fragment; tipul XV A b.¹⁶⁶ Nr.inv. E/961.

Dimensiuni: grosime placă: 9 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă cu suprafața într-un singur plan; registrul superior este format dintr-un șir de merloane separate între ele de crenele triunghiulare; zona inferioară, mai dezvoltată decât cea superioară, are sugerate ferestre rectangulare, doar imprimate în pastă¹⁶⁷ (fig. 91). Datată în secolul XV. Cahle asemănătoare au fost descoperite în locuințe de orășeni de la Suceava.¹⁶⁸ Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

42. Cahlă de coronament, fragment; tipul XV A b.¹⁶⁹ Nr.inv. E/961.

Dimensiuni: grosime placă: 5-9 mm.

Pastă aspră, cu nisip cu granulație mare; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața într-un singur plan, divizată în două registre, inegale ca mărime. Registrul inferior, masiv, a fost decorat cu o succesiune de toruri și cavete puțin diferențiate; registrul superior este realizat din arce de cerc care se întretaie, formând mici baghete încrucișate, sugerând un feston¹⁷⁰ (fig. 92). Datată în secolul XV. Cahle asemănătoare, fără a fi identice, provin din locuințe de orășeni de la Suceava.¹⁷¹ Se păstrează un singur exemplar.

43. Cahlă de coronament, fragment; tipul XV A b.¹⁷² Nr.inv. E/961.

Dimensiuni: grosime placă: 23 mm.

¹⁶³ Inedită.

¹⁶⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle de coronament*, p.131, fig.7/7.

¹⁶⁵ Eadem, *Descoperiri inedite*, p.103, fig.1/10.

¹⁶⁶ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.93, fig.1/57.

¹⁶⁷ Eadem, *Cahle de coronament*, p.132, fig.6/2.

¹⁶⁸ *Ibidem*, p.131, fig.7/7.

¹⁶⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, , p.93, fig.1/57.

¹⁷⁰ Eadem, *Cahle de coronament*, p.132, fig.6/3.

¹⁷¹ *Ibidem*, p.132, fig.6/1.

¹⁷² Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.93, fig.1/57.

Pastă aspră, cu nisip cu granulație mare; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă, smălț verde.

Cahlă cu suprafața într-un singur plan, traforată, decorată cu motive geometrice. Partea superioară a fost prevăzută cu merloane triunghiulare, separate între ele de crenele de asemenea triunghiulare¹⁷³ (fig. 93). Datată în secolul XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde, care a aparținut Muzeului Bucovinei din Cernăuți, cu nr.inv. 2290.

44. Cahlă de coronament, fragment; decor geometric în relief; tipul XV B.¹⁷⁴
Nr.inv. E/976.

Dimensiuni: grosime placă: 11-23 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă; vopsea roșie.

Cahlă cu suprafața în două planuri diferite, inegale ca mărime, separate între ele de o torsadă deasă, în relief. Registrul superior, dispus retras față de cel inferior, a fost reprezentat sub forma unei cortine având crenele decupate drept, prevăzute la partea inferioară cu o streășină în relief, iar sub aceasta o zonă hașurată, sugerând paramentul zidului; merloanele, masive, prezintă la partea superioară o streășină, au sugerate câte o fereastră rectangulară, terminată în arc frânt, imprimată în pastă¹⁷⁵ (fig. 94). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle similare au fost descoperite în „casa domniei” de pe Câmpul Șanțurilor¹⁷⁶ precum și în locuințe de orășeni la Suceava¹⁷⁷. La nr.inv. E/976 se păstrează un fragment vopsit în roșu, iar la nr.inv. E/961 două fragmente de merloane smălțuite în verde.¹⁷⁸

45. Cahlă de coronament, fragment: tipul XV B.¹⁷⁹

Cahlă cu registrul superior tratat sub formă de zid de cetate, cu merloane rectangulare, bombate și crenele decupate oblic; registrul inferior, plan, a fost decorat cu o

¹⁷³ Inedită.

¹⁷⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.94, fig.1/59.

¹⁷⁵ Eadem, *Cahle de coronament*, p.131, fig.6/5.

¹⁷⁶ *Mărturii de civilizație medievală românească*, pp.90-91, fig.76.

¹⁷⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.132, fig.7/2,3; 10/6.

¹⁷⁸ Dimensiunile reduse ale acestor fragmente l-au determinat pe arhitectul Romstorfer să scrie: „Nu e lămurit încă rostul obiectelor arătate în figura 11 d și e. Cel dintâi e o bucată de placă cu cioc, în parte smălțuită, de felul căreia s-au găsit multe în cetate” (*Cetatea Sucevii*, pp.23,25). A reluat ideea, dezvoltând-o: „Întrebuințarea celor două obiecte de pământ reproduse în fig.80 e necunoscută (a se vedea și fig.2-4 din rândul de jos, partea dreaptă, pl.VII). S-au găsit numai fragmente din ele, dar în număr mare... fragmentul j e mai masiv, având 8-10 cm lungime și vreo 3 cm lățime și terminându-se în partea de sus cu un cârlig. El are smălțuit verde numai cârligul și o mică parte de sub acesta, așa că trebuie să admitem cum că, după întrebuințare (poate ca un cârlig, pentru fixarea plăcilor în zid), partea cealaltă nu se mai vedea” Cf. *Cetatea Sucevii*, p.81, fig.80/j

¹⁷⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.94, fig.1/59.

succesiune de linii, dintre care cea mediană, în relief.¹⁸⁰ Datată în secolul XV. Piesa, publicată de Romstorfer, a dispărut între timp.

46. Cahlă de coronament, fragment; decor geometric traforat; picior de montare semicilindric; tipul IX C d.¹⁸¹ Nr.inv. E/961.

Dimensiuni: grosime placă: 18-23 mm.

Pastă cu nisip cu granulație mare; imprimare în tipar; modelare manuală și la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă cu suprafața traforată, decorată cu o mulură gotică; registrul superior a fost tratat sub formă de curtină, cu merloane triunghiulare, crenelate trapezoidale, de mari dimensiuni; sub zona crenelată se află o friză de pătrate în care diagonale desenează triunghiuri în relief¹⁸² (fig. 95). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Cahle asemănătoare, fără a fi identice, provin din locuința LV de lângă biserica catolică de la Baia¹⁸³ și de la reședința logofătului Trotușan de la Părhăuți¹⁸⁴. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

47. Cahlă de coronament, fragment; decor geometric traforat; picior de montare semicilindric; tipul IX C d.¹⁸⁵ Nr.inv. E/976.

Dimensiuni: grosime placă: 13-21 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată și manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața traforată, decorată cu o mulură și trefle ajurate; registrul superior, tratat sub formă de zid, cu merloane în trepte¹⁸⁶ (fig. 96). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. O cahlă similară provine de pe teritoriul orașului Suceava.¹⁸⁷ Se păstrează un singur fragment, nesmalțuit.

48. Cahlă de cornișă; decor geometric în relief; tipul XV A c.¹⁸⁸ Nr.inv. E/959.

Dimensiuni: 139x54 mm; grosime placă: 4-13 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smalt policrom.

¹⁸⁰ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga.

¹⁸¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.90, fig.1/34.

¹⁸² *Cetatea Sucevii*, p.80, fig.77; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle de coronament*, p.130, fig.6/6.

¹⁸³ Inedite, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

¹⁸⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramică de la curți boierești*, p.79, fig.3/4.

¹⁸⁵ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.90, fig.1/34.

¹⁸⁶ Eadem, *Cahle de coronament*, fig.7/4.

¹⁸⁷ *Ibidem*, p.130, fig.5/4.

¹⁸⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.94, fig.1/58.

Cahlă cu suprafața într-un singur plan, divizat de o bandă liniară în relief, smălțuită în verde, în două registre aproximativ egale. Registrul superior a fost tratat sub forma unui zid, cu merloane alb și verde, rectangulare, cu streășină și ferestre ovale, separate de un crenel albastru, doar imprimat în pastă. Registrul inferior, ușor albiat, smălțuit în verde este ritmat de dungă oblice, albastre și galbene¹⁸⁹ (fig.97). Datată în a doua jumătate a secolului XVII, încadrându-se în categoria cahlilor „polono-lituaniene”.¹⁹⁰ Se păstrează trei fragmente, smălțuite policrom, în alb, verde, albastru, galben.

49. Cahlă de cornișă; decor geometric în relief; tipul XV C.¹⁹¹ Nr.inv. E/967.

Dimensiuni: 177x130 mm; înălțime: 73 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața în două registre, inegale ca mărime, separate de o friză de denticuli. Registrul superior, în formă de dusină, a fost decorat cu o succesiune de linii oblice care separă spații pline; registrul inferior, plat, are în centru volute adosate încadrate de cartușe dispuse oblic, în care sunt înscrise puncte alungite¹⁹² (fig. 98). Datată în secolul XVII. La nr.inv. E/967 se păstrează două exemplare întregi, iar la nr.inv. E/957 se află înregistrate nouă fragmente, toate nesmalțuite. Cahle identice au fost descoperite la Curtea Domnească de la Suceava.¹⁹³

50. Cahlă de cornișă, fragment; decor geometric în relief; tipul XV C.¹⁹⁴ Nr.inv. E/954.

Dimensiuni: latura: 110 mm; grosime placă: 8-15 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă; smălțuire.

Cahlă cu suprafața în două planuri, inegale ca mărime, separate de un tor. Registrul superior, în formă de dusină a fost decorat cu spații oblice umplute cu mici puncte circulare, separate între ele de benzi liniare în relief, de asemenea oblice; registrul inferior prezintă o friză de patru cercuri în relief, mărginite de un șir de puncte¹⁹⁵ (fig. 99). Datată în secolul XVII. La nr.inv. E/954 se păstrează 10 fragmente dintre care unul smălțuit în brun, trei în verde și șase galben-verzui, iar la nr.inv. E/959 se află înregistrate două fragmente cu smalt policrom, verde, albastru și alb.

¹⁸⁹ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga. Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle polono-lituaniene*, p. 161, fig.3/5,6.

¹⁹⁰ Eugenia Neamțu, *Ceramică decorativă*, pp.687-703, pl.I.

¹⁹¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.94, fig.1/60.

¹⁹² *Cetatea Sucevii*, fig.74/n.

¹⁹³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive decorative*, p.115, pl.4/2.

¹⁹⁴ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.94, fig.1/60.

¹⁹⁵ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga. Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle polono-lituaniene*, p.161, fig.4/2.

51. Cahlă de cornișă, fragment; decor geometric în relief; tipul XV C.¹⁹⁶ Nr.inv. E/954.

Dimensiuni: latura: 206 mm; grosime placă: 7-11 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă; smălțuire.

Cahlă cu suprafața în două planuri, inegale ca mărime. Registrul superior, în formă de dusină a fost decorat cu grupuri a câte două linii oblice în relief; registrul inferior plan prezintă o friză de romburi alungite în care se află înscris un cerc¹⁹⁷ (fig. 100). Datată în secolul XVII. Se păstrează patru fragmente, două smălțuite în verde și două în brun, fără angobă; la nr.inv. E/959 se găsesc înregistrate alte 12 fragmente acoperite cu smălț policrom, albastru ultra marin, galben, verde.

52. Cahlă de cornișă, fragment; decor geometric în relief; tipul XV C.¹⁹⁸ Nr.inv. E/954.

Dimensiuni: grosime placă: 10 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smălțuire.

Cahlă cu suprafață în două planuri, inegale ca mărime. Registrul superior, în formă de dusină a fost decorat cu un șir de linii oblice alternând cu linii zimțate; registrul inferior, plat, conține un *entrelacs* compus din verigi alungite¹⁹⁹ (fig. 101). Datată în secolul XVII. La nr.inv. E/954 se păstrează patru fragmente, smălțuite în verde, iar la nr.inv. E/959 se află înregistrate alte șapte fragmente, două smălțuite albastru și alb și cinci policrom, albastru, alb, galben, verde.

53. Cahlă de cornișă, fragment; decor geometric în relief; tipul XV C.²⁰⁰ Nr.inv. E/954.

Dimensiuni: grosime placă: 7 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smălț verde.

Cahlă cu suprafața în două planuri, inegale ca mărime. Registrul superior, în formă de dusină, a fost decorat cu o succesiune de linii care se întretaie²⁰¹ (fig. 102). Datată în secolul XVII. Se păstrează două fragmente smălțuite în verde.

¹⁹⁶ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.94, fig. 1/60.

¹⁹⁷ Eadem, *Cahle polono-lituaniene*, p.161, fig.4/2..

¹⁹⁸ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.94, fig. 1/60.

¹⁹⁹ Eadem, *Cahle polono-lituaniene*, p.161, fig.4/1.

²⁰⁰ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.94, fig.1/60.

²⁰¹ Inedită.

54. Cahlă de cornișă, fragment; decor geometric în relief; tipul XV C.²⁰². Nr.inv. E/954.

Dimensiuni: grosime placă: 9 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smălț verde.

Cahlă cu suprafață în două planuri, inegale ca mărime. Registrul inferior, plan, mai mare decât cel superior, a fost decorat cu o friză de romburi compuse din linii zimțate²⁰³ (fig.103). Datată în secolul XVII. Cahle asemănătoare au fost descoperite la Curtea Domnească din Suceava.²⁰⁴ Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

55. Cahlă de cornișă, fragment; decor geometric în relief; tipul XV C.²⁰⁵ Nr.inv. E/954.

Dimensiuni: latura: 90 mm; grosime placă: 7 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă; smălțuire.

Cahlă cu suprafața în două planuri, inegale ca mărime. Registrul inferior, plan, a fost decorat cu un *entrelacs*²⁰⁶ (fig. 104). Datată în secolul XVII. La nr.inv. E/954. Se păstrează cinci fragmente, dintre care două smălțuite în verde și trei în brun, fără angobă, iar la nr.inv. E/953 alte două fragmente, smălțuite în verde.

56. Cahlă de cornișă, fragment; decor geometric în relief; tipul XV C.²⁰⁷ Nr.inv. E/955.

Dimensiuni: latura: 169 mm; grosime placă: 6 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafață în două planuri, inegale ca mărime. Registrul superior, în formă de dusină, a fost decorat cu o succesiune de linii oblice, în relief²⁰⁸ (fig. 105). Datată în secolul XVII. Se păstrează două fragmente, unul nesmălțuit și al doilea acoperit cu angobă albă.

²⁰² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.94, fig.1/60.

²⁰³ Inedită.

²⁰⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive decorative*, p.115, pl.4/1.

²⁰⁵ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.94, fig.1/60.

²⁰⁶ Inedită.

²⁰⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.94, fig.1/60.

²⁰⁸ Inedită.

57. Cahlă de cornișă, fragment; decor geometric în relief; tipul XV C.²⁰⁹ Nr.inv. E/955.

Dimensiuni: grosime placă: 7-8 mm; latura: 184 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar, modelare manuală, angobă alb-gălbuie; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața în două planuri, inegale ca mărime. Registrul superior, în formă de dusină, a fost decorat cu o friză de câte două linii încrucișate, trasând romburi în care sunt înscrise ove²¹⁰ (fig. 106). Datată în secolul XVII. Se păstrează patru fragmente nesmălțuite și două acoperite cu angobă alb-gălbuie.

58. Cahlă turn cu acoperiș conic, fragment; tipul XVI B b.²¹¹ Nr.inv. E/977.

Dimensiuni: grosime pereți: 13 mm; diametru bază: 90 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie și mare; modelare la roată și manuală; ardere oxidantă.

Cahlă turn, cilindrică, a fost prevăzută pe partea anterioară, cu cel puțin trei rânduri de ferestre dreptunghiulare, ușor asimetrice, plasate unele sub altele, în timp ce partea invizibilă a rămas plină²¹² (fig. 107). Datată la sfârșitul secolului XV. Cahle asemănătoare, fără a fi identice, au fost descoperite la Curtea Domnească²¹³, în locuințe de orășeni²¹⁴, precum și în „casa domniei” de la Suceava²¹⁵. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

59. Cahlă turn, cu drum de strajă, fragment; tipul XVI C a.²¹⁶

Cahlă turn, cilindrică, se continuă la partea superioară cu o terasă în consolă, cu cinci crenele și tot atâtea merloane decupate în trepte, astfel că aspectul general sugerează un turn cu drum de strajă²¹⁷. Datată în secolul XV. Cahle asemănătoare provin din „casa domniei”²¹⁸ și din locuințe de orășeni de la Suceava²¹⁹. Fragmentele publicate de Romstorfer au dispărut între timp.

60. Cahlă turn rectangulară, fragment; tipul XVI C b.²²⁰ Nr.inv. E/961.

Dimensiuni: grosime pereți: 16-40 mm.

²⁰⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.94, fig.1/60.

²¹⁰ Inedită.

²¹¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.94, fig.1/63.

²¹² Eadem, *Cahle de coronament*, p.133, fig.11/3.

²¹³ *Ibidem*, p.133.

²¹⁴ *Ibidem*, p.133, fig.12/1,2.

²¹⁵ *Mărturii de civilizație medievală românească*, pp.91-93, fig.77.

²¹⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.94, fig.1/64.

²¹⁷ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, dreapta. Despre aceste obiecte, Romstorfer a scris că întrebuițarea lor este necunoscută. Cf. *op.cit.*, p.81, fig.80/i.

²¹⁸ *Mărturii de civilizație medievală românească*, p.93, fig.78.

²¹⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle de coronament*, p.135, fig.8/2; 11/1.

²²⁰ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.95.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; modelare la roată și manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă turn având interiorul rectangular, exteriorul sugerând un zid masiv, *en corbeau*, străpuns de guri de păcură dreptunghiulare (*machicoulis*), cu zona de colț întărită de un contrafort, zid care la partea superioară a fost prevăzut cu ferestre rectangulare²²¹ (fig. 108). Fragmentul prezintă suprafața exterioară cu cracheluri și scurgeri de smalt, ceea ce sugerează că ne găsim în fața unui rebut. Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu smalt verde olive-închis, aproape negru.

61. Cahlă soclu, fragment; tipul XII A.²²² Ne.inv. E/975.

Dimensiuni: grosime placă: 12-40 mm.

Pastă aspră, cu nisip cu granulație mare; turnare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smălțuire.

Piesă de câmp cu suprafața profilată cu trei baghete semicilindrice, dispuse în retragere treptată, separate între ele de cavete²²³ (fig. 109). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle similare au fost descoperite la Curtea Domnească de la Hârlău²²⁴, „casa domniei”²²⁵ și în locuințe de orășeni de la Suceava²²⁶. Se păstrează cinci fragmente, dintre care unul cu smalt galben și patru verde.

62. Cahlă soclu, fragment; tipul XII B.²²⁷ Nr.inv. E/959.

Dimensiuni: latura: 140 mm; grosime placă: 6 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; turnare în tipar; modelare manuală, angobă albă; ardere oxidantă; smalt policrom.

Cahlă de colț, rezultată din îmbinarea în unghi drept a două suprafețe ușor concave. Întreaga suprafață, smălțuită în albastru ultra-marin este ocupată de dungi verticale albe²²⁸ (fig. 110). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în albastru ultra-marin, alb, verde.

63. Cahlă ancadrament, fragment; tipul XIII B.²²⁹ Nr.inv. E/979.

Dimensiuni: lățime: 60 mm; grosime placă: 6-28 mm.

²²¹ Eadem, *Cahle de coronament*, p.134, fig.8/3.

²²² Eadem, *Cahle din Moldova*, p.92, fig.1/47.

²²³ Inedită.

²²⁴ B. Slătineanu, *Ceramica feudală românească*, p.191, fig.90.

²²⁵ *Mărturii de civilizație medievală românească*, pp.44-45, fig.21.

²²⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, M. Andronic, *op. cit.*, pp.41-42.

²²⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.92, fig.1/48.

²²⁸ Eadem, *Cahle polono-lituanieni*, p.161, fig. 3/8.

²²⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.93, fig.1/52.

Pastă aspră, cu mult nisip; turnare în tipar; modelare manuală; angobă alb-gălbuie; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața dreptunghiulară, având în centru o torsadă deasă, încadrată de un chenar zimțat²³⁰ (fig. 111). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle similare provin din „casa domniei” de la Suceava²³¹ și de la Mănăstirea Putna²³². Se păstrează patru fragmente acoperite cu angobă alb-gălbuie

64. Cahlă cui; tipul XIV B.²³³ Nr.inv. E/852.

Dimensiuni: înălțime: 51 mm; diametru: 37 mm; diametru bază: 17 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; modelare la roată; modelare manuală; angobă albă; smălț verde.

Cahlă având aspectul unei ciupercuțe, cu suprafața circulară striată de cercuri concentrice care încadrează un buton proeminent; picior de montare tronconic²³⁴ (fig. 112). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle asemănătoare, fără a fi identice au fost descoperite la curțile domnești de la Hârlău²³⁵ și Vaslui²³⁶. Se păstrează un singur exemplar, smălțuit în verde.

65. Cahlă de colț; fragment; tipul X B b²³⁷. Nr.inv. E/978.

Dimensiuni: diametru: 57 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smălț galben.

Cahlă de colț având chenarul tratat sub forma unei torsade realizate din împletirea a trei cilindri de lut²³⁸ (fig. 113). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle similare provin din locuințe de orășeni de la Baia²³⁹, Suceava²⁴⁰, de la Curtea Domnească de la Cotnari²⁴¹ și din „casa domniei” de la Suceava²⁴². Se păstrează un singur fragment, smălțuit în galben.

66. Cahlă de colț, fragment; tipul X B b²⁴³ (?).

²³⁰ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga.

²³¹ *Mărturii de civilizație medievală românească*, pp.55-56, fig.34.

²³² Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramica de la mănăstirea Putna*.

²³³ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.93, fig.1/55.

²³⁴ Inedită.

²³⁵ B. Slătineanu, *op.cit.*, p.189, fig.70.

²³⁶ Rica Popescu, *op.cit.*, p.115, fig.18/2.

²³⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.91, fig.1/40.

²³⁸ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga.

²³⁹ Inedite, în colecția Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

²⁴⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle în locuințe*, p.95, fig.19/7.

²⁴¹ B. Slătineanu, *Cotnari*, II, p.577, fig.19.

²⁴² *Mărturii de civilizație medievală românească*, p.82, fig.68.

²⁴³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.91, fig.1/40.

Cahlă de colț având chenarul tratat sub forma unei torsade realizate din împletirea a trei cilindri de lut.²⁴⁴ Datată în secolul XV. Fragmentul publicat de Romstorfer a dispărut între timp.

67. Cahlă în formă de scut (?); fragment; Nr.inv. E/961.

Dimensiuni: grosime placă: 9-26 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Cahlă placă, cu o latură dreaptă și cealaltă cu o scobitură laterală; un chenar în dorsadă mărginește câmpul, în care se mai află alte două chenare în torsadă, separate de un altul compus din cercuri imprimate în care se găsesc cruci²⁴⁵ (fig. 114). Datată în secolul XV. Este posibil să ne găsim în fața unei cahle în formă de scut, asemănătoare cu aceea provenită din ansamblul Sugălete, de la Bistrița.²⁴⁶ Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde, care prezintă scurgeri de smalț, posibil un rebut.

68. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.²⁴⁷ Nr.inv. E/935.

Dimensiuni: grosime placă: 9 mm; lățime chenar: 4-6 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smălțuire.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp se află un lujer cu frunze lanceolate și o creangă terminată cu o floare de crin stilizată²⁴⁸ (fig. 115). Datată în secolul XV. Se păstrează două fragmente, unul smălțuit în verde și altul în galben.

69. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în relief; picior de montare semicilindric (?); tipul IX C a.²⁴⁹ Nr.inv. E/935.

Dimensiuni: grosime placă: 11 mm; lățime chenar: 16 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalț galben.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp, lângă chenar, un vrej de care este prinsă o campanulă²⁵⁰ (fig. 116). Datată în secolul XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în galben.

²⁴⁴ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga.

²⁴⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Din nou despre atelierul aulic de ceramică de la Suceava în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, în *ArhMed*, VI, 2007, p. 199, pl. 2 c, d.

²⁴⁶ Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Elemente de iconografie*, pp.45-46, fig.2.

²⁴⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/31.

²⁴⁸ Inedită.

²⁴⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, op.cit., p.89, fig.1/31.

²⁵⁰ Inedită.

70. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în relief; picior de montare semicilindric (?); tipul IX C a.²⁵¹ Nr.inv. E/935.

Dimensiuni: grosime placă: 9-11 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă decorată cu o împletitură de linii care sugerează un vrej cât și o floare cu petale mari, dispuse pe cel puțin două rânduri²⁵² (fig. 117). Datată în secolul XV. Se păstrează trei fragmente, smălțuite în verde închis, aproape negru.

71. Cahlă dreptunghiulară; decor vegetal în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.²⁵³ Nr.inv. E/935.

Dimensiuni: 127x67 mm; grosime placă: 13 mm; înălțime: 30 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă dreptunghiulară, îngustă. În câmp, spații cordiforme în care vrejuri cu semipalmete trasează motive de asemenea cordiforme unde se află palmete cu lobii rotunjiți²⁵⁴ (fig. 118). Datată în secolul XV. Se păstrează un singur exemplar, nesmălțuit.

72. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în *mèplat*; picior de montare semicilindric; tipul IX C c.²⁵⁵ Nr.inv. E/970.

Dimensiuni: latura: 216 mm; grosime placă: 15 mm; lățime chenar: 9 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; modelare la roată; modelare manuală *sgraffito* și *champlevé*; angobă albă; ardere oxidantă; smalt incolor.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp vrejuri de care sunt prinse semipalmete cu lobii rotunjiți trasează un spațiu cordiform unde se află o palmetă²⁵⁶ (fig. 119). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle cu motive decorative asemănătoare au fost descoperite în „casa domniei” de la Suceava²⁵⁷, la Botoșani²⁵⁸ și la mănăstirea Putna²⁵⁹. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu angobă albă cu pete verzi și smalt incolor.

²⁵¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

²⁵² Inedită.

²⁵³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

²⁵⁴ R.Gassauer, *Beiträge*, fig.4.

²⁵⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.90, fig.1/33.

²⁵⁶ R.Gassauer, *Teracote*, p.160, fig.7.

²⁵⁷ *Mărturii de civilizație medievală românească*, pp.62-64, fig.41-43.

²⁵⁸ Al. Păunescu, P. Șadurschi, *Repertoriul arheologic al României. Județul Botoșani. Municipiul Botoșani*, în *Hierasus*, IX, 1994, p.21, fig.4/2.

²⁵⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramică de la mănăstirea Putna*, p.203.

73. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în *mèplat*; picior de montare semicilindric; tipul IX C c.²⁶⁰ Nr.inv. E/970.

Dimensiuni: grosime placă: 12-16 mm; lăţime chenar: 3-4 mm.

Pastă cu nisip cu granulaţie medie; modelare la roată; modelare manuală; *sgraffito* şi *champlevé*; angobă albă; ardere oxidantă; smalţ verde în două nuanţe.

Cahlă cu suprafaţa ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp un vrej cu o palmetă cu lobii rotunjiţi²⁶¹ (fig. 120). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle similare provin din „casa domniei” de la Suceava.²⁶² Se păstrează un singur fragment, smălţuit în două nuanţe de verde.

74. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în *mèplat*; picior de montare semicilindric; tipul IX C c.²⁶³ Nr.inv. E/970.

Dimensiuni: grosime placă: 14-15 mm; lăţime chenar: 8 mm.

Pastă cu nisip cu granulaţie medie; modelare la roată; modelare manuală *sgraffito* şi *champlevé*; angobă albă; ardere oxidantă; smalţ verde în două nuanţe.

Cahlă cu suprafaţa ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp, între două chenare în meandru unghiular, un vrej de care sunt prinse semipalmete cu lobii rotunjiţi²⁶⁴ (fig. 121). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează un singur fragment, smălţuit în două nuanţe de verde.

75. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în *mèplat*; picior de montare semicilindric; tipul IX C c.²⁶⁵

Cahlă cu suprafaţa ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp, un vrej de care sunt prinse palmete cu lobii rotunjiţi.²⁶⁶ Datată în a doua jumătate a secolului XV. Fragmentul publicat de Romstorfer a dispărut între timp.

76. Cahlă în formă de scut; decor vegetal în relief; nr.inv. E/985.

Dimensiuni: 148x100 mm; grosime placă: 12 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut şi granule de calcar; imprimare în tipar; ardere oxidantă; vopsea roşie.

²⁶⁰ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.90, fig.1/33.

²⁶¹ Inedită.

²⁶² *Mărturii de civilizaţie medievală românească*, pp.62-64, fig.41-43.Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.90, fig.1/33.

²⁶³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.90, fig.1/33.

²⁶⁴ Inedită.

²⁶⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.90, fig.1/33.

²⁶⁶ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga.

Placă în formă de scut, cu partea superioară rotunjită; în câmp se află figurat un ciorchine de struguri²⁶⁷ (fig. 122). Datată în secolul XV. Se păstrează un singur exemplar, vopsit în roșu.

77. Cahlă dreptunghiulară; decor vegetal în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.²⁶⁸ Nr.inv. E/930.

Dimensiuni: 182x180 mm; înălțime: 75 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă fără chenar; în câmp o împletitură de frunze alungite și crestate susțin ciorchini de struguri și fructe de mure²⁶⁹ (fig.123). Datată în secolul XVII. Cahle similare au fost descoperite la Curtea Domnească de la Suceava.²⁷⁰ Se păstrează un exemplar întreg, smălțuit în verde, iar la nr.inv. E/931 sunt înregistrate trei fragmente, unul smălțuit în galben și două în verde, iar la nr.inv. E/932 se află 21 fragmente nesmălțuite.

78. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.²⁷¹ Nr.inv. E/933.

Dimensiuni: grosime placă: 9 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă.

Cahlă fără chenar; în câmp, frunze lungi, crestate; în colțul cahleii, un grupaj de trei frunze crestate²⁷² (fig. 124). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu angobă alb-gălbuie, iar la nr.inv. E/981 un fragment smălțuit în verde.

79. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.²⁷³ Nr.inv. E/933.

Dimensiuni: grosime placă: 10-11 mm; lățime chenar: 7-12 mm; înălțime: 37 mm.

Pastă cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp, o împletitură de vrejuri care susțin flori de lelea stilizate; între vrejuri se află stele cu opt raze²⁷⁴ (fig. 125)

²⁶⁷ Inedită.

²⁶⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

²⁶⁹ *Cetatea Sucevii*, p.78, fig.73/c.

²⁷⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive decorative*, p.112, pl.5/1.

²⁷¹ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.90-91, fig.1/35

²⁷² Inedită.

²⁷³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

²⁷⁴ Inedită.

Dată în secolul XVII. Fragmente similare au fost descoperite la Curtea Domnească de la Suceava.²⁷⁵ Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

80. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D²⁷⁶ Nr.inv. E/933.

Dimensiuni: grosime placă: 9-10 mm; lățime chenar: 9-10 mm; înălțime: 24 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp, diagonale în relief străbat volute elegant arcuite și se termină în vârf cu o floare de lalea cu petale alungite²⁷⁷ (fig. 126). Datată în secolul XVII. Cahle asemănătoare provin de la Curtea Domnească din Suceava.²⁷⁸ Se păstrează trei fragmente nesmălțuite, iar la nr.inv. E/981 un fragment smălțuit în verde.

81. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.²⁷⁹ Nr.inv. E/933.

Dimensiuni: latura: 190 mm; grosime placă: 8 mm; lățime chenar: 5 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă alb-gălbuie; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în centrul cahle se află un cerc, înconjurat de patru frunze de stejar dispuse pe diagonală, fiecare frunză se continuă cu o floare de lalea stilizată din care pleacă două volute dantelate și se termină cu o altă floare de lalea cu trei petale, inegale ca mărime²⁸⁰ (fig. 127). Datată în secolul XVII. La nr. inv. E/933 se păstrează 13 fragmente, dintre care șase acoperite cu angobă alb-gălbuie și șapte nesmălțuite, iar la nr.inv. E/981 un fragment smălțuit în verde.

82. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.²⁸¹ Nr.inv. E/933.

Dimensiuni: latura: 201 mm; grosime placă: 9 mm; lățime chenar: 7 mm; înălțime: 34 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar, dublat de un altul, o baghetă în relief; în centru un buton înconjurat de patru frunze de acant dispuse în cruce; pe

²⁷⁵ Informație oferită de colegul Florin Hău, căruia îi aducem mulțumirile noastre.

²⁷⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

²⁷⁷ Inedită.

²⁷⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive decorative*, p.112, pl.2/3.

²⁷⁹ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.90-91, fig.1/35.

²⁸⁰ Inedită.

²⁸¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

diagonală, frunze de ferigă dantelate sunt străbătute de un lujer care se termină cu un mic boboc de floare²⁸² (fig. 128). Datată în secolul XVII. Cahle similare provin de la Curțile domnești de la Cotnari²⁸³, Piatra Neamț²⁸⁴, Iași²⁸⁵, Suceava²⁸⁶, în locuințe de orășeni de la Baia²⁸⁷, Iași²⁸⁸, Suceava²⁸⁹, Tg.Trotuș²⁹⁰, Siret²⁹¹, dar și la Todirești²⁹², Mănăstirea Putna²⁹³ etc. La nr.inv. E/933 se păstrează 36 de fragmente nesmălțuite, la nr.inv. E/934 un fragment smălțuit în verde, la nr.inv. E/935 un fragment smălțuit în verde, iar la nr.inv. E/981 alte 34 de fragmente, dintre care zece smălțuite în verde și 24 în brun.

83. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.²⁹⁴ Nr.inv. E/933.

Dimensiuni: grosime placă: 11-15 mm; lățime chenar: 10 mm; înălțime: 30 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar, dublat de un altul, o simplă baghetă în relief; în câmp, frunze puțin crestate, lujerii diagonali se termină cu un boboc masiv, triunghiular²⁹⁵ (fig. 129). Datată în secolul XVII. Se păstrează șase fragmente nesmălțuite.

84. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.²⁹⁶ Nr.inv. E/933.

Dimensiuni: grosime placă: 10-12 mm; lățime chenar: 10 mm; înălțime: 34 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafață ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp frunze de ferigă puțin crestate; lujerii diagonali se termină cu câte o floare de lalea stilizată²⁹⁷ (fig. 130). Datată în secolul XVII. Se păstrează 26 de fragmente nesmălțuite.

85. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în relief; picior de montare

²⁸² *Cetatea Sucevii*, p.79, fig.76/x; pl.VII, stânga.

²⁸³ B. Slătineanu, *Cotnari*, I, fig.5-7; idem, *Cotnari*, II, fig.5.

²⁸⁴ C. Matasă, *Șantierul arheologic Piatra Neamț*, în *SCIV*, 6, 1955, 3-4, p.827, fig.7/3

²⁸⁵ Al Andronic, Eugenia Neamțu, M. Dinu, *op.cit.*, pp.247-249, fig.54,55.

²⁸⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive decorative*, p.112, pl.1,2.

²⁸⁷ *Baia*, I, p.138, fig.111/7,10,13

²⁸⁸ Inedite, descoperite cu ocazia construirii Centrului Oamenilor de Afaceri din Iași. Informație colegul Costică Asăvoaie, căruia îi aducem mulțumirile noastre.

²⁸⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle în locuințe*, p.80, fig.6/3,4.

²⁹⁰ Al. Artimon, *Orașul medieval Trotuș*, p.171, fig.55/2.

²⁹¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.173.

²⁹² Eadem, *Ceramică de la curți boierești*, p.80.

²⁹³ Eadem, *Ceramică de a Mănăstirea Putna*, pp.204-205

²⁹⁴ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.90-91, fig.1/35.

²⁹⁵ Inedită.

²⁹⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

²⁹⁷ Inedită.

rectangular, scurt; tipul IX D.²⁹⁸ Nr.inv. E/933.

Dimensiuni: grosime placă: 7-11 mm; lățime chenar: 7 mm; înălțime: 37 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp se află frunze de ferigă puțin crestate iar lujerii diagonali se termină cu un boboc oval²⁹⁹ (fig. 131). Datată în secolul XVII. Se păstrează nouă fragmente nesmălțuite.

86. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.³⁰⁰ Nr. inv. E/935.

Dimensiuni: grosime placă: 16 mm; lățime chenar: 12 mm; înălțime: 29 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă; smalt galben-verzui.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp se află o palmetă alungită, *rumy*, și o frunză puternic crestată³⁰¹ (fig. 132). Datată în secolul XVII. La nr.inv. E/935 se păstrează un fragment smălțuit în galben verzui, fără angobă; la nr.inv. E/958 un altul, cu aceeași culoare de smalt, iar la E/960 un fragment smălțuit policrom, albastru, alb, verde, galben.

87. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.³⁰² Nr.inv. E/935.

Dimensiuni: grosime placă: 6-8 mm; lățime chenar: 12 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp se află un boboc masiv, alungit, din care pleacă un lujer terminat cu o floare cu trei petale³⁰³ (fig. 133). Datată în secolul XVII. La nr.inv. E/935 se păstrează un fragment smălțuit în verde, fără angobă, iar la nr. inv. E/960 un altul, policrom, în albastru, verde, alb.

88. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.³⁰⁴ Nr.inv. E/935.

Dimensiuni: grosime placă: 9-11 mm; înălțime: 56 mm.

²⁹⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

²⁹⁹ Inedită.

³⁰⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

³⁰¹ Inedită.

³⁰² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

³⁰³ *Cetatea Sucevii*, p.77, fig.73/h.

³⁰⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă fără chenar; în câmp se află un buchet de albăstrele și ciulini stilizați³⁰⁵ (fig. 134). Se datează în secolul XVII. Cahle similare au fost descoperite la Mănăstirea Putna.³⁰⁶ Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

89. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.³⁰⁷ Nr.inv. E/935.

Dimensiuni: grosime placă: 7-12 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă având în câmp un lujer de floare cu frunze simple și boboci masivi, alături de care se află o palmetă puternic stilizată³⁰⁸ (fig. 135). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

90. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor vegetal în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.³⁰⁹ Nr.inv. E/958.

Dimensiuni: grosime placă: 7-9 mm; lățime chenar: 11-12 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt policrom.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în centru se află un cerc încadrat de patru frunze de acant din care pleacă lujere diagonale ce străbat frunze de mici dimensiuni³¹⁰ (fig. 136). Datată în a doua jumătate a secolului XVII. Cahle similare provin de la Curtea Domnească din Iași.³¹¹ La nr.inv. E/958 se păstrează 128 de fragmente acoperite cu smalt policrom: chenarul marginal verde, chenarul interior alb, fondul albastru, motivul decorativ alb, butonul central galben.

91. Cahlă de colț, fragment; decor vegetal în relief; tipul X A a³¹². Nr.inv. E/960.

Dimensiuni: grosime placă: 9-12 mm; lățime chenar: 10 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt policrom: albastru, verde, alb.

Cahlă de colț, realizată din îmbinarea în unghi drept a două plăci cvasipătrate; chenarul marginal este smălțuit în albastru de peruzea; pe o față, în câmp a fost desenat un

³⁰⁵ Inedită.

³⁰⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramică de la Mănăstirea Putna.*, p.209, fig.19, 20.

³⁰⁷ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.90-91, fig.1/35.

³⁰⁸ Inedită.

³⁰⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

³¹⁰ Eadem, *Cahle polono-lituaniene*, p. 160, fig.1/1-8.

³¹¹ Eugenia Neamțu, *Ceramica decorativă*, pl.I.

³¹² Eadem, *Cahle din Moldova*, p.91, fig.1/36.

boboc masiv, iar pe cealaltă o volută galbenă, pe fond albastru³¹³ (fig. 137). Datată în a doua jumătate a secolului XVII. Se păstrează două fragmente, smălțuite policrom.

92. Cahlă de colț, fragment; tipul X A a.³¹⁴

Cahlă de colț realizată din îmbinarea în unghi drept a două plăci cvasipătrate; chenarul de contact liniar, în câmp, frunze de ferigă dantelate³¹⁵. Datată în secolul XVII. Fragmentul publicat de către Romstorfer a dispărut între timp.

93. Cahlă de cornișă; fragment; decor vegetal în relief; tipul XV A a.³¹⁶ Nr.inv. E/933.

Dimensiuni: latura: 99 mm; grosime placă: 7-8 mm; lățime chenar: 10 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața într-un singur plan, mărginită de un chenar liniar; în câmp palmete stilizate încadrează ramuri cu frunze alungite³¹⁷ (fig. 138). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment; nesmălțuit.

94. Cahlă de cornișă, fragment; decor vegetal în relief; tipul XV C.³¹⁸ Nr.inv. E/953.

Dimensiuni: grosime placă: 9-11 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă; smălțuire.

Cahlă cu suprafața în două planuri, inegale ca mărime; registrul superior, în formă de dusină, mărginit de o succesiune de linii în relief, a fost decorat cu o friză de palmete puternic stilizate³¹⁹ (fig. 139). Datată în secolul XVII. Cahle asemănătoare au fost descoperite la Curtea Domnească de la Suceava.³²⁰ Se păstrează șase fragmente, dintre care două acoperite cu smalț brun, fără angobă și patru nesmălțuite.

95. Cahlă de cornișă, fragment; decor vegetal în relief; tipul XV C.³²¹ Nr.inv. E/953.

Dimensiuni: grosime placă: 7-10 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă; smălțuire.

³¹³ Eadem, *Cahle polono-lituaniene*, p.161, fig.2/3.

³¹⁴ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.91, fig.1/36.

³¹⁵ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga.

³¹⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.94, fig.1/58.

³¹⁷ Inedită.

³¹⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.94, fig.1/60.

³¹⁹ Inedită.

³²⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive decorative*, pl.3/1.

³²¹ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.94, fig.1/60.

Cahlă cu suprafața în două planuri, inegale ca mărime; registrul plat, încadrat de linii în relief, a fost decorat cu o friză de frunze palmate, puternic stilizate³²² (fig. 140). Datată în secolul XVII. Se păstrează patru fragmente, dintre care unul acoperit cu smalt brun, altul cu smalt verde și două galben-verzui, iar la nr.inv. E/959 un fragment cu smalt policrom, albastru, verde, alb.

96. Cahlă de cornișă, fragment; decor vegetal în relief; tipul XV C.³²³ Nr.inv. E/953.

Dimensiuni: grosime placă: 12 mm.

Pastă cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă; smalt brun.

Cahlă cu suprafața în două planuri, inegale ca mărime; registrul plat a fost decorat cu vrejuri cu frunze alungite, puțin crestate³²⁴ (fig. 141). Datată în a doua jumătate a secolului XVII. Se păstrează cinci fragmente smălțuite în brun.

97. Cahlă de cornișă, fragment; decor vegetal în relief. Nr.inv. E/959.

Dimensiuni: grosime placă: 12 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt policrom.

Cahlă cu suprafața ușor concavă, cu latura superioară arcuită; în câmpul smălțuit în albastru, încadrată de o linie albă, se află o palmetă stilizată, cu lobii unghiulari, smălțuită în verde³²⁵ (fig. 142). Datată în a doua jumătate a secolului XVII. Se păstrează două fragmente, smălțuite policrom, în albastru, verde, alb.

98. Cahlă de cornișă, fragment; decor vegetal în relief; tipul XV C.³²⁶ Nr.inv. E/959.

Dimensiuni: grosime placă: 9 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt policrom: albastru, verde, alb, violet.

Cahlă cu suprafața în două planuri, inegale ca mărime; registrul plat a fost decorat cu o friză de frunze palmate smălțuite în alb și violet, pe fondul albastru ultra-marin³²⁷ (fig. 143). Datată în a doua jumătate a secolului XVII. Se păstrează un singur fragment, smălțuit policrom.

³²² Inedită.

³²³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.94, fig.1/60.

³²⁴ *Cetatea Sucevii*, p.78, fig.74/o.

³²⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle polono-lituanienne*, p. 161, fig. 3/4.

³²⁶ Eadem, *Cahle din Moldova op.cit.*, p.93, fig.1/60.

³²⁷ R. Gassauer, *op.cit.*, p.160, fig.12; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle polono-lituanienne*, fig. 3/2.

99. Cahlă de cornișă, fragment; decor vegetal în relief; tipul XV C.³²⁸ Nr.inv. E/960.

Dimensiuni: grosime placă: 10 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt policrom.

Cahlă cu suprafața în două planuri, inegale ca mărime; registrul plan a fost decorat cu un boboc masiv, alungit, din care pleacă un lujer terminat cu o floare cu trei petale³²⁹ (fig. 144). Datată în a doua jumătate a secolului XVII. Se păstrează trei fragmente smălțuite policrom, în albastru, verde, alb.

100. Cahlă de coronament, fragment; tipul XV A b.³³⁰

Cahlă cu suprafața într-un singur plan; registrul superior este compus dintr-o succesiune de flori de crin stilizate.³³¹ Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle similare au fost descoperite la Curtea Domnească de la Hârlău.³³² Piesa publicată de Romstorfer a dispărut între timp.

101. Cahlă fială, fitomorfă, fragment; tipul XVII C.³³³ Nr.inv. E/961.

Dimensiuni: grosime placă: 11-13 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă având corpul sub forma unei frunze cu marginile crestate, încadrate de câte o volută³³⁴ (fig. 145). Datată în secolul XVII. Cahle asemănătoare, fără a fi identice, au fost descoperite la Negoești-Neamț.³³⁵ Se păstrează două fragmente smălțuite în verde.

102. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor compozit în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.³³⁶ Nr.inv. E/936.

Dimensiuni: grosime placă: 5-10 mm; lățime chenar: 3-4 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp se află o cruce greacă cu capete lățite și hașurate, încadrată de ramuri cu vrejuri și frunze stilizate³³⁷. (fig.

³²⁸ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.94, fig.1/60.

³²⁹ *Cetatea Sucevii*, p.78, fig.73/h.

³³⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.93, fig.1/57.

³³¹ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga.

³³² Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle de coronament*, p.132, nota 85.

³³³ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.95, fig.1/67.

³³⁴ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga.

³³⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.168.

³³⁶ *Ibidem*, p.89, fig.1/31.

³³⁷ R. Gassauer, *Beiträge*, pl.I/3.

146). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează două fragmente, iar la nr.inv. E/949 un alt fragment; toate nesmălțuite.

103. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor compozit în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.³³⁸ Nr.inv. E/941.

Dimensiuni: grosime placă: 4 mm; lățime chenar: 11-15 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp se află o rozetă cu brațele în mișcare, tip „morișcă”, încadrată lateral de câte un copac stilizat³³⁹ (fig. 147). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

104. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor compozit în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.³⁴⁰ Nr.inv. E/941.

Dimensiuni: grosime placă: 7-8 mm; lățime chenar: 5 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar, dublat de un altul compus din „dinți de lup”; în câmp, un motiv liniar alături de care apare o palmetă cu lobi rotunjiți, în colț, se află o rozetă de mici dimensiuni, cu brațele drepte³⁴¹ (fig. 148). Datată în secolul XVII. Cahlle similare provin din locuințe de orășeni de la Suceava.³⁴² Se păstrează un singur fragment, smălțuit verde.

105. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor compozit în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.³⁴³ Nr.inv. E/946.

Dimensiuni: latura: 175 mm; grosime placă: 6-8 mm; înălțime: 78 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă; vopsea roșie.

Cahlă fără chenar; în câmp se află doi boboci alungiți, plasați lateral ce încadrează un dreptunghi în care se găsesc linii hașurate³⁴⁴ (fig. 149). Datată în secolul XVII. Se păstrează 28 de fragmente, dintre care 21 nesmălțuite și șapte acoperite cu vopsea roșie. La nr.inv. E/935 se află înregistrat un fragment smălțuit în verde.

³³⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

³³⁹ Inedită.

³⁴⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

³⁴¹ Inedită.

³⁴² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.104-105, fig.30/2.

³⁴³ *Ibidem*, pp.90-91, fig.1/35.

³⁴⁴ *Cetatea Sucevii*, p.78, fig.73/b.

106. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor compozit în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.³⁴⁵ Nr.inv. E/946.

Dimensiuni: grosime placă: 5 mm; înălțime: 57 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă; angobă albă; smălțuire.

Cahlă fără chenar; în câmp, vrejuri arcuite elegant, de care sunt prinse volute încadrate în colțuri de câte o floare cu trei petale mari, liniare³⁴⁶ (fig. 150). Datată în secolul XVII. Se păstrează 25 de fragmente, dintre care zece nesmălțuite, două acoperite cu angobă albă și alte 13 smălțuite în verde, fără angobă.

107. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor compozit în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.³⁴⁷ Nr.inv. E/947.

Dimensiuni: grosime placă: 6 mm; înălțime: 88 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă fără chenar; în câmp, două linii arcuite se învecinează cu vrejuri ce susțin volute³⁴⁸ (fig. 151). Datată în secolul XVII. Se păstrează 14 fragmente nesmălțuite, iar la nr.inv. E/946 un fragment smălțuit în verde.

108. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor compozit în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.³⁴⁹ Nr.inv. E/948.

Dimensiuni: grosime placă: 9 mm; lățime chenar: 8 mm; înălțime: 26 mm.

Pastă fină, cu nisip și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă; smalt galben.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp, două linii trasează un cerc umplut cu mici puncte; în colț o palmetă stilizată³⁵⁰ (fig. 152). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în galben.

109. Cahlă de colț, fragment; decor compozit în relief; tipul X B b.³⁵¹ Nr.inv. E/946.

Dimensiuni: latura: 106 mm; grosime placă: 6 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

³⁴⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

³⁴⁶ *Cetatea Sucevii*, p.78, fig.74/i.

³⁴⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

³⁴⁸ *Cetatea Sucevii*, p.78, fig.73/f.

³⁴⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

³⁵⁰ Inedită.

³⁵¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.91, fig.1/39.

Cahlă de colț, fără chenar; în câmp, un boboc de floare mult alungit, de mari dimensiuni³⁵² (fig. 153). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

110. Cahlă de cornișă, fragment; decor compozit în relief; tipul XV C.³⁵³ Nr.inv. E/955.

Dimensiuni: grosime placă: 8 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața în două planuri, inegale ca mărime; registrul tratat sub formă de dusină prezintă un șir de linii incizate; registrul plan a fost decorat cu un cartuș în care se află o floare cu trei petale³⁵⁴ (fig. 154). Datată în a doua jumătate a secolului XVII. La nr.inv. E/955 se păstrează un fragment nesmălțuit, iar la nr.inv. E/959 un exemplar smălțuit policrom, în verde, alb, galben.

111. Cahlă de cornișă, fragment; decor compozit în relief; tipul XV C.³⁵⁵ Nr.inv. E/959.

Dimensiuni: grosime placă: 8-10 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt policrom: albastru, alb, galben, verde.

Cahlă cu suprafața în două planuri, inegale ca mărime; în registrul superior linii incizate delimitează spații oblice; registrul inferior, plan, a fost decorat cu o friză de frunze palmate puternic stilizate³⁵⁶ (fig. 155). Datată în a doua jumătate a secolului XVII. Se păstrează cinci fragmente, smălțuite policrom.

112. Cahlă de cornișă, fragment; decor compozit în relief; tipul XV C.³⁵⁷

Cahlă cu suprafața în două planuri, dintre care unul în formă de dusină; dusina a fost decorată cu o friză de frunze și palmete stilizate, iar registrul plan cu o succesiune de spații umplute cu puncte și spații pline, delimitate de linii oblice.³⁵⁸ Se datează în secolul XVII. Fragmentul publicat de Romstorfer a dispărut între timp.

113. Cahlă de cornișă, fragment; decor compozit în relief; nr.inv. E/955.

Dimensiuni: grosime placă: 11-23 mm.

³⁵² Inedită.

³⁵³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.94, fig.1/60.

³⁵⁴ Inedită.

³⁵⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.94, fig.1/60.

³⁵⁶ Eadem, *Cahle polono-lituaniene*, fig.3/7.

³⁵⁷ Eadem, *Cahle din Moldova.*, p.94, fig.1/60.

³⁵⁸ *Cetatea Sucevii*, pl.VII, stânga.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața într-un singur plan, cu partea superioară festonată în evantai; în registrul superior o palmetă cu lobii unghiulari; registrul inferior este ocupat de un tor decorat cu ove și cercuri, cât și o friză de arce de cerc care se unesc, trasând volute³⁵⁹ (fig. 156). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu angobă albă.

114. Cahlă pătrată, fragment; decor zoomorf în relief; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.³⁶⁰ Nr.inv. E/898.

Dimensiuni: grosime placă: 13-24 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp a fost figurată o Sirenă bicaudată³⁶¹, personaj fantastic cu trup de om având în loc de picioare cozi de pește arcuite și susținute grațios în mâini. Personajul a fost figurat îmbrăcat cu o tunică terminată cu falduri dese, strânsă în talie de o centură și având peste părul strâns o coroană cu trei fleuroni. Pe unul din trupurile de pește se află un pește mic, așezat orizontal³⁶² (fig. 157). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

115. Cahlă pătrată, fragment; decor zoomorf în relief; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.³⁶³ Nr.inv. E/898.

Dimensiuni: grosime placă: 16-18 mm; lățime chenar: 17 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smălțuire.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp se află o Sirenă bicaudată, personaj fantastic cu corp uman îmbrăcat într-o tunică cu falduri dese și purtând o coroană cu trei fleuroni; în loc de picioare are două trupuri de pește, susținute de mâini, cu cozile în sus³⁶⁴ (fig. 158 a, b). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle similare provin din casa din zona „B”³⁶⁵ și din „casa domniei” de pe Câmpul Șanțurilor de la

³⁵⁹ Inedită.

³⁶⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.87-88, fig.1/24.

³⁶¹ Pentru o mai corectă denumire a acestui motiv decorativ, cunoscut și sub numele de Melusina, cf. A. A. Rusu, *Cahle din Transilvania (III), Trei motive decorative medievale*, în *Acta MN*,39-40,II, 202-203,pp. 109-112.

³⁶² Inedită.

³⁶³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.87-88, fig.1/24.

³⁶⁴ Inedită.

³⁶⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, S. Haimovici, *Elemente animaliere pe cahle descoperite în Moldova medievală*, în *ArhMold*, XXVI, 2003, p.151,fig. 3/1.

Suceava³⁶⁶, Curtea Domnească de la Vaslui³⁶⁷, reședința boierească de la Arbore³⁶⁸, locuințe de orășeni de la Iași³⁶⁹ și Baia³⁷⁰. Se păstrează nouă fragmente, dintre care două smălțuite în galben și șapte în verde.

116. Cahlă pătrată, fragment; decor zoomorf în relief; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.³⁷¹ Nr.inv. E/902.

Dimensiuni: grosime placă: 8-13 mm; lățime chenar :9 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smălț verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp a fost figurată o Manticora, personaj fantastic cu trup de felină, înaripată, purtând pe capul omenesc o coroană cu trei fleuroni, așezată peste pletele care-i coboară până pe umeri³⁷² (fig. 159). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle asemănătoare, fără a fi identice, provin din locuința LV din apropierea bisericii catolice de la Baia³⁷³ și din locuințe de orășeni de la Suceava³⁷⁴. Un motiv decorativ similar apare pe o placă pavimentară descoperită în zona Turnului Lăpușeanu de lângă biserica Sfântul Dumitru din Suceava.³⁷⁵ Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

117. Cahlă pătrată, fragment; decor zoomorf în relief; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.³⁷⁶ Nr.inv. E/923.

Dimensiuni: grosime placă: 9-16 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă; smălț verde.

Cahlă având în câmp un câine cu capul rotund, figurat în plin efort, alergând, cu botul căscat și labele anterioare ridicate³⁷⁷ (fig. 160). Datată în secolul XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

118. Cahlă pătrată, fragment; decor zoomorf în relief; picior de montare tronconic;

³⁶⁶ *Mărturii de civilizație medievală românească*, p.51, fig.36.

³⁶⁷ Al. Andronic, Rica Popescu, *Șantierul arheologic Vaslui. Principalele rezultate ale săpăturilor din 1979 de la Curtea Domnească*, în *ActaMM*, II, 1980, fig.3/1.

³⁶⁸ P.Oprea, *Urme ceramice de la casele hatmanului Luca Arbore*, în *SCIA*, 2, 1965, pp.329-330.

³⁶⁹ N.N. Pușcașu, Voica-Maria Pușcașu, *op.cit.*, fig.23.

³⁷⁰ Inedite, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

³⁷¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.87-88, fig.1/24.

³⁷² Inedită.

³⁷³ Paraschiva-Victoria Batariuc, S. Haimovici, *op.cit.*, p.148.

³⁷⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle în locuințe*, p.81, fig.8/4.

³⁷⁵ Eadem, *Plăci pavimentare*, p.206, fig.9/4.

³⁷⁶ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.87-88, fig.1/24.

³⁷⁷ *Ibidem*, p.106, fig.35/3.

tipul VIII B a.³⁷⁸ Nr.inv. E/925.

Dimensiuni: grosime placă: 6 mm; lățime chenar: 10 mm.

Pastă fină cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp, lângă chenar, a fost figurat un pește cu corpul lat³⁷⁹ (fig. 161). Datată în secolul XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

119. Cahlă pătrată, fragment; decor zoomorf în relief; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.³⁸⁰ Nr.inv. E/927.

Dimensiuni: grosime placă: 11-16 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt galben.

Cahlă având figurată în câmp o pasăre cu penele înfoiate, posibil o găină, alergând spre dreapta³⁸¹ (fig. 162). Datată în secolul XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în galben.

120. Cahlă pătrată, fragment; decor zoomorf în relief; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.³⁸² Nr.inv. E/920.

Dimensiuni: grosime placă: 6-10 mm.

Pastă cu nisip cu granulație mare; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă; ardere oxidantă.

Cahlă având în câmp figurat un animal cu blana bogată, formând o coamă, botul căscat prevăzut cu colți încovoiați – un dragon – prezentat în luptă cu un câine cu botul ascuțit, care l-a prins de o labă³⁸³ (fig. 163). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Un fragment similar a fost descoperit în apropierea bisericii Sfântul Nicolae de la Rădăuți.³⁸⁴ Se păstrează două fragmente, dintre care unul acoperit cu angobă alb-gălbuie și celălalt alb-ivoriu.

121. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor zoomorf în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.³⁸⁵ Nr.inv. E/926.

Dimensiuni: grosime placă: 5-17 mm; lățime chenar: 7 mm.

³⁷⁸ *Ibidem*, pp.87-88, fig.1/24.

³⁷⁹ *Ibidem*, p.106, fig.35/2.

³⁸⁰ *Ibidem*, pp.87-88, fig.1/24.

³⁸¹ *Ibidem*, p.106, fig.35/5.

³⁸² *Ibidem*, pp.87-88, fig.1/24.

³⁸³ R. Gassauer, *Teracote*, p.162, fig.39.

³⁸⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, S. Haimovici, *op.cit.*, p.148.

³⁸⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde cu pete roșii „drojdie de vin”.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar, decorat la interior cu un meandru unghiular. În câmp a fost figurată o pasăre masivă, cu un gât lung, arcuit, capul cu ciocul larg deschis, care-i imprimă un aer de ferocitate³⁸⁶ (fig. 164). Datată în a doua jumătate a secolului XV. O cahlă similară, fără a fi identică, a fost descoperită în perioada interbelică la Suceava.³⁸⁷ Se păstrează un singur fragment; smălțuit în verde cu pete roșii „drojdie de vin”.

122. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor zoomorf în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.³⁸⁸ Nr.inv. E/921.

Dimensiuni: grosime placă: 6-10 mm; lățime chenar: 8 mm; înălțime: 27 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport cu chenarul liniar; în câmp se află picioarele posterioare ale unui animal, terminate cu ghiare puternice³⁸⁹ (fig. 165). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

123. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor zoomorf în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.³⁹⁰ Nr.inv. E/921.

Dimensiuni: grosime placă: 10 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă fără chenar liniar; marginea este subliniată de un șir de „dinți de ferăstrău”; în câmp a fost figurat un leu oriental, de aspect canin, „*passant*”, cu o coadă foarte lungă ce trasează un cerc³⁹¹ (fig. 166). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

124. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor zoomorf în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.³⁹²

Cahlă având suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp a fost figurat un leu rampant, spre dreapta, cu un corp suplu și coadă răsucită în spirală. În partea

³⁸⁶ *Ibidem*, p.107, fig.37/2.

³⁸⁷ R. Gassauer, *op.cit.*, pp.162-163, fig.40.

³⁸⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

³⁸⁹ *Cetatea Sucevii*, pl.V, stânga.

³⁹⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

³⁹¹ R. Gassauer, *op.cit.*, p.162, fig.37.

³⁹² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

stângă, sus, o construcție cu numeroase trepte.³⁹³ Datată în secolul XVII. Piesa publicată de Gassauer a dispărut între timp.

125. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor zoomorf în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.³⁹⁴

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în partea superioară se află o friză de pătrate în care diagonale trasează triunghiuri; în câmp, în mișcare spre stânga, un animal masiv, cu blana evidențiată de dungi paralele, figurat cu capul oval, înzestrat cu urechi mici, ciulite și botul căscat, lăsând să se vadă dinții ascuțiți și limba scoasă, posibil un urs.³⁹⁵ Datată în secolul XVII. Piesa publicată de Gassauer a dispărut între timp.

126. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor compozit în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.³⁹⁶ Nr.inv. E/928.

Dimensiuni: grosime placă: 4 mm; înălțime: 80 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă fără chenar; lângă margine, o frunză puternic crestată, amintind o palmetă *rumy*, se află un picior și penele din coada unei păsări³⁹⁷ (fig. 167). Pentru realizarea motivului decorativ erau necesare patru asemenea cahle. Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

127. Cahlă de cornișă, fragment; decor compozit în relief; tipul XV C³⁹⁸ Nr.inv. E/960.

Dimensiuni: grosime placă: 8 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt policrom.

Cahlă cu suprafața în două planuri, inegale ca mărime; registrul plat, a fost decorat cu doi căluți stilizați, afrontați, având partea posterioară tratată în formă de volută, căluți smălțuiți în alb cu pete violet, care se detașează pe fondul albastru ultra-marin³⁹⁹ (fig. 168). Datată în a doua jumătate a secolului XVII. Cahle similare provin de la Curtea Domnească din Iași⁴⁰⁰, precum și dintr-o locuință de orășean de la Suceava⁴⁰¹. Se păstrează două fragmente, smălțuite policrom: albastru ultra-marin, alb, violet.

³⁹³ R. Gassauer, *Beiträge*, pl.II.

³⁹⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

³⁹⁵ R. Gassauer, *op.cit.*, p.7, pl.III/13.

³⁹⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

³⁹⁷ Inedită.

³⁹⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.94, fig.1/60.

³⁹⁹ Eadem, *Cahle polono-lituaniene*, p.161, fig. 3/1.

⁴⁰⁰ Eugenia Neamțu, *Ceramica decorativă*, pl.I.

⁴⁰¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.104, fig.29/5.

128. Cahlă pătrată, fragment; decor în relief; fabulă; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁴⁰² Nr.inv. E/905.

Dimensiuni: grosime placă: 9-13 mm; lățime chenar: 8-9 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; smalt verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp a fost figurată o vulpe îmbrăcată în rasă de călugăr cu glugă din care își scot capul câteva găște, purtând rozariul și sprijinindu-se într-un toiag, predică unui cârd de evlavioase găște strânse într-un țarc⁴⁰³ (fig. 169). Datată în a doua jumătate a secolului XV, ante 1476. Cahle similare au fost descoperite în locuințe de orășeni la Suceava.⁴⁰⁴ Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

129. Cahlă pătrată, fragment; decor în relief; poveste cu animale; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁴⁰⁵ Nr.inv. E/922.

Dimensiuni: grosime placă: 5-7 mm; lățime chenar: 11-16 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă alb-ivoriu; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp a fost figurat un cerb pășind spre stânga, având la gât o zgardă de care este prins un vâl⁴⁰⁶, o posibilă ilustrare a poveștii despre tânărul transformat în cerb și salvat de devotamentul surorii sale.⁴⁰⁷ (fig. 170). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle similare provin din casa din zona „B”⁴⁰⁸ și din „casa domniei”⁴⁰⁹ de pe Câmpul Șanțurilor precum și din locuințe de orășeni de la Suceava⁴¹⁰. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu angobă alb-ivoriu.

130. Cahlă pătrată, fragment; decor în relief, poveste cu animale; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁴¹¹ Nr.inv. E/924.

Dimensiuni: grosime placă: 6-13 mm.

Pastă aspră, cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă alb-roșietică; ardere oxidantă.

⁴⁰² *Ibidem*, pp.87-88, fig.1/24.

⁴⁰³ Inedită.

⁴⁰⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive de inspirație literară*, pp.111-112, fig.1/1. M.D. Matei, E.I. Emandi, *Cetatea de Scaun și Curtea domnească din Suceava*, București, 1988, p.144.

⁴⁰⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.87-88, fig.1/24.

⁴⁰⁶ Inedită.

⁴⁰⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive de inspirație literară*, p.112.

⁴⁰⁸ *Ibidem*.

⁴⁰⁹ *Mărturii de civilizație medievală românească*, p.48, fig.25.

⁴¹⁰ M.D. Matei, E.I. Emandi, *O casă de orășean*, p.576, fig.8/1; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.112.

⁴¹¹ *Eadem*, *Cahle din Moldova*, p.87-88, fig.1/24.

Cahlă având în câmp un leu cu figura umană încadrată de o coamă și o barbă bogate și cârlionțate⁴¹² (fig.171). Leul cu chip de om ce păzește rădăcinile unui copac, face referire la povestea *Frumoasa și Bestia*, despre prințul vrăjit transformat în animal și mântuit de dragostea tinerei fete cu care se căsătorește și lângă care, după multe peripeții își va regăsi înfățișarea omenească și fericirea.⁴¹³ Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează un singur fragment acoperit cu angobă alb-roșietică.

131. Cahlă pătrată, fragment; decor în relief, fabulă; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁴¹⁴ Nr.inv. E/929.

Dimensiuni: grosime placă: 13-17 mm; lățime chenar: 9 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp, în partea dreaptă, a fost figurat un animal stând ridicat pe cele două picioare posterioare⁴¹⁵ (fig. 172). Poziția neobișnuită a animalului ne face să considerăm că ne găsim în fața ilustrării unei fabule sau povești cu animale. Se datează în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

132. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, poveste cu animale; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁴¹⁶ Nr.inv. E/917.

Dimensiuni: grosime placă: 13 mm; lățime chenar: 12 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar, dublat de un altul, format dintr-o baghetă pe care se înfășoară un vrej cu frunze lanceolate, puternic stilizate. În câmp au fost reprezentați doi copaci cu coroane rotunde, în cel din stânga se află o pasăre cu gâtul foarte lung, în cel din dreapta, care rodește un fruct rotund din care se desprinde un trup uman nud se găsește o bufniță; sub copacul stâng, un leu bărbos⁴¹⁷. Considerăm că ne găsim în fața unei povești despre îndepărtatele insule *Wac-Wac*, numite așa după strigătele scoase de ciudatele creaturi rodite de copaci.⁴¹⁸ (fig. 173). Datată în a doua jumătate a secolului XV Cahle asemănătoare, fără a fi identice, provin de la Curtea Domnească de la

⁴¹² Eadem, *Cahle de inspirație literară*, p.115, fig.3/1.

⁴¹³ *Ibidem*, p.115.

⁴¹⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.87-88, fig.1/24.

⁴¹⁵ Inedită.

⁴¹⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

⁴¹⁷ *Cetatea Sucevii*, pl.V stânga; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle de inspirație literară*, p.115, fig.3/2.

⁴¹⁸ *Ibidem*.

Vaslui.⁴¹⁹ La nr.inv. E/917 se păstrează două fragmente, smălțuite în verde, imprimate în tipare diferite, iar la nr.inv. E/918 un fragment acoperit cu angobă alb-ivoriu.

133. Cahlă pătrată; decor heraldic în relief; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁴²⁰ Nr.inv. E/856.

Dimensiuni: 240x230 mm; lățime chenar: 8-9 mm.

Pastă aspră, cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smălțuire.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport cu chenarul liniar. În câmp a fost figurată stema dinastică a Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare.⁴²¹ În partea inferioară, scut culcat, despicat, mobilat în cartierul dextru⁴²² de o roză cu șase petale care asuprește o cruce dublă cu capetele lățite (*croix double pattée*), așezate în pal, în cartierul senestru, floare dublă de crin, rezultată din unirea în zona pedunculului a două flori stilizate, care asuprește o roză cu șase petale așezate în pal. Scutul este timbrat de coif din profil spre stânga, coif care are ca *cimier* capul de bour, văzut din față, cu gât masiv spre dreapta, între coarne, stea cu șase raze, în dreapta luna figurată antropomorf, iar în stânga soarele reprezentat ca o stea cu șase raze. Capul de bour este încadrat de doi pseudotenanți⁴²³ văzuți frontal, cu fața rotundă, pomeții proeminenți, părul scurt și buclat, îmbrăcați cu câte o dalmatică strânsă în talie, cu falduri dese și agitate, sugerând mișcarea, cu poziția corpului marcată de o ușoară genunflexiune. Tenantul din stânga a fost figurat purtând pe cap o semilună (?), este mai mare și are dalmatica cu falduri mai pronunțate și mai ample decât cel din dreapta. În stânga, de sub gâtul bourului pleacă un lambrechin cu aspect vegetal⁴²⁴ (fig. 174). Datată în a doua jumătate a secolului XV, după anul 1480.⁴²⁵ Cahle similare au fost descoperite la Cetatea Neamțului⁴²⁶, curțile domnești de la Hârlău⁴²⁷, Iași⁴²⁸, „casa

⁴¹⁹ *Ibidem*.

⁴²⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.87-88, fig.1/24.

⁴²¹ Pentru diferența dintre stema de stat și cea dinastică, cf. N.I. Mănescu, *Stema Moldovei*, în MI, V, nr.5, 1972, pp.37-42; D. Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, pp.82-125.

⁴²² Dreapta, stânga, în sens heraldic, care se referă la scut și nu la privitor.

⁴²³ Tenanții susțin scutul și nu *cimier-ul* unei steme. Pentru probleme legate de arta heraldică, precum și pentru folosirea unui limbaj adecvat, cf. M.Sturdza-Săucești, *Heraldica*, București, 1974, passim.

⁴²⁴ *Cetatea Sucevii*, p.79, fig.75/t; 78/b; R. Gassauer, *Teracote*, p.162, fig.29; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Elemente heraldice*, p.317, fig.2/2.

⁴²⁵ Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Unele considerații*, p.110, fig.3/III, 4.

⁴²⁶ Gh. Dumitroaia, *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în *MemAntiq*, XVIII, 1992, fig.42/2.

⁴²⁷ Gh.I. Brătianu, *Originea stemelor Moldovei și Țării Românești*, în RIR, I, 1931, pp.54-55 și pl.; M.Berza, *Stema Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*, în SCIA, 1-2, 1955, pp.81-82, fig.13.

⁴²⁸ Al. Andronic, Eugenia Neamțu, M. Dinu, op.cit., pp.243-245, fig.49; Eugenia Neamțu, *Contribuții la cunoașterea stemei*, p.332, fig.1.

domniei⁴²⁹, locuințe de orășeni de la Suceava⁴³⁰ și Tg. Trotuș⁴³¹. La nr.inv. E/856 se păstrează două cahle întregite, smălțuite în galben. La nr.inv. E/854 se află un fragment smălțuit în galben, la nr.inv. E/855 două fragmente, unul verde și altul galben, iar la nr.inv. E/859 sunt înregistrate 61 de fragmente, dintre care 22 acoperite cu smălț galben, 26 verde și 13 brun, iar la nr.inv. E/935, un fragment smălțuit în verde.

134. Cahlă pătrată, fragment; decor heraldic în relief; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁴³² Nr.inv. E/859.

Dimensiuni: grosime placă: 16 mm; lățime chenar: 16-18 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smălț verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp a fost figurată o variantă a stemei dinastice a Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare, asemănătoare cu aceea descrisă mai sus, deosebirea constă în faptul că luna figurată antropomorf a fost prevăzută cu gât spre dreapta⁴³³ (fig. 175). Datată în a doua jumătate a secolului XV, în intervalul 1480-1490. Cahle asemănătoare provin de la Curtea Domnească de la Bacău.⁴³⁴ Se păstrează un singur fragment smălțuit în verde.

135. Cahlă pătrată, fragment; decor heraldic în relief; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁴³⁵ Nr.inv. E/871.

Dimensiuni: grosime placă: 11 mm; lățime chenar: 10 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smălț verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp a fost figurată o variantă a stemei dinastice a Moldovei. Pseudotenanții care încadrează capul de bour au fost reprezentați de mărime sensibil egală, cu fața ovală, părul lung și drept, îmbrăcați într-o dalmatică cu falduri abia schițate⁴³⁶ (fig. 176). Datată în a doua jumătate a secolului XV, în intervalul 1480-1490.⁴³⁷ Cahle similare au fost descoperite la curțile domnești de la Cotnari⁴³⁸, Bacău⁴³⁹, Iași⁴⁴⁰, Vaslui⁴⁴¹. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

⁴²⁹ *Mărturii de civilizație medievală românească*, p.46, fig.22.

⁴³⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, M. Andronic, *op.cit.*, pp.41-42, fig.5/7.

⁴³¹ Al. Artimon, *op.cit.*, p.155, fig.38/7.

⁴³² Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.87-88, fig.1/24.

⁴³³ Eadem, *Elemente heraldice*, p.318.

⁴³⁴ Al. Artimon, *Civilizație medievală urbană*, p.75, fig.34/1.

⁴³⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.87, fig.1/24.

⁴³⁶ Eadem, *Elemente heraldice*, p.318.

⁴³⁷ Șt. S. Gorovei, *Stema Moldovei și a voievozilor ei (secolele XIV-XVI)*, în *Herb*, I (VI), 1999, 1-2, pp. 18-19.

⁴³⁸ B. Slătineanu, *Cotnari*, I, fig. 15.

⁴³⁹ Al. Artimon, *op.cit.*, p.75, fig. 34/2.

136. Cahlă pătrată, fragment; decor heraldic în relief; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁴⁴² Nr.inv. E/872.

Dimensiuni: grosime placă: 10 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă alb-ivoriu; ardere oxidantă.

Cahlă decorată cu o variantă a stemei dinastice a Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Scut asimetric, cu partea inferioară în acoladă. Scutul, fără partițiuni, conține mobilele plasate liber în câmp: în partea dextră, o cruce dublă cu capete treflate asuprește trei roze dispuse în bandă, în partea senestră șapte fascii asupresc o floare dublă de crin, în bară⁴⁴³. Lângă scut, lambechin vegetal (fig. 177). Se datează în anul 1493.⁴⁴⁴ La nr.inv. E/935, un fragment smălțuit în verde, la nr.inv. E/859 un altul acoperit cu angobă alb-ivoriu și pete verzi de smălț, iar la nr.inv. E/872 un fragment acoperit cu angobă alb-ivoriu.

137. Cahlă pătrată, fragment; decor heraldic în relief; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁴⁴⁵ Nr.inv. E/869.

Dimensiuni: grosime placă: 6 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smălț brun închis.

Cahlă decorată cu o variantă a stemei dinastice a Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare. Capul de bour ca *cimier* al coifului a fost figurat spre dreapta⁴⁴⁶ (fig. 178) Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în brun închis.

138. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor heraldic în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁴⁴⁷ Nr.inv. E/870.

Dimensiuni: grosime placă: 10-18 mm; lățime chenar: 32 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă alb-gălbuie; ardere oxidantă; smălț incolor.

Cahlă cu suprafața încadrată de un chenar articulată, dispus oblic în raport de câmp; chenarul a fost decorat cu o friză de frunze lanceolate, stilizate. În partea superioară a cahleii, cap de bour alungit, plasat oblic spre dreapta, cu stea cu opt raze între coarnele lungi și

⁴⁴⁰ Al. Andronic, Eugenia Neamțu, M. Dinu, *op.cit.*, p.245, fig.50, 51; Eugenia Neamțu, *op.cit.*, p.332, fig.2.

⁴⁴¹ Rica Popescu, *Cahle și plăci decorative*, pp.63-65, fig.3/1-2.

⁴⁴² Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.87-88, fig.1/24.

⁴⁴³ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, dreapta; M.Berza, *op.cit.*, fig.15.

⁴⁴⁴ Șt.S. Gorovei, *op.cit.*, p.20.

⁴⁴⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.87-88, fig.1/24.

⁴⁴⁶ Eadem, *Elemente heraldice*, p.321, fig.13/1.

⁴⁴⁷ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/29.

arcuite. În dreapta, un lambrechin cu aspect vegetal⁴⁴⁸ (fig. 179). Poziția capului de bour, reprezentat liber, fără scut, ne face să avansăm ipoteza că acesta juca rolul de *cimier* al coifului și că piesa a fost decorată cu o variantă a stemei dinastice a Moldovei. Datată în ultimul deceniu al secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu angobă alb-gălbuie și smalț incolor.

139. Cahlă dreptunghiulară; decor heraldic în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁴⁴⁹ Nr.inv. E/861.

Dimensiuni: 351x266 mm; lățime chenar: 40 mm; grosime placă: 15 mm.

Pastă aspră, cu nisip cu granulație mare; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp; chenarul a fost decorat cu o baghetă pe care se înfășoară un vrej cu frunze lanceolate. Câmpul cahleii a fost divizat virtual în două registre inegale ca mărime. Registru inferior, mai mare, este ocupat de un scut dreptunghiular, cu laturile ușor arcuite spre interior la partea superioară și baza rotunjită, mobilat cu un cap de bour decolat, masiv, văzut din față, cu urechile dispuse oblic; între coarnele arcuite, semilună culcată suprapusă de stea cu șase raze. În registrul superior, în postură oarecum de *cimier* se află un înger văzut frontal, cu fața ovală, senină, încadrată de părul lung, buclat, îmbrăcat cu o tunică cu falduri dese și având aripile larg deschise, cu penele minuțios desenate⁴⁵⁰ (fig. 180). Prezența capului de bour în scut indică faptul că ne găsim în fața reprezentării stemei de stat a Moldovei. Datată la sfârșitul secolului XV și la începutul celui următor. Cahle similare provin din locuințe de orășeni de la Suceava⁴⁵¹ și Tg. Troțuș⁴⁵². La nr.inv. E/861 se păstrează un exemplar întreg, restaurat, nesmălțuit; la nr.inv. E/862-E/868 alte 11 fragmente, dintre care trei smălțuite în verde, două brun, unul cu angobă albă și smalț incolor, două cu angobă albă, unul cu angobă și pete de smalț și un altul nesmălțuit.

140. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor heraldic în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁴⁵³ Nr.inv. E/872.

Dimensiuni: grosime placă: 8-12 mm; lățime chenar: 10 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

⁴⁴⁸ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, dreapta, Paraschiva-Victoria Batariuc, *Elemente heraldice*, p.321, fig.13/4.

⁴⁴⁹ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/29.

⁴⁵⁰ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, dreapta; R. Gassauer, *op.cit.*, p.162, fig.30.

⁴⁵¹ Mărioara Nicorescu, *op.cit.*, pp.320-321, fig.4/1.

⁴⁵² Al. Artimon, *Orașul medieval Troțuș*, p.156, fig.38/9.

⁴⁵³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp, scut asimetric, cu partea superioară teșită și apoi concavă, cea inferioară în acoladă. Scutul, despicat de o secure cu coada lungă are în primul cartier un leu deosebit de suplu ce ține în labele anterioare o secure; în cartierul secund o pasăre în zbor⁴⁵⁴ (fig. 181). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele trei decenii ale celui următor. Cahle similare au fost descoperite la Curtea Domnească de la Suceava⁴⁵⁵ și la reședința de la Părhăuți a logofătului Gavril Troțușan⁴⁵⁶. La nr.inv. E/872 se păstrează un fragment smălțuit în verde, iar la nr.inv. E/935 un alt fragment, de asemenea smălțuit în verde.

141. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor heraldic în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁴⁵⁷ Nr.inv. E/925.

Dimensiuni: grosime placă: 10-14 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața încadrată de un chenar articulată, dispus oblic față de câmp. În câmp, scut asimetric, cu partea superioară cu scobituri laterale și cea inferioară puternic bombată. Întreaga suprafață a scutului este acoperită cu segmente de cerc sugerând solzi, peste care, la mijloc, se află doi pești încrucișați. Scutul este încadrat de lambrechini cu aspect vegetal⁴⁵⁸ (fig. 182). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele trei decenii ale celui următor. Cahle similare provin dintr-o locuință de orășean de la Suceava⁴⁵⁹ și de la reședința de la Părhăuți a logofătului Troțușan⁴⁶⁰. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

142. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor heraldic în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁴⁶¹

Cahlă cu suprafața încadrată de un chenar articulată, dispus oblic față de câmp; chenar decorat cu un motiv vegetal stilizat. În partea dreaptă a cahle, scut asimetric, cu o scobitură laterală, dispus oblic, în bandă, prezintă cartierul dextru fasciat (?).⁴⁶² Piesa publicată de Romstorfer a dispărut între timp.

⁴⁵⁴ Eadem, *Elemente heraldice*, p.325.

⁴⁵⁵ *Ibidem*.

⁴⁵⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramică de la curți boierești*, p.78, fig.1/3.

⁴⁵⁷ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/29.

⁴⁵⁸ M.D. Matei et alii, *Șantierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, IX, 1970, p.325.

⁴⁵⁹ Inedită.

⁴⁶⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramică de la curți boierești*, p.78, fig.1/2.

⁴⁶¹ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/29.

⁴⁶² *Cetatea Sucevii*, pl.V, stânga.

143. Cahlă pătrată, fragment; decor heraldic în relief; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁴⁶³ Nr.inv. E/909.

Dimensiuni: grosime placă: 11 mm.

Pastă cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Cahlă cu decor emblematic, un animal în poziție heraldică, fără a fi reprezentat în scut; o acvilă cu aripile deschise și capul întors spre stânga⁴⁶⁴ (fig. 183). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

144. Cahlă pătrată, fragment; decor heraldic în relief; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁴⁶⁵ Nr.inv. E/919.

Dimensiuni: latura: 219 mm; grosime placă: 15-23 mm; lățime chenar: 17 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă alb-ivoriu; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar; în câmp a fost figurat un leu *rampant* cu un corp suplu, coamă bogată, coadă cu aspect vegetal și ghiare deosebit de puternice⁴⁶⁶ (fig. 184 a, b). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle asemănătoare au fost descoperite în casa din zona „B”⁴⁶⁷ și „casa domniei” de pe Câmpul Șanțurilor⁴⁶⁸, în locuințe de orășeni de la Suceava⁴⁶⁹, la Cetatea Neamțului⁴⁷⁰, în zona „casei Dosoftei”⁴⁷¹, Curtea Domnească de la Iași⁴⁷², Curtea Domnească de la Vaslui⁴⁷³, satul Stâncăuți din Basarabia⁴⁷⁴. Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează cinci fragmente, dintre care unul nesmălțuit, unul acoperit cu angobă alb-ivoriu și trei smălțuite în verde, iar la nr.inv. E/961 se află un fragment traforat, smălțuit în verde.

145. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B a⁴⁷⁵. Nr.inv. E/874.

Dimensiuni: grosime placă: 6-13 mm; lățime chenar: 33 mm.

⁴⁶³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.87-88, fig.1/24.

⁴⁶⁴ *Cetatea Sucevii*, pl.V, stânga; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Elemente heraldice*, p.325, fig.13/3.

⁴⁶⁵ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.87-88, fig.1/24.

⁴⁶⁶ *Cetatea Sucevii*, p.77, fig.76/u; pl.V, stânga.

⁴⁶⁷ I. Nestor et alii, *Șantierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, V, 1959, fig.6/4.

⁴⁶⁸ *Mărturii de civilizație medievală românească*, pp.48,89, fig.26, 74.

⁴⁶⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle în locuințe*, p.80, fig.7/4.

⁴⁷⁰ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.106.

⁴⁷¹ N. N. Pușcașu, Voica Maria Pușcașu, *op.cit.*, fig. 14,15.

⁴⁷² Al. Andronic, Eugenia Neamțu, M. Dinu, *op.cit.*, p. 237, fig. 43/2.

⁴⁷³ Al. Andronic, Rica Popescu, *op. cit.*, p. 197, fig. 2/5.

⁴⁷⁴ P. Bârnea, Paraschiva-Victoria Batariuc, *op. cit.*, p. 287, fig. 4/4.

⁴⁷⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p. 89, fig. 1/29.

Pastă aspră, cu nisip cu granulație medie și microprundișuri; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. Chenarul a fost tratat sub forma unei nișe terminată cu o fleșă împodobită cu fleuroane, nișă ce amintește baldachinele de pe fațadele bisericilor gotice. Nișa adăpostește statuia unui personaj care privește spre interiorul cahlăi. În câmp, în partea superioară se găsesc ferestre înalte, bifore, cu menouri în relief, iar în prim-plan, un arc frânt, cu extradossul decorat cu fleuroane cruciforme și un ornament sub formă de vrej, arc terminat cu un pinacul înalt. La interior, arcul a fost decorat cu muluri gotice care trasează o treflă. Sub arcadă se află un cavaler figurat spre stânga, purtând un coif „*Bacinet*”, cu un panaș masiv, sub formă de perie. Într-o mână, cavalerul ține un scut mobilat cu un leu (?) *passant*, iar în cealaltă, o lance. Calul a fost reprezentat cu capul plecat, cu o coamă bogată, învolburată⁴⁷⁶ (fig. 185). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Cahle asemănătoare provin de la Curtea Domnească⁴⁷⁷, și din locuințe de orașeni de la Suceava⁴⁷⁸, reședințele boierești de la Bălinești⁴⁷⁹, Arbore⁴⁸⁰, Părhăuți⁴⁸¹, Spătărești „La Hate”⁴⁸², Cetatea Hotin⁴⁸³, Mănăstirea veche a Moldoviței⁴⁸⁴. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit, care a aparținut Muzeului Bucovinei din Cernăuți, cu nr.inv. 1304.

146. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric, tipul IX B a⁴⁸⁵. Nr.inv. E/876.

Dimensiuni: grosime placă: 9-19 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare manuală; modelare la roată; ardere oxidantă.

Cahlă având în câmp un decor arhitectural gotic, sugerat de un arc în acoladă, cu extradossul decorat cu fleuroane cruciforme și un pinacul masiv. Torsul cavalerului a fost modelat manual, asemenea unei mici figurine aplicată pe suprafața cahlăi. Cavalerul, purtând un coif „*Bacinet*” cu panaș compus din trei pene și ținând un scut plin și o lungă

⁴⁷⁶ Eadem, *Cahle cu reprezentări de cavaleri*, fig. 6/4.

⁴⁷⁷ Eadem, *Ceramică ornamentală*, p. 249, pl. II/1,2. eadem, *Cahle cu reprezentări de cavaleri*, fig. 2/3,4,6,7; 3/5; 5/1,2,4; 6/1,3; 8/3,4; 9/3,4; 10/5; eadem, *Noi cahlă*, p. 123, fig. 4.

⁴⁷⁸ Eadem, *Cahle cu reprezentări de cavaleri*, fig. 1/3,4; 3/6; 4/1,3-4; 10/7.

⁴⁷⁹ M. Andronic, *Repertoriul arheologic al comunei Grămești (jud. Suceava)*, în Suceava, XIII-XIV, 1986-1987, pp. 77-78; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op. cit.*, fig. 2/1.

⁴⁸⁰ P. Oprea, *op. cit.*, p. 330, fig. 3,4; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op. cit.*, fig. 3/1,2.

⁴⁸¹ Eadem, *Ceramică de la curți boierești*, p. 78, fig. 2/2,3; eadem *Cahle cu reprezentări de cavaleri*, fig. 2/5.

⁴⁸² Maria Venera Rădulescu, *Noi cahlă medievale decorate cu scene de turnir (secolele XIV-XV)*, *SCIIVA*, 51, 2000, 1-2, pp. 97-98, fig. 2/1.

⁴⁸³ P. Bârnea, Paraschiva-Victoria Batariuc, *op. cit.*, p. 286.

⁴⁸⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p. 168.

⁴⁸⁵ *Ibidem* p. 89, fig. 1/29.

lance cu vârful tocit – curtenitoare –, a fost figurat spre dreapta⁴⁸⁶ (fig. 186). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele trei decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit. Acest fragment a aparținut Muzeului Bucovinei din Cernăuți, cu nr.inv. 1735.

147. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁴⁸⁷ Nr.inv. E/877.

Dimensiuni: grosime placă: 12-23 mm; lățime chenar: 39 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. Chenarul a fost tratat sub forma unei nișe gotice terminate cu o fleșă, nișă care adăpostește statuia unui personaj nud, așezat pe un soclu în formă de scut. Sub un arc în acoladă, decorat la interior cu muluri gotice se află un cavaler înarmat cu o lance cu vârful tocit. Calul, frumos desenat, a fost reprezentat în mișcare spre stânga, având capul plecat, încordat datorită efortului, coama bogată și învolburată, piciorul drept în aer⁴⁸⁸ (fig. 187). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde. Rudolf Gassauer a publicat un fragment identic, care mai păstra și reprezentarea fragmentară a cavalerului.⁴⁸⁹ Considerăm că piesa cu nr.inv. E/877 reprezintă un fragment din exemplarul publicat de Gassauer.

148. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁴⁹⁰ Nr.inv. E/880.

Dimensiuni: grosime placă: 8-16 mm; lățime chenar: 30 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt brun închis.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. Chenarul a fost tratat sub forma unei nișe gotice terminată cu fleșă, nișă ce adăpostește statuia unui personaj masculin, îmbrăcat cu o tunică cu falduri dese, cu o fantă în partea stângă și mâneci lungi. Calul, frumos desenat, a fost figurat în mișcare spre stânga, având șaua completată de o crupieră în

⁴⁸⁶ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu reprezentări de cavaleri*, fig.6/2.

⁴⁸⁷ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/29.

⁴⁸⁸ Eadem, *Cahle cu reprezentări de cavaleri*, fig.7/3.

⁴⁸⁹ R. Gassauer, *op.cit.*, p.161, fig.18.

⁴⁹⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/29.

rețea, decorată cu noduri în relief⁴⁹¹ (fig. 188). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în brun ciocolatiu.

149. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁴⁹² Nr.inv. E/880.

Dimensiuni: grosime placă: 9-15 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie și mare; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă oxidantă; smalt brun închis.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. În câmp a fost figurat un cavaler spre dreapta. Calul, frumos desenat, prezintă șaua completată de o crupieră în rețea, terminată cu curele decorate cu proeminențe dispuse în formă de trefle⁴⁹³ (fig. 189). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale secolului următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în brun ciocolatiu.

150. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁴⁹⁴ Nr.inv. E/880.

Dimensiuni: grosime placă: 9-16 mm; lățime chenar: 40 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie și mare; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt brun închis.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp; chenarul a fost tratat sub forma unei nișe gotice terminată cu o fleșă, nișă ce adăpostește statuia unui personaj plasat pe un soclu decorat cu striuri și un scut „Renaștere”, plin. În câmp, cal masiv, cu o coadă stufoasă, pășește spre stânga. Șaua se continuă cu o crupieră în rețea, decorată cu noduri și terminată cu curele având capetele libere⁴⁹⁵ (fig. 190). Datată la sfârșitul secolului XV și din primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în brun ciocolatiu.

151. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁴⁹⁶ Nr.inv. E/880.

Dimensiuni: grosime placă: 15-17 mm; lățime chenar: 34 mm.

Pastă cu mult nisip, cu granulație medie și mare; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă; angobă albă; smalt galben.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. Chenarul a fost tratat sub forma unei nișe gotice terminate cu o fleșă, nișă ce adăpostește statuia unui personaj masculin

⁴⁹¹ Inedit.

⁴⁹² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁴⁹³ Inedită.

⁴⁹⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁴⁹⁵ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu reprezentări de cavaleri*, fig.8/2.

⁴⁹⁶ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/29.

îmbrăcat cu o tunică cu falduri dese despicate în partea stângă, personaj așezat pe un soclu decorat cu o friză de cercuri imprimate sub care se află un scut „Renaștere”, mobilat cu o pasăre șezând pe o creangă, spre dreapta. În câmp, două picioare de cal, spre dreapta, în aer, în plin efort⁴⁹⁷ (fig. 191). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în galben.

152. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁴⁹⁸ Nr.inv. E/880.

Dimensiuni: grosime placă: 11-24 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt galben.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de camă; în câmp se află figurat un cal în mișcare spre dreapta, cu capul plecat, în plin efort, coama tratată sub forma unor linii paralele, frâul simplu⁴⁹⁹ (fig. 192). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează patru fragmente, dintre care unul smălțuit în galben și trei nesmălțuite.

153. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵⁰⁰ Nr.inv. E/881.

Dimensiuni: grosime placă: 8-10 mm; lățime chenar: 34 mm.

Pastă cu rare granule de nisip cu granulație mare; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp; chenarul a fost tratat sub forma unei nișe gotice, terminată cu o fleșă, nișă ce adăpostește statuia unui personaj masculin, îmbrăcat cu o tunică despicate în partea stângă, personaj situat pe un soclu decorat cu striuri, sub care se află un scut „Renaștere” plin. Calul, pășind lent spre stânga, frumos desenat, prezintă o șa cu marginile rotunjite și o crupieră în rețea având curelele cu capete libere⁵⁰¹ (fig. 193). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

154. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵⁰² Nr.inv. E/881.

Dimensiuni: grosime placă: 5-13 mm.

⁴⁹⁷ Eadem, *Cahle cu reprezentări de cavaleri*, fig.2/8.

⁴⁹⁸ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/29.

⁴⁹⁹ Inedită.

⁵⁰⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁵⁰¹ Eadem, *Cahle cu reprezentări de cavaleri*, fig.7/4.

⁵⁰² Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/29.

Pastă cu rare granule de nisip cu granulație mare; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. Chenarul a fost tratat sub forma unei nișe gotice, ce adăpostește statuia unui personaj nud, plasat pe un soclu simplu. În câmp, sub un portal în arc în acoladă (?) se află un cavaler călare, figurat fără picioare, desigur, un defect de imprimare. Calul, redat în mișcare spre stânga, în plin efort, cu capul plecat, piciorul drept ridicat, prezintă un harnașament compus dintr-un frâu simplu și un pieptar în „dinți de ferăstrău”⁵⁰³ (fig. 194). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment nesmălțuit.

155. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵⁰⁴ Nr.inv. E/881.

Dimensiuni: grosime placă: 9-16 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. În câmp a fost figurat un cavaler îmbrăcat într-o armură „gotică”, cu talie zveltă și braconiera compusă din trei lame mobile, continuate cu tasete. Cavalerul, reprezentat spre dreapta, ține în mâini o lance și un scut plin. Șaua, înaltă, cu oblâncul anterior sub forma unui cerc⁵⁰⁵ (fig. 195). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

156. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵⁰⁶ Nr.inv. E/881.

Dimensiuni: grosime placă: 11-25 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație mare; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă alb-gălbuie; ardere oxidantă.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. În câmp a fost figurat un cavaler îmbrăcat în armură „gotică”, cu braconiera compusă din lamele mobile, care se continuă cu tasete, de asemenea articulate, precum și cu jambiere și moletiere. Șaua, înaltă, cu oblâncul anterior de formă circulară. Harnașamentul este compus din frâu și pieptar

⁵⁰³ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu reprezentări de cavaleri*, fig.7/2. De notat că între timp, cele două fragmente care compuneau piesa publicată de Romstorfer s-au deslipit și unul dintre ele, respectiv chenarul, a dispărut.

⁵⁰⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/29.

⁵⁰⁵ Eadem, *Cahle cu reprezentări de cavaleri*, fig.8/1.

⁵⁰⁶ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/29.

simple, din crupieră în rețea, terminată prin curele cu capete libere⁵⁰⁷ (fig. 196). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu angobă alb-gălbuie.

157. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵⁰⁸

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. În câmp a fost figurat un cavaler călare, îmbrăcat într-o armură „gotică”. Șaua, înaltă, cu oblâncul anterior de formă circulară. Harnașamentul este compus din frâu și pieptar, simple, cât și din crupieră în rețea, terminată prin curele cu capetele libere. Calul, frumos desenat, a fost redat în mișcare spre dreapta, în plin efort.⁵⁰⁹ Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Piesa publicată de Romstorfer a dispărut între timp.

158. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵¹⁰

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. În câmp a fost reprezentat un cavaler călare, îmbrăcat în armură „gotică” cu braconiera compusă din lamele mobile, care se continuă cu tasete articulate, jambiere și moletiere. Armura brațului nu este evidentă. Cavalerul ține într-o mână scutul plin și în cealaltă lancea. Calul, frumos desenat, a fost figurat în efort, în mișcare spre dreapta, cu capul plecat. Harnașamentul este compus din frâu și pieptar, simple, precum și din crupieră, în rețea, având curele terminate liber.⁵¹¹ Fragmentul publicat de Romstorfer a dispărut între timp.

159. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵¹²

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp; chenarul a fost tratat sub forma unei nișe gotice care adăpostește statuia unui personaj plasat pe un soclu sub care se află un scut „Renaștere” plin. În câmp a fost figurat un cal robust, frumos desenat, pășind lent spre dreapta, coada, împletită, se termină liber. Șaua prezintă marginile rotunjite și crupiera, în rețea, are curele terminate liber.⁵¹³ Fragmentul publicat de Romstorfer a dispărut între timp.

⁵⁰⁷ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu reprezentări de cavaleri*, fig.7/1.

⁵⁰⁸ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/29.

⁵⁰⁹ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga.

⁵¹⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁵¹¹ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga.

⁵¹² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁵¹³ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga.

160. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵¹⁴

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. În câmp a fost figurat un cavaler călare. Calul a fost redat în mișcare spre stânga, în plin efort, având capul plecat și piciorul drept în aer.⁵¹⁵ Datată la sfârșitul secolului XV și la începutul celui următor. Fragmentul publicat de Romstorfer a dispărut între timp.

161. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor traforat, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B b.⁵¹⁶ Nr.inv. E/880.

Dimensiuni: grosime placă: 9-19 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; smalt galben ocru.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. În câmp a fost reprezentat un cavaler călare, spre dreapta. Calul, desenat schematic, a fost redat în mișcare spre dreapta, cu ambele picioare în aer⁵¹⁷ (fig. 197). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în galben-ocru.

162. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler în turnir; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵¹⁸ Nr.inv. E/875.

Dimensiuni: grosime placă: 8-18 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație mare; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă alb-gălbuie; ardere oxidantă.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. În câmp, un decor arhitectural, sugerat de un portal în arc în acoladă, cu extradados ornamentat cu fleuroane cruciforme și pinacul masiv; intradosul prezintă o mulură gotică în formă de treflă. Sub arcadă se află un cavaler având pe cap o cască „*Celata*” cu viziera ridicată, decorată cu o pană în forma unui semn de întrebare și ținând în mâna dreaptă un buzdugan fațetat și coada scurtă, într-o poziție oblică, de așteptare⁵¹⁹ (fig. 198). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Cahle asemănătoare, fără a fi identice, provin de la Curtea

⁵¹⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁵¹⁵ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga.

⁵¹⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁵¹⁷ Inedită.

⁵¹⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁵¹⁹ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu reprezentări de cavaleri*, p.132, fig.5/3.

Domnească de la Suceava, unde se pare că personajul a fost figurat pedestru⁵²⁰. Se păstrează un singur exemplar, acoperit cu angobă alb-gălbuie.

163. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavalier; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵²¹

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. Chenarul a fost tratat sub forma unei nișe gotice ce adăpostește statuia unui personaj masculin îmbrăcat cu o tunică simplă, cu mâneci lungi, personaj care ține în față un obiect rotund, posibil o tobă (?). În câmp, un portal în acoladă, decorat la interior cu o arcadă cu muluri în formă de treflă. Sub portal, un personaj masculin, purtând armură cu pieptar proeminent, pășește spre dreapta, ținând în mâini o hampă în poziție verticală.⁵²² Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Fragmentul publicat de Romstorfer a dispărut între timp.

164. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, arhitectură; picior de montare, semicilindric; tipul IX B a.⁵²³ Nr.inv. E/881.

Dimensiuni: grosime placă: 10-19 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. În câmp, un portal în arc în acoladă, decorat cu fleuroane cruciforme cu un braț în formă de sferă. În spatele portalului se află ferestre bifore cu menouri în relief⁵²⁴ (fig. 199). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

165. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, arhitectură; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵²⁵ Nr. inv. E/914.

Dimensiuni: grosime placă: 7-9 mm; lățime chenar: 45 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalț galben.

Cahlă cu chenar articulată dispus oblic față de câmp; chenar tratat sub formă de nișă terminată cu fleșă cu pinacul stelat. În câmp, în partea superioară, fereastră în arc frânt, decorată la interior cu muluri care trasează un romb din vârful căruia pleacă un menou profilat⁵²⁶ (fig. 200). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor.

⁵²⁰ Corina Nicolescu, *op.cit.*, fig.36; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, fig.5/1,2.

⁵²¹ Eadem, *Cahle d in Moldova*, p.89, fig.1/29.

⁵²² *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga.

⁵²³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁵²⁴ *Cetatea Sucevii*, pl.V, stânga; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu reprezentări de cavaleri*, fig.3/4.

⁵²⁵ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/29.

⁵²⁶ *Cetatea Sucevii*, pl.V, stânga.

Se păstrează trei fragmente, dintre care unul smălțuit în verde și două în galben, iar la nr.inv. E/916 două fragmente acoperite cu angobă alb-gălbuie.

166. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, arhitectură; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁵²⁷ Nr.inv. E/914.

Dimensiuni: grosime placă: 12-14 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp, în partea superioară, o fereastră triforă, terminată în ogivă. Fereastra centrală a fost prevăzută cu o rețea romboidală care sugerează vitraliile⁵²⁸ (fig. 201). Datată la sfârșitul secolului XV și la începutul celui următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

167. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, arhitectură; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵²⁹ Nr.inv. E/914.

Dimensiuni: grosime placă: 9-12 mm; lățime chenar: 22 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. În câmp, în partea superioară, fereastră în plin cintru, decorată cu muluri care trasează o treflă⁵³⁰ (fig. 202). Datată la sfârșitul secolului XV și de la începutul celui următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde, iar la nr.inv. E/916 un fragment acoperit cu angobă alb-roșietică.

168. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor traforat, arhitectură; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵³¹ Nr.inv. E/961.

Dimensiuni: grosime placă: 9 mm; lățime chenar: 25 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. În partea superioară, fereastră în arc frânt, decorată la interior cu muluri ce trasează un romb din vârful căruia pleacă un menou profilat⁵³² (fig. 203). Datată la sfârșitul secolului XV și de la începutul celui următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

⁵²⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

⁵²⁸ Inedită.

⁵²⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁵³⁰ *Cetatea Sucevii*, pl.V, dreapta.

⁵³¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/30.

⁵³² Inedită.

169. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, arhitectură; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵³³

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp; chenarul a fost tratat sub forma unei nișe terminate cu fleșă. În partea superioară, un arc în plin cintru având la interior un menou ce separă două arce în ogivă în care sunt înscrise trefle⁵³⁴. Datată la sfârșitul secolului XV și de la începutul celui următor. Fragmentul publicat de Romstorfer a dispărut între timp.

170. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, arhitectură; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵³⁵

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. În partea superioară, în prim plan, pinacul masiv, terminat cu un motiv vegetal, iar în planul secund, fereastră în ogivă, decorată la interior cu muluri care trasează un romb din vârful căruia pornește un menou puternic profilat.⁵³⁶ Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Fragmentul publicat de Romstorfer a dispărut între timp.

171. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵³⁷ Nr.inv. E/966.

Dimensiuni: grosime placă: 20 mm; lățime chenar: 43 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; ardere oxidantă; angobă albă; smalț verde.

Fragment de chenar articulată. Chenarul a fost tratat sub forma unei nișe care adăpostește statuia unui personaj plasat pe un soclu decorat cu trei nervuri în relief, având la partea inferioară un scut „Renaștere” mobilat cu o pasăre spre dreapta, așezată pe o ramură⁵³⁸ (fig. 204). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur exemplar, smălțuit în verde.

172. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵³⁹ Nr.inv. E/966.

Dimensiuni: grosime placă: 23 mm; lățime chenar: 35 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

⁵³³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁵³⁴ *Cetatea Sucevii*, pl.V, stânga.

⁵³⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁵³⁶ *Cetatea Sucevii*, pl.V, stânga.

⁵³⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁵³⁸ Inedită.

⁵³⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

Fragment de chenar articulat, tratat sub formă de nișă gotică care adăpostește statuia unui personaj masculin îmbrăcat într-o tunică, despicată în partea stângă, personaj așezat pe un soclu ce se continuă cu un scut plin (?)⁵⁴⁰ (fig. 205). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează două fragmente smălțuite în verde.

173. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵⁴¹ Nr.inv. E/966.

Dimensiuni: grosime placă: 20 mm; lățime chenar: 35 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; angobă alb-ivoriu; ardere oxidantă.

Fragment de chenar articulat, tratat sub forma unei nișe ce adăpostește statuia unui personaj masculin văzut din față, cu părul scurt, buclat⁵⁴² (fig. 206). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu angobă alb-ivoriu.

174. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵⁴³ Nr.inv. E/966.

Dimensiuni: grosime placă: 25 mm; lățime chenar: 45 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; angobă alb-gălbuie; ardere oxidantă.

Fragment de chenar articulat, tratat sub forma unei nișe care adăpostește statuia unui personaj masculin, văzut din față, îmbrăcat într-o tunică cu falduri dese, până deasupra genunchilor, cu mâneci ample, lungi, care coboară la jumătatea coapsei, despicate, are la brâu o tobă în care bate cu ajutorul a două bețe scurte. Statuia este plasată pe un soclu decorat cu striuri, sub care se află un scut „Renaștere” mobilat cu o pasăre spre dreapta⁵⁴⁴ (fig. 207). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu angobă alb-gălbuie

175. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵⁴⁵ Nr.inv. E/966.

Dimensiuni: grosime placă: 20 mm; lățime chenar: 50 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; ardere oxidantă.

⁵⁴⁰ Inedită.

⁵⁴¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁵⁴² Inedită.

⁵⁴³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁵⁴⁴ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga.

⁵⁴⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

Fragment de chenar articulată, tratat sub forma unei nișe gotice ce adăpostește statuia unui personaj masculin îmbrăcat într-o tunică cu glugă, terminată în vârf cu o sferă, tunică cu falduri și despicate în partea stângă, cu mânecile lungi, despicate. În mâna stângă personajul ține un băț⁵⁴⁶ (fig. 208). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează două exemplare, dintre care cel smălțuit în galben a aparținut Muzeului Bucovinei, Cernăuți, cu nr.inv. 2048.

176. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵⁴⁷ Nr.inv. E/966.

Dimensiuni: grosime placă: 19 mm; lățime chenar: 37 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smalt brun închis.

Fragment de chenar articulată, tratat sub forma unei nișe gotice care adăpostește statuia unui personaj masculin, îmbrăcat într-o tunică scurtă, cu gluga terminată cu o sferă, cu mânecile lungi.⁵⁴⁸ (fig. 209). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în brun închis.

177. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵⁴⁹

Fragment de chenar articulată, tratat sub forma unei nișe gotice, care adăpostește statuia unui personaj masculin îmbrăcat într-o tunică despicate în partea dreaptă, cu mânecile lungi, ample, despicate, terminate în vârf cu o granulă. Statuia este plasată pe un soclu decorat cu trei nervuri orizontale, sub care se găsește un scut „Renaștere” plin.⁵⁵⁰ Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Fragmentul publicat de Romstorfer a dispărut între timp.

178. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵⁵¹

Fragment de chenar articulată, tratat sub forma unei nișe care adăpostește statuia unui personaj masculin, îmbrăcat într-o tunică cu glugă, terminată cu falduri, mâneci lungi, ample.⁵⁵² Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Fragmentul publicat de Romstorfer a dispărut între timp.

⁵⁴⁶ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga.

⁵⁴⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/30.

⁵⁴⁸ Inedită.

⁵⁴⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁵⁵⁰ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga.

⁵⁵¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁵⁵² *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga.

179. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁵⁵³

Fragment de chenar articulată, tratat sub forma unei nișe gotice care adăpostește statuia unui personaj masculin, nud (?).⁵⁵⁴ Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Fragmentul publicat de Romstorfer a dispărut între timp.

180. Cahlă pătrată, fragment; decor în relief, cavalier; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁵⁵⁵ Nr.inv. E/880.

Dimensiuni: grosime placă: 4-10 mm; lățime chenar: 8 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp a fost figurat un cavalier călare, purtând un coif conic, fără nazal, asemănător cu cel al soldaților reprezentați în fresca de la mănăstirea Moldovița⁵⁵⁶ și având un pieptar cu spaliere canelate. Calul, figurat spre dreapta, are coama bogată⁵⁵⁷ (fig. 210). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde, fără angobă.

181. Cahlă dreptunghiulară; decor în relief; cavalier; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁵⁵⁸ Nr.inv. E/884.

Dimensiuni: 195x210 mm; lățime chenar: 11 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație mare; imprimare în tipar de lemn; modelare la roată; angobă alb-gălbuie; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp, în stânga, un turn rectangular cu suprafața străpunsă de ferestre dreptunghiulare și un zid crenelat (?). În prim plan, un cavalier în armură, cu cască „*Celata*” cu apărătoare de ceafă proeminentă și ținând în mâini un scut plin. Calul a fost figurat în plin efort, cu picioarele anterioare în aer. Șaua, înaltă, prezintă în partea anterioară un detaliu în formă de volută⁵⁵⁹ (fig. 211). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Fragmente de cahle asemănătoare, fără a fi identice, provin de la Curtea Domnească⁵⁶⁰ și din locuințe de orășeni la Suceava⁵⁶¹. Se păstrează un singur exemplar, acoperit cu angobă alb-gălbuie, descoperit

⁵⁵³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁵⁵⁴ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga.

⁵⁵⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.87-88, fig.1/24.

⁵⁵⁶ *Istoria artelor plastice în România*, vol.I, București, 1968, fig.311.

⁵⁵⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.120, fig.51/1.

⁵⁵⁸ *Ibidem*, p.89, fig.1/31.

⁵⁵⁹ Inedită.

⁵⁶⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu reprezentări de cavaleri*, p.137.

⁵⁶¹ Eadem, *Cahle în locuințe*, p.88, fig.14/1.

la Drăgoești, în grădina familiei Al. Procopovici, unde presupunem că s-a aflat curtea pârcălabului Ioan Drăgoi. Această cahă este produsul unui atelier periferic, urmele tiparului de lemn fiind perfect vizibile, mai cu seamă în zona chenarului.

182. Cahă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁵⁶² Nr.inv. E/880.

Dimensiuni: grosime placă: 9-14 mm; lățime chenar: 7 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt galben.

Cahă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp a fost figurat un cal în mișcare spre stânga, cu o coadă stufoasă⁵⁶³ (fig. 212). Datată la sfârșitul secolului XV. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu smalt galben.

183. Cahă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁵⁶⁴ Nr.inv. E/880.

Dimensiuni: grosime placă: 8-16 mm; lățime chenar: 8 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie și mare; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt brun.

Cahă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp, lângă marginea stângă, un cap de cal, frumos desenat. Deasupra capului calului, o proeminență, posibil urmele unui element decorativ⁵⁶⁵ (fig. 213) Datată la sfârșitul secolului XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în brun ciocolatiu.

184. Cahă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, două personaje; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁵⁶⁶ Nr.inv. E/873.

Dimensiuni: grosime placă: 10-20 mm; lățime chenar: 9 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie și mare; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă alb-roșietică; ardere oxidantă.

Cahă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea superioară a cahei a fost desenat un decor arhitectural gotic, format din arce bifore în ogivă, ornamentate cu muluri trasând trefle, arce care se întretaie, susținute de coloane. Sub arcada din dreapta a fost figurat un cavaler pedestru, îmbrăcat în armură canelată, cu rozete la umăr și purtând o

⁵⁶² Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/31.

⁵⁶³ Inedită.

⁵⁶⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

⁵⁶⁵ Inedit.

⁵⁶⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

pălărie conică de fier. În spatele personajului se află o sulită de care este prinsă o flamură⁵⁶⁷ (fig. 214). Datată în a doua jumătate a secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Cahle similare provin de la Curtea Domnească din Vaslui⁵⁶⁸, din construcția considerată a fi reședința mitropolitană, descoperită în curtea bisericii Coconilor de la Suceava⁵⁶⁹ și de la curtea de la Părhăuți a logofătului Troțușan⁵⁷⁰. La nr.inv. E/873 se păstrează un fragment acoperit cu angobă alb-roșietică, la nr.inv. E/914 un fragment cu angobă alb-gălbuie, la nr.inv. E/916 un fragment cu angobă alb-roșietică, iar la nr.inv. E/918 un alt fragment smălțuit în verde.

185. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, personaj; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁵⁷¹ Nr.inv. E/881.

Dimensiuni: grosime placă: 7-13 mm.

Pastă cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă alb-gălbuie; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea superioară, un decor arhitectural gotic, format din arce în ogivă care se întretaie. Sub o arcadă, un personaj purtând o cască (?) pășește spre dreapta, ținând în mâna dreaptă, la spate, o sulită cu vârful foliaceu, iar în față un baston⁵⁷² (fig. 215). Nu este exclus să ne găsim în față unui fragment care să aparțină motivului decorativ descris mai sus. Datată în a doua jumătate a secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu angobă alb-gălbuie.

186. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁵⁷³ Nr.inv. E/882.

Dimensiuni: grosime placă: 8-11 mm; lățime chenar: 8 mm; înălțime: 29 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp, cavaler călare, ținând în mâini un scut triunghiular, masiv, asimetric. Calul a fost redat în mișcare spre

⁵⁶⁷ R. Gassauer, *op.cit.*, p.161, fig.17.

⁵⁶⁸ Rica Popescu, *Elemente de factură gotică*, p.54, fig.7 unde se consideră că scena înfățișată reprezintă o investiție.

⁵⁶⁹ Inedită, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

⁵⁷⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramică de la curți boierești*, p. 79.

⁵⁷¹ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.90-91, fig.1/35.

⁵⁷² *Cetatea Sucevii*, pl.V, dreapta.

⁵⁷³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

stânga. Peste scut, cavalerul ține în poziție ușor oblică o lance⁵⁷⁴ (fig. 216). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

187. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁵⁷⁵ Nr.inv. E/904.

Dimensiuni: grosime placă: 8-11 mm; lățime chenar: 8 mm.

Pastă cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalț brun spre galben.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp, un personaj văzut din față, figurat cu sprâncenele ridicate, nasul lat, gura asemenea unei linii. Cavalerul, călare, a fost redat în plină luptă, cu mâna ridicată, purtând un coif conic cu un panaș filiform⁵⁷⁶ (fig. 217). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu smalț brun-gălbui.

188. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, personaj încoronat; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁵⁷⁷ Nr.inv. E/907.

Dimensiuni: grosime placă: 5-8 mm; lățime chenar: 3 mm; înălțime: 28 mm.

Pastă cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp a fost figurat un personaj purtând o coroană cu patru fleuroni, ținând într-o mână un scut asimetric și o lance ușor oblică⁵⁷⁸ (fig. 218). Datată în secolul XVII. Fragmente de cahle identice au fost descoperite în curtea bisericii Coconilor din Suceava.⁵⁷⁹ Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

189. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler (?); picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁵⁸⁰ Nr.inv. E/882.

Dimensiuni: grosime placă: 7-9 mm; lățime chenar: 5-6 mm; înălțime: 27 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea superioară, o friză de motive vegetale stilizate asociate cu flori de crin și lalea. Sub această friză, cap de

⁵⁷⁴ R. Gassauer, *Beiträge*, pl.II/9; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din secolele XVI-XVII*, p.201, fig.1/2.

⁵⁷⁵ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.90-91, fig.1/35.

⁵⁷⁶ *Cetatea Sucevii*, pl.V, dreapta.

⁵⁷⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

⁵⁷⁸ Eadem, *Cahle din secolele XVI-XVII*, p.203.

⁵⁷⁹ E.I. Emandi, M.Șt. Ceaușu, *Contribuții de morfologie urbană*, fig.39/5; 50/1.

⁵⁸⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, pp.90-91, fig.1/35.

cal spre dreapta, cu frâu decorat cu împletituri⁵⁸¹ (fig. 219). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fargment, nesmălțuit.

190. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavalier (?); picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁵⁸² Nr.inv. E/882.

Dimensiuni: grosime placă: 10-11 mm; lățime chenar: 6-9 mm; înălțime: 34 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă alb-ivoriu; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp, trenul posterior al unui cal, redat în mișcare spre stânga, cu piciorul stâng ridicat în aer⁵⁸³ (fig. 220). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu angobă alb-ivoriu.

191. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavalier (?); picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁵⁸⁴ Nr.inv. E/882.

Dimensiuni: grosime placă: 8-11 mm; lățime chenar: 7 mm; înălțime: 26 mm.

Pastă fină cu nisip și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp a fost figurat un cal în mișcare spre dreapta, cu un cap prelung, puternic schematizat⁵⁸⁵ (fig. 221). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

192. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavalier; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁵⁸⁶ Nr.inv. E/883.

Dimensiuni: grosime placă: 8-9 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp a fost figurat un personaj din profil spre dreapta, posibil călare, purtând o pălărie cu pană. Personajul, care ține într-o mână o suliță, are la spate un arc dublu și o tolbă cu șase săgeți⁵⁸⁷ (fig. 222). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

⁵⁸¹ Inedită.

⁵⁸² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

⁵⁸³ Inedită.

⁵⁸⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

⁵⁸⁵ Inedită.

⁵⁸⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

⁵⁸⁷ R. Gassauer, *Teracote*, p.161, fig.16.

193. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, cavaler (?); picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁵⁸⁸ Nr.inv. E/889.

Dimensiuni: grosime placă: 5-7 mm; lățime chenar: 5 mm; înălțime: 30 mm.

Pastă cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport cu chenarul liniar. În câmp a fost figurat un cavaler, călare, încălțat cu cizme (?). Calul, reprezentat cu picioare lungi și subțiri, terminate cu copite proeminente, pășește vioi spre stânga⁵⁸⁹ (fig. 223). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

194. Cahlă fragment; decor în relief, cavaler.

Fragment de cahlă cu reprezentarea unui personaj masculin ținându-și mâna stângă în șold, îmbrăcat cu o tunică scurtă, strânsă în talie de centură proeminentă, tunică având gulerul decorat cu o bandă de linii verticale și terminată cu falduri dese, sugerate de nervuri în relief.⁵⁹⁰ Datată în a doua jumătate a secolului XV. Fragmentul publicat de Romstorfer a dispărut între timp.

195. Cahlă fragment; decor în relief, cavaler.

Fragment de cahlă cu reprezentarea unui cal în mișcare spre dreapta. Din cavaler se păstrează doar piciorul drept, protejat de armură și încălțat cu *solerets à la Poulaine* metalice cu pinteni (?). Crupiera este decorată cu curele cu capetele libere, foarte lungi.⁵⁹¹ Datată în a doua jumătate a secolului XV. Fragmentul publicat de Romstorfer a dispărut între timp.

196. Cahlă fragment; decor în relief, cavaler (?).

Fragment de cahlă cu reprezentarea unui personaj călare, din care se observă doar un braț. Calul a fost figurat în mișcare spre dreapta, cu capul plecat și ambele picioare în aer.⁵⁹² Datată în a doua jumătate a secolului XV. Fragmentul publicat de Romstorfer a dispărut între timp.

197. Cahlă fragment; decor în relief, cavaler (?).

Fragment de cahlă cu reprezentarea unui cal în mișcare spre dreapta, cu ambele picioare anterioare în aer. În partea dreaptă, în fața cavalerului a fost desenată o linie

⁵⁸⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

⁵⁸⁹ Inedită.

⁵⁹⁰ *Cetatea Sucevii*, pl.V, dreapta.

⁵⁹¹ *Ibidem*, pl.VI, stânga.

⁵⁹² *Ibidem*, pl. VI, stânga.

concavă, în relief, străbătută de săgeți cu vârful triunghiular.⁵⁹³ Datată în a doua jumătate a secolului XV. Fragmentul publicat de Romstorfer a dispărut între timp.

198. Cahlă dreptunghiulară; decor în relief; cavaler (?); fără picior de montare; tipul IX A.⁵⁹⁴ Nr.inv. E/899.

Dimensiuni: grosime placă: 9-13 mm; lățime chenar: 10-12 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; angobă alb-roșietică; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafață ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În colțul superior stâng se află un ulcior cu corp globular, gât lung și toartă elegant arcuită, iar alături, un tânăr redat frontal, îmbrăcat într-o armură „gotică” cu pieptarul carenat și canelat și mânecile de asemenea canelate. Tânărul a fost figurat cu fața ovală, imberbă, cu părul lung și ușor buclat⁵⁹⁵ (fig. 224). Prezența ulciorului ar putea să indice faptul că ne găsim în fața unei scene de banchet, cu reprezentarea unui paj care servește la masă. Datată la sfârșitul secolului XV. Un fragment similar provine de la Curtea Domnească din Iași.⁵⁹⁶ Se păstrează un singur fragment, acoperit cu angobă alb-roșietică.

199. Cahlă pătrată, fragment; decor în relief, scenă de dans; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁵⁹⁷ Nr.inv. E/900.

Dimensiuni: grosime placă: 12-19 mm; lățime chenar: 7 mm.

Pastă cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt galben.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea stângă a cahleii a fost figurat un tânăr cu fața ovală, părul bogat, lung, care coboară până pe umeri, ținând-o cu mâna stângă pe față, văzută frontal, îmbrăcată cu o rochie cu mâneca lungă cu striuri. Între cei doi tineri se află un vrej cu frunze stilizate⁵⁹⁸ (fig. 225). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle cu un motiv decorativ asemănător au fost descoperite la curțile domnești de la Hârlău⁵⁹⁹, Cotnari⁶⁰⁰, Iași⁶⁰¹, Vaslui⁶⁰², Bacău⁶⁰³,

⁵⁹³ *Ibidem*, pl.VI, stânga.

⁵⁹⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.88, fig.1/28.

⁵⁹⁵ *Cetatea Sucevii*, pl.V, dreapta, Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.121, fig. 51/2.

⁵⁹⁶ Al. Andronic, Eugenia Neamțu, M. Dinu, *op.cit.*, p.243, fig.48/1.

⁵⁹⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.87-88, fig.1/24.

⁵⁹⁸ *Cetatea Sucevii*, pl.V, dreapta.

⁵⁹⁹ Corina Nicolescu, *op.cit.*, p.332, fig.37.

⁶⁰⁰ B. Slătineanu, *Cotnari*, I, p.107, fig.14.

⁶⁰¹ Al. Andronic, Eugenia Neamțu, M. Dinu, *op.cit.*, p.241, fig.47/5.

⁶⁰² Rica Popescu, *op.cit.*, p.55, fig.11.

⁶⁰³ Al. Artimon, *Civilizația medievală urbană*, p.75, fig.36/1-4.

Cetatea Neamțului⁶⁰⁴, Soroca⁶⁰⁵, la reședințele boierești de la Șipote-Iași⁶⁰⁶ și Dumeștii Noi⁶⁰⁷, la Mănăstirea Bistrița⁶⁰⁸. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în galben.

200. Cahlă pătrată, fragment; decor în relief, scenă de dans; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁶⁰⁹ Nr.inv. E/901.

Dimensiuni: grosime placă: 9-16 mm; lățime chenar: 8 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea dreaptă a cahlăi a fost figurat un tânăr cântăreț dintr-un cimpoi cu burduful mic, oval, îmbrăcat într-o tunică scurtă; strânsă în talie cu o centură decorată cu aplici circulare și terminată cu falduri dese⁶¹⁰ (fig. 226). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

201. Cahlă pătrată, fragment; decor în relief, scenă de dans; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁶¹¹ Nr.inv. E/903.

Dimensiuni: grosime placă: 14-16 mm; lățime chenar: 9 mm.

Pastă cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea dreaptă a cahlăi a fost reprezentat un cântăreț din cimpoi, cu burduful alungit, de formă neregulată. Cântărețul are fața ovală, cu pomeții proeminenți, părul scurt și buclat. Lângă cântăreț, în partea stângă, se găsește fata, cu fața prelungă, masivă, cu părul lăsat liber pe umeri. Alături de fată se află o plantă stilizată (?)⁶¹² (fig. 227). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu smalt verde închis.

202. Cahlă pătrată, fragment; decor în relief, scenă de dans, fără picior de montare; tipul VIII A.⁶¹³ Nr.inv. E/906.

Dimensiuni: grosime placă: 12-14 mm; lățime chenar: 7 mm.

⁶⁰⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, Fl. Hău, *Momente din viața de curte ilustrate pe cahlă descoperite în Moldova – scenele de dans*, în *AT*, VI, 1996, p.76.

⁶⁰⁵ P.Bârnea, Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.286, fig.4/1.

⁶⁰⁶ Corina Nicolescu, Florentina Jipescu, *Date cu privire la istoria costumului în Moldova. Secolele XV-XVI*, în *SCIA*, 1-2, 1957, p.146.

⁶⁰⁷ M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Bold, M. Dinu, *Cercetări arheologice în Podișul Central Moldovenesc*, în *AȘU*, Iași, 1, 1955, 1-2, pp.21-22, fig.8/1,3.

⁶⁰⁸ Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *O locuință*, p.74, fig.4.

⁶⁰⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.87-88, fig.1/24.

⁶¹⁰ Inedită.

⁶¹¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.87-88, fig.1/24.

⁶¹² R. Gassauer, *op.cit.*, p.162, fig.35.

⁶¹³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.87, fig.1/23.

Pastă cu nisip cernut; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea stângă a cahlei se găsește un personaj masculin, îmbrăcat într-o tunică cu falduri dese și pantaloni strânși pe picior⁶¹⁴ (fig. 228). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde deschis.

203. Cahlă pătrată, fragment; decor în relief, scenă de dans; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁶¹⁵ Nr.inv. E/910.

Dimensiuni: grosime placă: 10-13 mm; lățime chenar: 13 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp au fost figurați doi tineri, un bărbat și o fată, care se țin de mână, dansând, având între ei o floare de crin stilizată, cu vârful în jos. În partea stângă se găsește tânărul dansator, figurat cu fața ovală, cu pomeții proeminenți, părul scurt și buclat, îmbrăcat într-o tunică încheiată pe piept cu un șir de nasturi globulari, lungă până la genunchi și terminată cu numeroase falduri. În picioare, tânărul are o pereche de pantofi cu vârful ascuțit, așa-numitele *solerets à la Poulaine*. Fata, situată în partea dreaptă a cahlei, are aceeași față ovală, cu pomeți proeminenți, părul lung, strâns într-o coadă pe spate, este îmbrăcată cu o rochie cu numeroase falduri, strânsă în talie de o centură și având mânecile răscroite oblic⁶¹⁶ (fig. 229). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle similare provin din casa din zona „B”⁶¹⁷ și „casa domniei”⁶¹⁸ de pe Câmpul Șanțurilor, Curtea Domnească⁶¹⁹ și locuințe de orașeni de la Suceava⁶²⁰, Curtea Domnească de la Vaslui⁶²¹, vechea Mănăstire a Moldoviței⁶²². Se păstrează patru fragmente nesmălțuite, opera unui atelier periferic.

204. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, scenă de dans; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁶²³ Nr.inv. E/908.

Dimensiuni: grosime placă: 8-9 mm; lățime chenar: 3-5 mm; înălțime: 18 mm.

⁶¹⁴ *Cetatea Sucevii*, pl.V, dreapta.

⁶¹⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.87-88, fig.1/24.

⁶¹⁶ R. Gassauer, *Beiträge*, p.7, pl.III/12.

⁶¹⁷ I. Nestor et alii, *op.cit.*, fig.6/2.

⁶¹⁸ *Mărturii de civilizație medievală românească*, pp.47-48, fig.24.

⁶¹⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, Fl. Hău, *op.cit.*, p.77.

⁶²⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle în locuințe*, pp.90-91, fig.16/4.

⁶²¹ Rica Popescu, *op.cit.*, p.55, fig.10.

⁶²² Gh.I. Cantacuzino, *Vechea mănăstire a Moldoviței*, fig.8.

⁶²³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, pp.90-91, fig.1/35.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea dreaptă a cahlăi a fost înfățișat un personaj masculin cu un trup alungit, îmbrăcat cu o tunică cu falduri dese ce coboară peste genunchi⁶²⁴ (fig. 230). Datată în secolele XVI-XVII. Cahle și fragmente de cahle asemănătoare, fără a fi identice, au fost descoperite la Curtea Domnească⁶²⁵, în construcția considerată a fi primul sediu al mitropoliților Moldovei din curtea bisericii Beizadelelor⁶²⁶, în locuințe de orășeni de la Suceava⁶²⁷ precum și la Borniș-Neamț⁶²⁸. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit, produs al unui atelier periferic.

205. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, scenă de dans; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁶²⁹ Nr.inv. E/912.

Dimensiuni: grosime placă: 6-9 mm; lățime chenar: 6 mm; înălțime: 90 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut și granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp a fost figurată o pereche de tineri care dansează, ținându-se de mână.

Bărbatul a fost plasat în partea stângă, îmbrăcat cu o tunică cu guler „*fraise*”, scurtă până în talie, pantaloni bufanți care coboară până la genunchi, cizme, iar la șold o sabie (?). Pe cap, bărbatul poartă o pălărie cu boruri răsucite și pană. Femeia, având pe cap o tocă, este îmbrăcată într-o rochie cu corsaj și guler mare, dreptunghiular, mânecile ample și fusta brodată cu șiruri. Ținuta ambelor personaje este completată de mănuși⁶³⁰ (fig. 231). Datată în secolul XVII. Cahle identice provin de la mănăstirea Zamca⁶³¹, Curtea Domnească⁶³² și din locuințe de orășeni de la Suceava⁶³³. La nr.inv. E/912 se păstrează 12 fragmente nesmălțuite, iar la nr.inv. E/911 cinci fragmente smălțuite în verde închis.

⁶²⁴ Inedită.

⁶²⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Noi cahle*, p.123, fig.5.

⁶²⁶ Eadem, *Cahle în locuințe*, p.90, fig.16/1.

⁶²⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, M. Andronic, *op.cit.*, p.42, fig.5/1,4.

⁶²⁸ Rodica Popovici, *Despre motivele decorative de pe cahlele din secolul al XV-lea descoperite la Borniș, jud. Neamț*, în *ArhMold*, XXI, 1998, pp.169, 171, fig.2.

⁶²⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

⁶³⁰ *Cetatea Sucevii*, p.79, fig.75/p,s; pl.V, dreapta; R. Gassauer, *Teracote*, pp.158, 162, fig.33; Paraschiva-Victoria Batariuc, Fl.Hău, *op.cit.*, p.79, fig.6/1.

⁶³¹ N. Constantinescu, *op.cit.*, p.368, fig.7.

⁶³² Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive decorative*, pp.115,119, pl.6/2.

⁶³³ Eadem, *Cahle în locuințe*, p.91.

206. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, personaj; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁶³⁴

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea dreaptă a cahleii a fost reprezentat un tânăr cu fața ovală, imberb, purtând o pălărie cu boruri largi și îmbrăcat cu o tunică cu guler mare, dreptunghiular, închisă cu nasturi circulari și strânsă în talie de o centură. Mânele sunt bufante în zona umerilor.⁶³⁵ Datată în secolul XVII. Piesa, care înainte de cel de al doilea război mondial se păstra la Muzeul Bucovinei din Cernăuți a dispărut între timp.

207. Cahlă pătrată, fragment; decor în relief, personaj; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁶³⁶ Nr.inv. E/906.

Dimensiuni: grosime placă: 13-16 mm; lățime chenar: 13 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea dreaptă a cahleii se află două picioare umane pășind spre dreapta, în pantaloni colanți și purtând *solerets à la Poulaine*⁶³⁷ (fig. 232). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

208. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, personaj; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁶³⁸ Nr.inv. E/908.

Dimensiuni: grosime placă: 10-13 mm; lățime chenar: 6-13 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie și mare; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă alb-ivoriu; ardere oxidantă; smalt incolor.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp se mai păstrează partea inferioară a unui personaj masculin, îmbrăcat cu pantaloni colanți și *solerets à la Poulaine*; personajul, în mișcare spre dreapta, ține în mână un obiect cu o lampă lungă; în spatele bărbatului se găsește o coloană simplă⁶³⁹ (fig. 233). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează două fragmente, acoperite cu angobă alb-ivoriu și smalt incolor.

209. Cahlă fială antropomorfă, fragment; tipul XVII A.⁶⁴⁰

⁶³⁴ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.90-91, fig.1/35.

⁶³⁵ R. Gassauer, *op.cit.*, p.162, fig.34.

⁶³⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.87-88, fig.1/24.

⁶³⁷ Inedită.

⁶³⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

⁶³⁹ Inedită.

⁶⁴⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.95, fig.1/65.

Cahlă fială modelată din caolin, prin turnare în tipar, reprezentând un bărbat cu plete și barbă bogate, purtând turban și fiind îmbrăcat într-un caftan cu falduri.⁶⁴¹

Dată în a doua jumătate a secolului XV (?). Piesa publicată de Romstorfer a dispărut între timp.

210. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, regele David; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁶⁴²

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp. În câmp a fost figurat frontal, regele David, cu fața prelungă, barbă și plete căzând pe umeri, peste care poartă coroana cu fleuroni cruciformi.⁶⁴³ Datată la sfârșitul secolului XV. Cahle identice au fost descoperite în locuința L1 din sectorul Biserica Albă de la Baia.⁶⁴⁴ Fragmentul publicat de Gassauer a dispărut între timp.

211. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, Buna Vestire; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁶⁴⁵ Nr.inv. E/891.

Dimensiuni: latură: 295 mm; grosime placă: 4-6 mm; lățime chenar: 12 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În centru, în fața unui *lutrîn* pe care se află o carte deschisă, este figurată Maria, aureolată, în picioare, cu brațele încrucișate pe piept. În stânga, arhanghelul Gavriil, îngenunchat, îmbrăcat cu o dalmatică cu falduri agitate, care sugerează că mesagerul divin tocmai și-a oprit zborul, ține în mână dreaptă o filacteră, iar în cea stângă floarea de crin. Din colțul superior stâng, unde este figurat Dumnezeu-Tatăl, coboară pe un fascicul de raze un copil gol, ținând în mâini o cruce – o aluzie la Întrupare⁶⁴⁶ (fig. 234). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle asemănătoare provin de la Curtea Domnească din Cotnari⁶⁴⁷, din locuințe de orașeni de la Suceava⁶⁴⁸ și Baia⁶⁴⁹, dar și din mediul rural, de la Oșlobeni-Neamț⁶⁵⁰. La nr.inv. E/891 se păstrează un singur fragment, nesmălțuit, care a aparținut Muzeului Bucovinei din Cernăuți

⁶⁴¹ Cetatea Sucevii, pl.XI, dreapta; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle de coronament*, p.134, fig.13/2.

⁶⁴² Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/30.

⁶⁴³ R. Gassauer, *Beiträge*, p.6, pl.I/1.

⁶⁴⁴ Eugenia Neamțu, *Cahle cu profetul David*, pp.473-476, fig.1.

⁶⁴⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

⁶⁴⁶ *Cetatea Sucevii*, pl.V, dreapta; R. Gassauer, *Teracote*, p.161, fig.25,26.

⁶⁴⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu subiecte religioase*, p.118.

⁶⁴⁸ Gh. Diaconu, *Observații cu privire la urmele vechiului târg al Sucevei în vremea marilor asedii otomane și polone din veacul al XV-lea*, în *SMIM*, 1, 1956, pp.275-276 și nota 1 de la p.276.

⁶⁴⁹ *Baia*, II, p.239, 242, fig.107/5.

⁶⁵⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.170.

cu nr. inv. 2012. La nr.inv. E/892 se află înregistrate trei fragmente acoperite cu angobă alb-roșietică, iar la nr.inv. E/893 un fragment smălțuit în verde.

212. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, Încoronarea Fecioarei; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁶⁵¹ Nr.inv. E/894.

Dimensiuni: grosime placă: 12-14 mm; lățime chenar: 20 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde cu pete brune.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp, decorat cu grupuri a câte două romburi alipite. În câmp, stând pe un tron cu spătarul decorat cu arce și trefle, Iisus Christos, plasat în dreapta, încoronat, aureolat, așează pe capul Maicii Sale, aureolată, o coroană⁶⁵² (fig. 235). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde cu pete brune.

213. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, Fecioara tronând; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁶⁵³ Nr.inv. E/890.

Dimensiuni: latura: 230 mm; grosime placă: 5-12 mm; lățime chenar: 16 mm.

Pastă cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp, într-un decor arhitectural gotic sugerat de un portal în acoladă, susținut de coloane cu nișe precum și linii care se întretaie desenând plăci pavimentare, într-o timidă încercare de redare a perspectivei, Sfânta Fecioară, tronând, aureolată, încoronată, Îl ține pe genunchi pe Pruncul Iisus, figurat gol, aureolat, întinzând mâinile spre mărul oferit de mama Sa⁶⁵⁴ (fig. 236). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle identice au fost descoperite în locuințe de orășeni la Suceava.⁶⁵⁵ Se păstrează o cahlă fragmentară, care a aparținut Muzeului Bucovinei, Cernăuți, cu nr.inv. 1749/2057.

214. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, Închinarea Magilor; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁶⁵⁶ Nr.inv. E/878.

Dimensiuni: grosime placă: 12-18 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

⁶⁵¹ *Ibidem*, p.89, fig.1/29.

⁶⁵² *Cetatea Sucevii*, pl.V, dreapta; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu subiecte religioase*, p.119, fig.2/1.

⁶⁵³ *Eadem*, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/31.

⁶⁵⁴ *Cetatea Sucevii*, pl.V, dreapta; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu subiecte religioase*, p.118.

⁶⁵⁵ *Ibidem*, p.118, fig.3/1.

⁶⁵⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/31.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp a fost figurat un scutier îmbrăcat într-o tunică cu glugă, care strunește un cal cu șaua înaltă, în mișcare tumultuoasă spre dreapta⁶⁵⁷ (fig. 237). Datată în a doua jumătate a secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Un fragment similar, unde se găsește reprezentat și magul Melchior a fost descoperit într-o groapă cu resturi menajere din curtea bisericii Sfântul Nicolae din Suceava.⁶⁵⁸ Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde, care a aparținut Muzeului Bucovinei din Cernăuți.

215. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief; Închinarea Magilor; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁶⁵⁹ Nr.inv. E/880.

Dimensiuni: grosime placă: 10-16 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; smalt brun; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp a fost înfățișat magul Balthasar, călare spre stânga, purtând ciboriul. Personajul a fost reprezentat îmbrăcat cu o tunică cu falduri dese, cu o despicătură într-o parte și pantaloni strânși pe picior. Calul, frumos desenat, pășește cu piciorul drept îndoit în unghi de 90°, are o șa cu crupiera compusă din curele fine⁶⁶⁰ (fig. 238). Datată în a doua jumătate a secolului XV. O cahlă identică, descoperită în ansamblul Șugălete de la Bistrița, a permis descifrarea motivului decorativ figurat pe fragmentul sucevean.⁶⁶¹ Fragmente asemănătoare provin de la Curtea Domnească de la Suceava.⁶⁶² Se păstrează un singur fragment, smălțuit în brun.

216. Cahlă pătrată; decor în relief, Închinarea Magilor; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁶⁶³ Nr.inv. E/879.

Dimensiuni: 208x184 mm; lățime chenar: 9 mm.

Pastă cu nisip cu granulație mare; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă alb-roșietică; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. Într-un decor arhitectural format dintr-o cetate cu turnuri circulare și ziduri crenelate a fost figurat magul Balthasar, încoronat, călare, ținând într-o mână ciboriul cu ofranda și în cealaltă frâul. Calul,

⁶⁵⁷ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga.

⁶⁵⁸ Mărioara Nicorescu, *Noi descoperiri*, pp.321-322, fig.4/1; 5/1; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu subiecte religioase*, p.122, fig.4/1.

⁶⁵⁹ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/31.

⁶⁶⁰ *Cetatea Sucevii*, pl.VI, stânga.

⁶⁶¹ Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Legenda „eroului de frontieră”*, pp.168-170, fig.1.

⁶⁶² Inedite, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

⁶⁶³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.87-88, fig.1/24.

frumos desenat, pășește liniștit spre stânga⁶⁶⁴ (fig. 239). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Cahla a fost descoperită în anul 1891 în grădina familiei Al. Procopovici din Drăgoiești, unde presupunem că s-a aflat curtea pârcașului Ioan Drăgoi.⁶⁶⁵ Cahla a aparținut Muzeului Bucovinei din Cernăuți, cu nr.inv. 1727. Se păstrează un singur exemplar, acoperit cu angobă alb-roșietică.

217. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, Judecata lui Pilat; picior de montare semicilindric; tipul IX C a (?)⁶⁶⁶ Nr.inv. E/906.

Dimensiuni: grosime placă: 11-13 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalt galben.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea stângă a cahleii, un scaun masiv, unde tronează un personaj drapat într-o haină cu falduri ample, orientat spre dreapta⁶⁶⁷ (fig. 240). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. O cahlă identică, descoperită în complexul Șugălete de la Bistrița⁶⁶⁸, a permis descrierea fragmentului sucevean. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în galben.

219. Cahlă pătrată, fragment; decor în relief, Sfântul Gheorghe omorând balaurul; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁶⁶⁹ Nr.inv. E/885.

Dimensiuni: grosime placă: 11 – 18 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă; angobă albă; smalt verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. Câmpul cahleii a fost decorat cu scena înfruntării dintre Sfântul Gheorghe și balaur. Sfântul, cu fața ovală, pomeții și bărbia proeminente, părul scurt și buclat, este reprezentat călare, îmbrăcat în armură cu platoșa de fier, jambiere de metal având încheietura genunchiului marcată, saboți de fier cu vârful ascuțit (*solerets à la Poulaine*) și pînteni cu tija lungă. În mâna dreaptă sfântul ține lancea, iar în cea stângă frâul calului. Balaurul, figurat sub forma unei șopârle uriașe cu corpul striat de solzi oblici, ocupă toată partea inferioară a cahleii. Calul a fost redat în mișcare spre stânga, călcând în picioare balaurul. În partea superioară stângă se află un personaj feminin îmbrăcat într-o rochie cu numeroase falduri, îngenuncheat, cu mâinile împreunate într-un gest de rugă – este prințesa care urma să fie sacrificată balaurului și

⁶⁶⁴ R. Gassauer, *op.cit.*, p.161, fig.20.

⁶⁶⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramică de la curți boierești*, p.81.

⁶⁶⁶ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/31.

⁶⁶⁷ Inedită.

⁶⁶⁸ Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Elemente de iconografie*, pp.47-48, fig.5.

⁶⁶⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.87-88, fig.1/24.

salvată de sfânt. În partea superioară dreaptă se găsește un zid crenelat, de pe care privesc două personaje încoronate, regele și regina cetății Berythului, cea pustiită de balaur.⁶⁷⁰ (fig. 241 a, b). Datată în ultimele decenii ale secolului XV. Cahle asemănătoare provin din „casa domniei”⁶⁷¹, din locuințe de orășeni la Suceava⁶⁷² Iași⁶⁷³, Curtea Domnească de la Vaslui⁶⁷⁴, reședința de la Bălinești a logofătului Ioan Tăutu⁶⁷⁵. La nr.inv. E/885 se păstrează o cahlă întregită și două fragmente smălțuite în verde, iar la nr.inv. E/886 și E/887 câte un fragment, ambele nesmălțuite.

219. Cahlă pătrată, fragment; decor în relief, Sfântul Gheorghe în luptă cu balaurul; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁶⁷⁶ Nr.inv. E/881.

Dimensiuni: grosime placă: 9-25 mm.

Pastă cu nisip cu granulație mare și rare microprundișuri; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp a fost reprezentată scena înfruntării dintre Sfântul Gheorghe și balaur. Sfântul, călare a fost figurat îmbrăcat cu o tunică cu falduri dese, dar fără picioare. Calul, în mișcare spre stânga a fost redat cu un corp alungit, într-o manieră ce amintește arta naivă. În partea superioară stângă se află prințesa, îngenunchiată⁶⁷⁷ (fig. 242). Datată la sfârșitul secolului XV. Cahle similare au fost descoperite în locuințe de orășeni la Suceava⁶⁷⁸ și la Curtea Domnească de la Bacău⁶⁷⁹. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

220. Cahlă pătrată, fragment; decor în relief, sfântul Gheorghe în luptă cu balaurul; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁶⁸⁰

Dimensiuni: grosime placă: 9-13 mm; lățime chenar: 9 mm.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. Sfântul Gheorghe, cu fața prelungă, părul drept coborând până pe umeri, a fost figurat călare, îmbrăcat cu o tunică strânsă în talie de o centură proeminentă și terminată cu falduri, cu pantofi cu vârful ascuțit (*solerets à la Poulaine*) și pinteni cu tija lungă. Calul, de proporții corecte, pășește vioi spre

⁶⁷⁰ *Cetatea Sucevii*, p.79, fig.75/q; pl.V, dreapta.

⁶⁷¹ *Mărturii de civilizație medievală românească*, pp.46-47, fig.23.

⁶⁷² M.D. Matei, E.I. Emandi, *op.cit.*, pp.568-569, fig. 8/2; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle în locuințe*, p.84.

⁶⁷³ N.N. Pușcașu, Voica Maria Pușcașu, *op.cit.*, fig.12.

⁶⁷⁴ Rica Popescu, *op.cit.*, pp.53-54, fig.5.

⁶⁷⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramică de la curți boierești*, p.75.

⁶⁷⁶ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.87-88, fig. 1/24.

⁶⁷⁷ Inedită.

⁶⁷⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu Sfântul Gheorghe*, p.36, fig.2/1.

⁶⁷⁹ Al. Artimon, *op.cit.*, p.75, fig.35/6.

⁶⁸⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, pp.87-88, fig.1/24.

stânga, zdrobind sub copite balaurul, reprezentat sub forma unei insecte uriașe, având corpul segmentat și aripi strânse pe spate. În partea superioară stângă, dintr-un cadru rectangular privesc două personaje, regele și regina cetății pustiite de balaur, iar în partea superioară dreaptă, îngenunchiată și purtând coroană peste pletele revărsate pe umeri, prințesa salvată de sfânt⁶⁸¹. Datată din deceniul șapte al secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Cahle identice provin din casa din zona „B” de pe Câmpul Șanțurilor⁶⁸², de la Curtea Domnească⁶⁸³, locuințe de orășeni de la Suceava⁶⁸⁴, Baia⁶⁸⁵, vechea Mănăstire Moldovița⁶⁸⁶, Curtea Domnească de la Bacău⁶⁸⁷, reședința de la Arbore a portarului de Suceava, Luca Arbore⁶⁸⁸. Fragmentul publicat de Gassauer a dispărut între timp.

221. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, Sfântul Gheorghe în luptă cu balaurul; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁶⁸⁹ Nr.inv. E/888.

Dimensiuni: grosime placă: 13-15 mm; lățime chenar: 7 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea inferioară a cahlăi a fost figurat un balaur cu un corp filiform, coadă subțire, aripi mici și un cap cu ochi migdalați și cioc alungit. Balaurul a fost reprezentat pe spate, cu burta în sus⁶⁹⁰ (fig. 243). Datată la sfârșitul secolului XV. Se păstrează patru fragmente smălțuite în verde cu vrăste mai închise.

222. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief; Sfântul Gheorghe în luptă cu balaurul; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁶⁹¹ Nr.inv. E/888.

Dimensiuni: grosime placă: 8-13 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea superioară se găsește o friză de triunghiuri. În câmp, Sfântul Gheorghe figurat călare, aureolat, purtând o

⁶⁸¹ R. Gassauer, *op.cit.*, p.161, fig.22; idem, *Beiträge*, p.7, pl.II/10,11.

⁶⁸² I.Nestor et alii, *op.cit.*, fig.6/3.

⁶⁸³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle în locuințe*, p.84.

⁶⁸⁴ *Ibidem*.

⁶⁸⁵ Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Elemente decorative*, pp.156,161, fig.8.

⁶⁸⁶ Gh.I. Cantacuzino, *op.cit.*, fig.7.

⁶⁸⁷ Al. Artimon, *op.cit.*, p.74, fig.35/1-4.

⁶⁸⁸ P.Oprea, *op.cit.*, p.330, fig.2.

⁶⁸⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, pp.90-91, fig.1/35.

⁶⁹⁰ Inedită.

⁶⁹¹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

lance lungă. Calul, desenat schematic, pășește spre stânga⁶⁹² (fig. 244) Datată în secolul XVII. Se păstrează trei fragmente smălțuite în verde cu vrâste verzi, iar la nr.inv. E/885 un lat fragment, smălțuit în verde.

223. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, sfântul Gheorghe în luptă cu balaurul; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁶⁹³ Nr.inv. E/889.

Dimensiuni: latura: 197 mm; grosime placă: 6-10 mm; lățime chenar: 7 mm.

Pastă cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În registrul superior a fost figurată o mână care iese din nori și îl încoronează pe Sfântul Gheorghe, redat călare, îmbrăcat în costum de soldat roman, cu mantia fluturând în vânt, ceea ce subliniază impresia de mișcare. Capul, cu trăsăturile nediferențiate este înconjurat de aureolă. În mâna stângă sfântul ține lancea, terminată cu o cruce, iar în cea dreaptă, frâul calului. Calul, robust, greoi, a fost redat în mișcare spre stânga, zdrobind sub copite balaurul, reprezentat sub forma unui monstru cu cioc de rață și coada zimțată. În fața calului a fost figurată prințesa, la fel de înaltă ca și unul din turnurile cetății, îmbrăcată cu o rochie brodată și ținând în mâini cingătoarea cu care l-a legat pe balaur⁶⁹⁴ (fig. 245 a, b). Datată în secolul XVII. Se păstrează nouă fragmente, dintre care cinci nesmălțuite și patru acoperite cu angobă alb-gălbuie

224. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, sfântul Gheorghe în luptă cu balaurul; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁶⁹⁵ Nr.inv. E/889.

Dimensiuni: grosime placă: 6-9 mm; lățime chenar: 7 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp a fost înfățișată lupta dintre Sfântul Gheorghe și balaur. Sfântul a fost figurat călare; calul pășește spre dreapta, de piciorul drept se încolăcește coada balaurului⁶⁹⁶ (fig. 246). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

225. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, Sfântul Gheorghe în luptă cu balaurul; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁶⁹⁷ Nr.inv. E/889.

Dimensiuni: grosime placă: 7-11 mm; lățime chenar: 5 mm.

⁶⁹² Eadem, *Cahle cu Sfântul Gheorghe*, p.39, fig.3/6; Eadem, *Cahle din Moldova*, fig.63/2.

⁶⁹³ *Ibidem*, pp.90-91, fig.1/35.

⁶⁹⁴ *Cetatea Sucevii*, p.79, fig.76/r; R. Gassauer, *Teracote*, p.161, fig.23,24; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.130, fig.62/5.

⁶⁹⁵ *Ibidem*, pp.90-91, fig.1/35.

⁶⁹⁶ Inedită.

⁶⁹⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp a fost reprezentată scena înfruntării dintre Sfântul Gheorghe și balaur. În partea inferioară a cahlei se află un balaur desenat cu urechi ascuțite și cioc de rață⁶⁹⁸ (fig. 247). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

226. Cahlă pătrată (?), fragment; decor în relief; sfântul Gheorghe în luptă cu balaurul; picior de montare tronconic; tipul VIII B a (?).⁶⁹⁹

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În câmp a fost reprezentat Sfântul Gheorghe călare, purtând o tunică cu falduri și pînteni cu tija lungă și duriță cu șase raze. Calul, desenat stângaci, are o șă cu crupieră formată dintr-o succesiune de mici cerculețe imprimate; pășește spre dreapta. Coada balaurului, lungă, se arcuiește peste picioarele calului. În partea superioară stângă a fost figurată prințesa îngenunchiată.⁷⁰⁰ Datată în a doua jumătate a secolului XV, fiind produsul unui atelier periferic. Fragmentul publicat de Gassauer a dispărut între timp.

227. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, Sfântul Gheorghe în luptă cu balaurul; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁷⁰¹

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea inferioară a cahlei se găsește un balaur filiform, cu gâtul răsucit în spirală și terminat cu un cap cu cioc prelung, îndreptat spre stânga⁷⁰². Datată în secolul XVII. Fragmentul publicat de Gassauer a dispărut între timp.

228. Cahlă pătrată, fragment; decor în relief, Sfinții Apostoli Petru și Pavel; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁷⁰³ Nr.inv. E/895.

Dimensiuni: grosime placă: 9-14 mm; lățime chenar: 10 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie și mare; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea dreaptă a cahlei a fost figurat Sfântul Apostol Petru, având fața ovală, barba scurtă, părul buclat, tonsură, drapat într-o mantie amplă, cu multe falduri și ținând în mâna dreaptă o cheie de mari dimensiuni – atributul său de purtător al cheilor Raiului – *Petrus claviger coeli*. În

⁶⁹⁸ Inedită.

⁶⁹⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.87-88, fig.1/24.

⁷⁰⁰ R. Gassauer, *Beiträge*, p.7, pl.1/6; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu Sfântul Gheorghe*, p.39, fig.3/2.

⁷⁰¹ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.87-88, fig.1/24.

⁷⁰² R. Gassauer, *op.cit.*, p.7, pl.1/5; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu Sfântul Gheorghe*, p.39, fig.3/2.

⁷⁰³ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.87-88, fig.1/24.

centru se găsește o plantă cu frunze lanceolate⁷⁰⁴(fig. 248). Datată în a doua jumătate a secolului XV. Cahle identice provin de la vechea Mănăstire Moldovița⁷⁰⁵ și de la curtea boierească de la Spătărești „La Hate”⁷⁰⁶. La nr.inv. E/895 se păstrează un fragment cu reprezentarea Sfântului Petru, iar la nr.inv. E/935 motivul decorativ vegetal; ambele fragmente sunt nesmălțuite.

229. Cahlă pătrată; decor în relief, Sfântul Hubertus; picior de montare tronconic; tipul VIII B a.⁷⁰⁷ Nr.inv. E/896.

Dimensiuni: 207x184 mm; lățime chenar: 6-10 mm.

Pastă aspră, cu nisip cu granulație mare; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă alb-gălbuie, ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. Într-un decor sugerat de copaci cu coroane rotunde și clădiri cu turnuri înalte și acoperișuri conice, în prim plan, un cerb de mari dimensiuni, având între coarnele rămuroase o bară – imprimarea defectuoasă a crucii. În partea inferioară dreaptă, o clădire cu acoperișul în două ape și un personaj redat schematic, încadrat de copaci, Sfântul Hubertus⁷⁰⁸ (fig. 249). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Cahla, care a fost descoperită în anul 1891 în grădina lui Al. Procopovici din Drăgoiești, unde presupunem că se află curtea pârçălabului Ioan Drăgoi⁷⁰⁹ a aparținut Muzeului Bucovinei din Cernăuți. Se păstrează un singur exemplar, acoperit cu angobă alb-gălbuie.

230. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, sfântul Hubertus; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁷¹⁰ Nr.inv. E/897.

Dimensiuni: grosime placă: 11-25 mm; lățime chenar: 40 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație mare; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp; chenarul a fost decorat cu o baghetă pe care se înfășoară un vrej cu frunze lungi, lanceolate. În partea superioară a cahle, un bogat decor vegetal, compus din copaci cu coroane rotunde și conice, care amintesc pădurea unde a avut loc, în Vinerea Mare, miracolul. În prim plan se află un cerb masiv, în salt, cu o cruce între coarnele rămuroase. În partea inferioară a cahle a fost

⁷⁰⁴ Eadem, *Cahle cu subiecte religioase*, p.128.

⁷⁰⁵ Gh.I. Cantacuzino, *op.cit.*, fig.8.

⁷⁰⁶ Lia Bătrina, O. Monoranu, A. Bătrina, *Cercetări arheologice la Spătărești*, p.92, fig.5/1.

⁷⁰⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, pp.87-88, fig.1/24.

⁷⁰⁸ R. Gassauer, *Teracote*, p.161, fig.29; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.132, fig.63/3.

⁷⁰⁹ Eadem, *Ceramică de la curți boierești*, p.81.

⁷¹⁰ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.89, fig.1/30.

înfățișată o biserică și în fața ei, în veșminte sacerdotale, episcopul de Liège, vânător pasionat, care a avut în Vinerea Mare viziunea unui cerb cu o cruce între coarne, Sfântul Hubertus⁷¹¹ (fig. 250, a, b). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele trei decenii ale celui următor. Cahle similare au fost descoperite la Curtea Domnească⁷¹², locuințe de orașeni de la Suceava⁷¹³, precum și de la reședințele portarului de Suceava Luca Arbure de la Arbore⁷¹⁴ și a logofătului Gavril Troțușan de la Todirești⁷¹⁵. La nr.inv. E/897 se păstrează un fragment, iar la nr.inv. E/918 un alt fragment, ambele nesmălțuite.

231. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, înger; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁷¹⁶ Nr.inv. E/913.

Dimensiuni: 190x182 mm; înălțime: 70 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă fără chenar. Câmpul cahleii a fost divizat în două jumătăți de cvadrilob, despărțite de câte o frunză de acant stilizată. În fiecare jumătate de cvadrilob se află o floare de lalea stilizată, peste care planează un înger încoronat, îmbrăcat cu o dalmatică cu falduri agitate⁷¹⁷ (fig. 251). Datată în secolul XVII. Cahle similare provin de la Curtea Domnească⁷¹⁸. La nr.inv. E/913 se păstrează o cahlă întreagă și alte patru fragmente nesmălțuite. Cahla întreagă a fost descoperită în zona fostului internat „Vasile Cocârlă” a Liceului Ștefan cel Mare din Suceava⁷¹⁹.

232. Cahlă dreptunghiulară, de colț, fragment; decor în relief; înger; tipul X B d.⁷²⁰ Nr.inv. E/913.

Dimensiuni: 190x112; grosime placă: 8 mm.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă fără chenar. Într-o jumătate de cvadrilob, o floare de lalea peste care planează un înger încoronat, drapat într-o dalmatică cu falduri ample⁷²¹ (fig. 252). Datată în secolul XVII. Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

233. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, serafim; picior de montare

⁷¹¹ *Cetatea Sucevii*, pl.V, stânga.

⁷¹² B. Mitrea et alii, *Șantierul arheologic Suceava – Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, 6, 1955, 3-4, fig.30.

⁷¹³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle în locuințe*, p.85.

⁷¹⁴ P.Oprea, *op.cit.*, pp.329-330, fig.1.

⁷¹⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramică de la curți boierești*, p.80, fig.1/4.

⁷¹⁶ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.90-91, fig.1/35.

⁷¹⁷ *Cetatea Sucevii*, p.79, fig.76/v; R.Gassauer, *op.cit.*, pp.161-162, fig.27.

⁷¹⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Motive decorative*, pp.119-120, pl.5/2.

⁷¹⁹ R. Gassauer, *op.cit.*, p.152, 161-162, fig.27.

⁷²⁰ Eadem, *Cahle din Moldova*, p.92, fig.1/42.

⁷²¹ R. Gassauer, *op.cit.*, pp.161-162, fig.28.

semicilindric (?); tipul IX C a.⁷²²

Cahlă decorată cu un serafim reprezentat frontal, având fața rotundă, părul scurt și buclat, aureolat, cu trupul acoperit cu pene și cu aripile deschise.⁷²³ Datată în secolul XV. Fragmentul publicat de Gassauer a dispărut între timp.

234. Cahlă pătrată, fragment; decor în relief; înger; picior de montare tronconic; tipul VIII B a (?).⁷²⁴

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. Câmpul a fost divizat în mici casete, divers decorate. Într-o casetă se află o palmetă, alături, într-un spațiu poligonal, un înger în zbor, văzut frontal și în cea de a treia casetă, un arc (?).⁷²⁵ Datată în a doua jumătate a secolului XV. Fragmentul publicat de Gassauer a dispărut între timp.

235. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, biserică; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁷²⁶ Nr.inv. E/916.

Pastă fină, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea superioară stângă a fost reprezentată o biserică cu trei turlle și acoperișul segmentat, care caracterizează edificiile de cult din Moldova⁷²⁷ (fig. 253). Datată în secolul XVII. Fragmentul a fost descoperit pe teritoriul satului Tișăuți.⁷²⁸ Un fragment de cahlă cu un motiv asemănător provine de la Cotnari.⁷²⁹ Se păstrează un singur fragment, nesmălțuit.

236. Cahlă pătrată (?), fragment; decor în relief, biserică; picior de montare tronconic; tipul VIII B a (?).⁷³⁰ Nr.inv. E/946.

Dimensiuni: grosime placă: 13 mm.

Pastă cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; smalt verde; ardere oxidantă.

În câmp, un acoperiș continuu, surmontat de o cruce, posibil o biserică⁷³¹ (fig. 254). Fragmentul prezintă o latură spartă, cu smaltul prelins, ceea ce pare să indice faptul că ne găsim în fața unui rebut. Datată în a doua jumătate a secolului XV. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde închis.

⁷²² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

⁷²³ R. Gassauer, *op.cit.*, p.162, fig.31.

⁷²⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.87-88, fig.1/24.

⁷²⁵ R. Gassauer, *Beiträge*, p.7, pl.I/2.

⁷²⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

⁷²⁷ R. Gassauer, *op.cit.*, p.7, pl.II/7.

⁷²⁸ C.A. Romstorfer, *Aus dem Jahresberichte, beziehungsweise den Mitteilungen der K.K.Centralcommission*, în *JBLM*, 1900, pp.122-123, fig.2; V și Eugenia Neamțu, *Contribuții la cunoașterea satului Tișăuți din fostul ocol al Sucevei*, în *Suceava*, III, 1973, fig.5.

⁷²⁹ B. Slătineanu, *Ceramica feudală*, p. 97, fig. 91.

⁷³⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.87-88, fig.1/24.

⁷³¹ Inedită.

237. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, arhitectură; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁷³² Nr.inv. E/908.

Dimensiuni: grosime placă: 8-10 mm; lățime chenar: 35 mm.

Pastă cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă; ardere oxidantă.

Cahlă cu chenar articulată, dispus oblic față de câmp; chenarul nu a fost decorat. În câmp, un tron plasat pe un postament unghiular, încadrat de un stâlp masiv; pe tron, un personaj drapat într-o haină amplă, cu falduri. În partea dreaptă a tronului, un stâlp gracil și o cupă cu picior care parcă plutește în spațiu, fără susținere⁷³³ (fig. 255). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu angobă alb-gălbuie; iar la nr.inv. E/916 un altul, nesmălțuit.

238. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, arhitectură; picior de montare semicilindric; tipul IX C a (?).⁷³⁴ Nr.inv. E/915.

Dimensiuni: grosime placă: 17-18 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smălț verde.

Fragment decorat cu un acoperiș tronconic, format din mai multe șiruri de olane rectangulare, în relief⁷³⁵. (fig. 256). Datată în a doua jumătate a secolului XV și la începutul celui următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde închis.

239. Cahlă dreptunghiulară, fragment; decor în relief, arhitectură; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁷³⁶ Nr.inv. E/915.

Dimensiuni: grosime placă = 10-16 mm; lățime chenar = 11 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă; angobă albă; smălț galben.

Cahlă cu un chenar liniar simplu, lângă care se găsește un altul, decorat cu o baghetă pe care se înfășoară un vrej. În partea dreaptă a cahle se află un stâlp cu două caneluri și trei toruri în relief⁷³⁷ (fig. 257). Datată în a doua jumătate a secolului XV și la începutul celui următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în galben.

240. Cahlă dreptunghiulară (?), fragment; decor în relief, arhitectură; picior de montare semicilindric (?); tipul IX C a.⁷³⁸

⁷³² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁷³³ Inedită.

⁷³⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

⁷³⁵ Inedită.

⁷³⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

⁷³⁷ Inedită.

⁷³⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar. În partea superioară dreaptă, un turn cu drum de strajă în consolă, crenelat, acoperișul conic, format din olane. Registrul inferior al turnului, fațetat, este ocupat de ferestre înalte, în plin cintru.⁷³⁹ Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Fragmentul publicat de Gassauer a dispărut între timp.

241. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor în relief, vegetal; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁷⁴⁰ Nr.inv. E/962.

Dimensiuni: grosime placă: 15 mm; lățime chenar: 42 mm.

Pastă cu nisip cu granulație mare; imprimare în tipar; modelare la roata; angobă albă; ardere oxidantă; smălțuire.

Fragment de chenar articulat, decorat cu o baghetă pe care se înfășoară frunze lanceolate alungite⁷⁴¹ (fig. 258). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. La nr.inv. E/962 se păstrează șase fragmente smălțuite, cinci în verde și unul brun, cât și unul nesmălțuit, iar la nr.inv. E/963 șapte fragmente nesmălțuite.

242. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor vegetal în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁷⁴² Nr.inv. E/962.

Dimensiuni: grosime placă: 19 mm; lățime chenar: 33 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smălțuire.

Fragment de chenar articulat, decorat cu o baghetă pe care se împletesc grupuri de câte patru frunze masive⁷⁴³ (fig. 259). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. La nr.inv. E/962 se păstrează șapte fragmente, dintre care cinci smălțuite în verde, unul în galben și altul în brun, iar la nr.inv. E/963 cinci fragmente nesmălțuite.

243. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor vegetal în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁷⁴⁴ Nr.inv. E/962.

Dimensiuni: grosime placă: 10 mm; lățime chenar: 29 mm.

Pastă cu nisip cu granulație mare; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smălțuire.

⁷³⁹ R. Gassauer, *Teracote*, p.161, fig.22.

⁷⁴⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁷⁴¹ *Cetatea Sucevii*, pl.V, stânga.

⁷⁴² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁷⁴³ Inedită.

⁷⁴⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

Fragment de chenar articulată, decorat cu o friză de palmete alungite⁷⁴⁵ (fig. 260). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un fragment smălțuit în verde.

244. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor geometric în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁷⁴⁶ Nr.inv. E/962.

Dimensiuni: grosime placă: 12 mm; lățime chenar: 25 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smălț galben.

Fragment de chenar articulată, decorat cu o linie vălurită și mici pastile circulare⁷⁴⁷. (fig. 261). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în galben.

245. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor vegetal în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁷⁴⁸ Nr.inv. E/962.

Dimensiuni: grosime placă: 12 mm; lățime chenar: 24 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smălț verde.

Fragment de chenar, decorat cu o friză de flori de crin stilizate⁷⁴⁹ (fig. 262). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

246. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor compozit în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁷⁵⁰ Nr.inv. E/962.

Dimensiuni: grosime placă: 17 mm; lățime chenar: 45 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smălț verde.

Cahlă cu chenarul compus din mai multe planuri, dispuse în trepte. La exterior se află o suprafață hașurată, urmată de o alta, adâncită, decorată cu pastile în relief și o friză de palmete⁷⁵¹ (fig. 263). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

⁷⁴⁵ Inedită.

⁷⁴⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁷⁴⁷ Inedită.

⁷⁴⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

⁷⁴⁹ Inedită.

⁷⁵⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

⁷⁵¹ Inedită.

247. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor vegetal în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁷⁵² Nr.inv. E/963.

Dimensiuni: grosime placă: 21 mm; lățime chenar: 32 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Fragment de chenar articulată, decorat cu o friză de semipalmete cu lobi alungiți - *rumy*⁷⁵³ (fig. 264). Datată la sfârșitul secolului XV și la începutul celui următor. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu angobă alb-ivoriu și pete de smalț verde.

248. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor compozit în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX C a.⁷⁵⁴ Nr.inv. E/963.

Dimensiuni: grosime placă: 7-13 mm; lățime chenar: 9 mm.

Pastă cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; ardere oxidantă, angobă alb-gălbuie; smalț galben.

Cahlă cu chenar marginal în trepte; la exterior un chenar simplu, dublat de un altul în relief și de un al treilea, decorat cu o baghetă pe care se înfășoară un vrej⁷⁵⁵ (fig. 265). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, acoperit cu angobă alb-gălbuie și pete de smalț galben.

249. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor geometric în relief; picior de montare semicilindric; tipul IX B a.⁷⁵⁶ Nr.inv. E/964.

Dimensiuni: grosime placă: 30 mm; lățime chenar: 37 mm.

Pastă aspră, cu mult nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Fragment de chenar articulată, decorat cu un meandru unghiular⁷⁵⁷ (fig. 266). Datată la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor. Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde închis.

250. Cahlă dreptunghiulară, fragment de chenar; decor vegetal în relief; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D.⁷⁵⁸ Nr.inv. E/962.

Dimensiuni: grosime placă: 22 mm; lățime chenar: 42 mm.

⁷⁵² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁷⁵³ Inedită.

⁷⁵⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/31.

⁷⁵⁵ Inedită.

⁷⁵⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.89, fig.1/29.

⁷⁵⁷ Inedită.

⁷⁵⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.90-91, fig.1/35.

Pastă fină cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde.

Cahlă cu chenarul compus din mai multe planuri, dispuse în trepte. La margine se află o scotie, urmează o suprafață plană decorată cu vrejuri cu palmete stilizate, o a doua scotie și suprafața propriu-zisă a cahle⁷⁵⁹ (fig. 267). Datată în secolul XVII. Frgamente de cahle similare au fost descoperite la Curtea Domnească de la Suceava.⁷⁶⁰ Se păstrează un singur fragment, smălțuit în verde.

* * *

Cahlele și fragmentele de cahle descoperite în marea lor majoritate la Cetatea de Scaun a Sucevei în perioada 1895-1904 cu ocazia amplelor lucrări de degajare a zidurilor de pământul și molozul depuse de-a lungul timpului se încadrează într-un vast registru tipologic - forma fiind dictată de necesități funcționale - , decorate cu un repertoriu iconografic complex, care subsumează marile teme ornamentale întâlnite în ceramica monumentală din Moldova, dar și din întreg spațiul european ce a cunoscut soba din cahle.

Din prima etapă de funcționare a cetății ne-au parvenit câteva fragmente de cahle castron, cvadrilobate și triunghiulare, simple ori decorate cu motive geometrice, similare cu cahle descoperite atât în construcția de lemn de la Curtea Domnească din Suceava⁷⁶¹ și în locuințe de orășeni de la Baia⁷⁶². Deși puțin numeroase, cele câteva fragmente de cahle datând de la sfârșitul secolului XIV și din primele decenii ale celui următor permit formularea unor ipoteze legate de forma sobei/sobelor care au funcționat în prima etapă de existență a Cetății de Scaun. Suntem de părere că primele instalații de încălzire realizate din cahle în încăperi ale Cetății de Scaun erau asemănătoare cu soba care a funcționat într-o încăpere a obștii monahale de la vechea Mănăstire a Humorului.⁷⁶³ Ceea ce diferențiază sobele de la Cetatea de Scaun a Sucevei era coronamentul, în formă de turlă de biserică⁷⁶⁴, realizat din cahle triunghiulare.

Repertoriul ornamental al cahlelor și fragmentelor de cahle din colecția Romstorfer, datând din a doua jumătate a secolului XV și din prima parte a celui următor este deosebit de variat și complex. Alături de motivele vegetale și geometrice, numeroase și diversificate, pe cahle au fost reprezentați cavaleri în turnir, îmbrăcați în armuri și purtând coifuri împodobite cu panașe bogate, dansatori acompaniați de cântăreți din cimpoi, animale reale

⁷⁵⁹ Inedită.

⁷⁶⁰ Inedite, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

⁷⁶¹ L. Chițescu, *op.cit.*, p.247, fig.5.

⁷⁶² *Baia*, I, pp.128-135, fig.101-109; 114-117; *Baia*, II, pp.232-237, fig.102-105.

⁷⁶³ Elena Busuioc, Monica Mărgineanu-Cârstoiu, *op.cit.*, fig.25.

⁷⁶⁴ F.Blümel, *Deutsche Ofen*, pp.32-33; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle de coronament*, pp.127-151.

și fantastice, fabule și povestiri moralizatoare, steme și embleme nobiliare sau ale domnului Ștefan cel Mare, scene inspirate de *Vechiul Testament*, viața terestră a lui Iisus Christos și cea a Fecioarei Maria, Sfinții Gheorghe, Hubertus, Petru și Pavel. Cea mai mare parte a motivelor decorative întâlnite pe cahlele sucevene aparține repertoriului ornamental central-european din perioada gotică a sobei de cahle și concludent în acest sens ni se pare a fi cazul cahlelor decorate cu subiecte inspirate de istoria sacră. Cea mai mare parte a cahlelor cu subiecte religioase descoperite în întreaga Moldovă, nu numai la Cetatea de Scaun a Sucevei, a fost executată conform gustului occidental, în limitele iconografiei catolice, ceea ce indică clar sorgintea central-europeană a temelor decorative. S-a susținut că prezența unor cahle decorate cu subiecte inspirate de iconografia catolică indică existența unei populații care aparținea acestei confesiuni în locurile unde au fost făcute descoperirile⁷⁶⁵. Prezența unor astfel de cahle în cuprinsul unor curți domnești sau a Cetății de Scaun a Sucevei infirmă aceste ipoteze. Dacă unele locuințe de orășeni, cum ar fi cele de la Baia, pot fi atribuite, cu un anumit grad de probabilitate, populației catolice, iar prezența cahlelor decorate cu motive inspirate de iconografia catolică este firească, descoperirea unor asemenea cahle în perimetrul unor complexe legate strict de populația românească, și ne referim, în principal, la Cetatea de Scaun a Sucevei, indică clar că aceste subiecte au fost receptate și acceptate în mediul ortodox, pentru mesajul lor general creștin, unele motive decorative cunoscând numeroase variante și tratări simplificate – cum ar fi, de pildă, legenda Sfântului Gheorghe –, fapt care vorbește despre preferința arătată acestor teme decorative.

Marile teme decorative au cunoscut tratări proprii și ne referim atât la numeroasele variante pe care le cunoaște motivul cavalerului în turnir⁷⁶⁶, precum și la modul de execuție a cahlelor ornamentate cu elemente heraldice, zoomorfe, cu scene religioase ori inspirate de viața de curte. O serie de trăsături stilistice care se repetă, aerul comun, de familie, dat de bărbia, nasul și pomeții proeminenți, părul scurt și buclat, le regăsim la Sfântul Gheorghe, la cei doi dansatori și la cântărețul din cimpoi, la îngerii pseudotenanți din stema dinastică a Moldovei, la Sirena bicaudată și chiar la Manticora. Prezența acestor trăsături stilistice comune pledează pentru ipoteza conform căreia tiparele și de ce nu, chiar și cahlele

⁷⁶⁵ Stela Cheptea, *Situl romano-catolic din Iași*, comunicare prezentată la cea de a XXVI-a sesiune națională de rapoarte privind rezultatele cercetărilor din anul 1991, Iași, 15-17 mai 1992; A.A. Rusu, *Cahle din Transilvania*, II, în *ArhMed*, I, 1996, p.135, se întreabă dacă motivele religioase de certă factură catolică, frecvente pe cahlele moldovene „o dată transferate din atelierile unor meșteri catolici ardeleni ori poloni, se foloseau doar în anumite medii, ale coloniștilor de aceeași religie, ori dacă erau agreate și de către cele ortodoxe, dacă acele cahle nu aveau semnificația inițială pierdută în favoarea alteia, cosmopolite și laice”.

⁷⁶⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle cu reprezentări de cavaleri*, passim.

respective au fost create într-un singur atelier, posibil atelierul aulic de la Suceava care executa obiecte ceramice necesare domniei, de unde s-au răspândit în întreaga Moldovă.⁷⁶⁷

Din a doua jumătate a secolului XV și din primele decenii ale celui următor datează cea mai mare parte a cahlelor descoperite la Cetatea de Scaun a Sucevei, și care formează colecția Romstorfer.

Motivele decorative de pe cahlee din colecția Romstorfer se întâlnesc și în alte medii, la curțile domnești de la Suceava⁷⁶⁸, Iași⁷⁶⁹, Vaslui⁷⁷⁰, Cotnari⁷⁷¹, Hârlău⁷⁷², Bacău⁷⁷³, cetățile Soroca⁷⁷⁴, Neamț⁷⁷⁵, Hotin⁷⁷⁶, reședințele unor boieri precum cele de la Dumești Noi⁷⁷⁷, Bălinești⁷⁷⁸, Arbore⁷⁷⁹, Părâuți⁷⁸⁰, Todirești⁷⁸¹, Spătărești „La Hate”⁷⁸², casele domnești din incinta mănăstirilor Probota⁷⁸³, Bistrița⁷⁸⁴, vechea Moldovița⁷⁸⁵, Putna⁷⁸⁶, locuințe ale unor orașeni de la Suceava⁷⁸⁷ și Baia⁷⁸⁸.

Ceea ce diferențiază cea mai mare parte a cahlelor provenite de la Cetatea de Scaun este calitatea de excepție a execuției tehnice. Predomină exemplarele smălțuite, executate în tipare de lut, noi, exemplare care au fost îngrijit imprimare și apoi finisate cu atenție, detaliile anatomice și de costum fiind evidențiate prin operațiuni speciale, toate aceste indicii conducând la concluzia că au fost produse de către acel atelier aulic de la Suceava, atelier specializat în care erau lucrate toate obiectele ceramice necesare unor clienți pretențioși, precum domnul țării și marii boieri.⁷⁸⁹ Se confirmă ipoteza, formulată în deceniul opt al secolului trecut de regretatul Radu Popa, conform căreia cele mai izbutite

⁷⁶⁷ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.63-64.

⁷⁶⁸ Eadem, *Ceramica ornamentală*, pp.245-246, pl.I-V.

⁷⁶⁹ Al. Andronic, Eugenia Neamțu, M.Dinu, *op.cit.*, pp.241-246, fig.47,49,50.

⁷⁷⁰ Al. Andronic, Rica Popescu, *op.cit.*, p.197, fig.2/5; 3/1; Rica Popescu, *Cahle și plăci decorative*, pp.63,65, fig.3/2; eadem, *Elemente de factură gotică*, pp.52-55, fig.10-12.

⁷⁷¹ B. Slătineanu, *Cotnari, I*, fig.1,2,15,16.

⁷⁷² Corina Nicolescu, *op.cit.*, fig.35,37,38.

⁷⁷³ Al. Artimon, I. Mitrea, *Bacău. Reședință voievodală*, Bacău, 1996, pp.74-76, fig.1/34; 35/1,2; 37/2; 38/4; 39;

⁷⁷⁴ P. Bârnea, Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.286, fig.4/1.

⁷⁷⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.160.

⁷⁷⁶ P. Bârnea, Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.286.

⁷⁷⁷ M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Bold, M. Dinu, *op.cit.*, pp.21-22, fig.8/1,3.

⁷⁷⁸ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramică de la curți boierești*, pp.73-75.

⁷⁷⁹ P.Oprea, *op.cit.*, pp.329-333, fig.1-6; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.75-76.

⁷⁸⁰ *Ibidem*, pp.76-78, fig.1/2,3; 2/1,2.

⁷⁸¹ *Ibidem*, p.80, fig.1/4; 3/5.

⁷⁸² Lia Bătrîna, O. Monoranu, A. Bătrîna, *op.cit.*, pp.92-93, fig.5.

⁷⁸³ Corina Nicolescu, Florentina Jipescu, *Din trecutul mănăstirii Probota*, în *SCIA*, 1-2, 1956, p.297, fig.10,11.

⁷⁸⁴ Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *O locuință*, p.76, fig.4.

⁷⁸⁵ Gh.I. Cantacuzino, *op.cit.*, pp.82,84, fig.7,8.

⁷⁸⁶ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ceramică de la mănăstirea Putna*, p.199-210, fig.6-29..

⁷⁸⁷ Eadem, *Cahle în locuințe*, fig.4/1-3; 5/2; 7/4; 8/4; 9/2; 11/1,3,4; 12/3,4; 14/3,4; 16/4; 17/1,3,4; 18/2; 19/1,7.

⁷⁸⁸ Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Elemente decorative*, pp.156-161, fig.8; *Baia*, I, pp.137-138, fig.112; *Baia*, II, p.239,242, fig.107/5.

⁷⁸⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Ateliere*, pp.215-219.

cahle erau utilizate la construirea unor sobe în încăperi reprezentative ale Cetății de Scaun și Curții Domnești.⁷⁹⁰ În același timp nu putem să ignorăm faptul că în colecția Romstorfer se păstrează și piese mai puțin izbutite, cu detalii greu lizibile, ce trădează folosirea unor tipare uzate, motivul decorativ suferind stilizări care îl apropie de creștăturile în lemn ori de arta naivă. Presupunem că sobe realizate din astfel de cahle se găseau amplasate în încăperi mai puțin importante, locuite de oșteni sau curteni. Nu este însă de exclus nici ipoteza că cel puțin o parte a cahlelor mai puțin izbutite existente în colecția Romstorfer provin din complexe descoperite pe Câmpul Șanțurilor, platoul de lângă cetate care a fost arat în anul 1899 și unde au fost întreprinse, după această dată, cercetări arheologice.⁷⁹¹

O altă grupă importantă de cahle și fragmente de cahle păstrate în colecția Romstorfer datează din secolul XVII, fiind legate de lucrările de reamenajare a spațiului interior, realizate în timpul domniei lui Vasile Lupu, despre care se știe că a întreprins un amplu program de refacere a construcțiilor aulice de la Suceava, Curtea Domnească, respectiv Cetatea de Scaun.⁷⁹² Predominante sunt cahlele tapet, ornamentate cu un singur motiv decorativ, geometric sau vegetal, care se repetă obsesiv, creând în corpul sobei adevărate suprafețe textile. Alături de cahlele tapet, la Cetatea de Scaun au fost descoperite și cahle figurate, cu un repertoriu decorativ variat: motive zoomorfe, povestiri hagiografice, scene din viața de curte. Pentru realizarea a cel puțin o sobă au fost întrebuințate așa-numitele cahle polono-lituaniene, smălțuite policrom în albastru de peruzea și ultramarin, alb, verde, galben, violet.⁷⁹³ Exemplarele de o calitate superioară, din punct de vedere al execuției tehnice sunt puțin numeroase, predominând cele mai puțin izbutite. Este pentru noi un indiciu că, acum, la mijlocul secolului XVII, cea mai mare parte a încăperilor Cetății de Scaun erau destinate oștenilor și mai puțin domnului și familiei sale cât și marilor dregători din anturajul acestuia.⁷⁹⁴

Împrejurările dramatice prin care a trecut Cetatea de Scaun la mijlocul secolului XVI⁷⁹⁵, refacerile întreprinse în timpul lui Vasile Lupu, distrugerea sa din ordinul turcilor în anul 1675, cât mai ales faptul că două secole a servit drept carieră de piatră, au făcut ca până la noi să nu ajungă întregă nici o încăpere și să nu cunoaștem înfățișarea sobelor care au

⁷⁹⁰ *Mărturii de civilizație medievală românească*, pp.132-133.

⁷⁹¹ *Cetatea Sucevii*, p.23.

⁷⁹² V. Gh. Miron, M. Șt. Ceaușu, I. Caproșu, G. Irimescu, *Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria orașului. 1388-1918*, vol.I, București, 1989, nr.139, pp.269-270, nr.140, p.270; nr.141, pp.270-271; nr.149, pp.277-278; nr.150, pp.278-280, nr.151, p.280, nr.156, pp.284-285.

⁷⁹³ Eugenia Neamțu, *Ceramica decorativă*, pp.687-703, pl.I; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle polono-lituaniene*, pp.160-162, fig. 1,2,3.

⁷⁹⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, pp.141-143.

⁷⁹⁵ Gh. Pungă, *Țara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpușeanu*, Iași, 1994, pp.153-156.

funcționat într-o anumite etapă istorică. Neconservându-se întregă nici o încăpere din cetate, nu se cunoaște cu precizie nici locul unde au fost amplasate sobele, nici forma, nici aspectul acestora, iar faptul că, acum un secol, în timpul lucrărilor de degajare a zidurilor nu a fost menționat locul de descoperire a obiectelor găsite, îngreunează cercetarea noastră

Datorită naturii sale de fortăreață, doar o parte a încăperilor Cetății de Scaun – ca de altfel și a celorlalte cetăți din Moldova – au fost prevăzute cu instalații speciale de încălzire. Considerăm că din totalitatea încăperilor cetății, doar o parte, precum cele destinate oștenilor și curtenilor, camerele de gardă, iatacurile domnești sau „sala sfatului domnesc” au fost înzestrate cu sobe de cahle. O altă parte a încăperilor cetății: pulberăria, depozitele aflate la baza turnurilor de apărare, închisoarea, dar și paraclisul și pivnițele ori „hala de sus”, un vast spațiu situat pe latura de est, segmentat de pilaștri și a cărui destinație rămâne obscură, nu au beneficiat de instalații de încălzire.

În spațiul care urma a fi încălzit, sobele erau gândite, proiectate *ab initio* ca piese cu funcționalitate multiplă, drept instalație de încălzire, dar și ca principal obiect decorativ, în funcție de care erau armonizate celelalte elemente ornamentale ale interiorului respectiv: plăci pavimentare, tapiserii, mobilier, ceramică smălțuită.⁷⁹⁶

Forma acestor sobe, înfățișarea, motivele decorative folosite pentru realizarea lor ne transpun în domeniul ipotezelor, care sunt susținute de analogiile oferite de instalații de încălzire similare, păstrate fie întregi, fie reconstituite. Sobe gotice datând din a doua jumătate a secolului XV, care ne-au parvenit întregi, mai mult sau mai puțin afectate de intervenții ulterioare, sunt cele de la Ravensburg⁷⁹⁷, Erfurt⁷⁹⁸, Salzburg⁷⁹⁹, castelul Meran din Tirol⁸⁰⁰, castelul arhiepiscopal Hohensalzburg⁸⁰¹, iar dintre reconstituiri menționăm sobele de la Buda⁸⁰², Visegrád⁸⁰³, cetatea episcopală Melice⁸⁰⁴, Liptovska Mara⁸⁰⁵, Bolesławiec pe Prosna⁸⁰⁶, „casa domniei” de la Suceava⁸⁰⁷ etc. Sobele păstrate întregi, dar și

⁷⁹⁶ Este cazul camerei *Der Goldenen Stube*, amenajată în castelul Hohensalzburg în anul 1501 de către arhiepiscopul de Salzburg, Konrad von Keutschach. Cf. Rosemarie Franz, *op.cit.*, pp.58-61, pl.I.

⁷⁹⁷ *Ibidem*, pp.49-50, fig.93.

⁷⁹⁸ *Ibidem*, pp.53-54, fig.102.

⁷⁹⁹ *Ibidem*, fig.140.

⁸⁰⁰ *Ibidem*, p.54, fig.104.

⁸⁰¹ *Ibidem*, pp.58-61, fig.125-126; pl.I.

⁸⁰² I. Holl, *op.cit.*, fig.89.

⁸⁰³ Eva Kocsis, T. Sabjan, *A visegrádi királi palota kályhái és kályhacsempe leletei*, Visegrád, 1998, fig.153-154.

⁸⁰⁴ P. Michna, *Gotická kachlová kamna z hradu Melic na Vyškovsku. Pokus a rekonstrukcii*, în *AH*, 6/1981, fig.10,11.

⁸⁰⁵ J. Hoššo, *Neskorogotická kachel'ova pec z Liptovskej Mary*, în *AH*, 7/1982, fig.5.

⁸⁰⁶ Maria Zemigala, *Ogrzewanie piecowe na zamku Boleslawcu nad Prosna, XIV-XVII w.*, în *ActaArchLodz*, nr.33, 1987, fig.1,2.

⁸⁰⁷ *Mărturii de civilizație medievală românească*, pp.97-127, fig.93.

cele reconstituite, fie din cahle replică, fie grafic, au corpul structurat în volume distincte: soclu, cameră de ardere cubică, cameră de încălzire cilindrică ori poligonală, coronament. În funcție de forma coronamentului, sobele gotice au fost grupate în două mari tipuri: cele inspirate de arhitectura militară a epocii, amintind turnurile de apărare, și cele sugerând o turlă de biserică, evocând prin decor și structură volumetria catedralelor flamboaiante.⁸⁰⁸

Reconstituirea grafică a sobei din „casa domniei” de la Suceava a condus nu numai la lămurirea funcționalității unor piese componente, precum cahlele ancadrament, cui, a celor de colț cu torsadă ori a cahlelor de coronament, dar în același timp a evidențiat particularitățile constructive proprii teritoriului est-carpatic, ceea ce i-a permis lui Radu Popa să definească o variantă locală a sobei gotice târzii, și anume, varianta moldovenească.⁸⁰⁹

În aceste condiții, bazându-ne pe observațiile făcute în timpul studierii numeroaselor și diversificatele cahle și fragmente de cahle care formează colecția Romstorfer, încadrate cronologic în a doua jumătate a secolului XV și din primele decenii ale celui următor, avansăm câteva ipoteze privind structura și forma sobelor care au încălzit cel puțin o parte a încăperilor Cetății de Scaun, după refacerile întreprinse de Ștefan cel Mare și până la dramaticele evenimente din anul 1563, când asediul din timpul domniei lui Despot Vodă a provocat distrugeri masive, care l-au obligat pe Alexandru Lăpușneanu să mute principala reședință a voievozilor Moldovei la Iași.⁸¹⁰

Astfel, putem să presupunem existența unor sobe gotice târzii în varianta moldovenească, având coronamentul sub forma unui turn de apărare, mai mult sau mai puțin asemănătoare cu monumentală instalație de încălzire care a funcționat în apropiata „casă a domniei” de pe Câmpul Șanțurilor. Dacă structura volumetrică a sobelor de la Cetatea de Scaun este aproximativ aceeași și poate fi dedusă din prezența unor anumite tipuri constructive cerute de forma și funcționalitatea fiecărui compartiment în parte, repertoriul ornamental al cahlelor, dar și dimensiunile acestor instalații de încălzire erau diferite.

Dimensiunile sobelor erau dictate, cu siguranță, de dimensiunile încăperilor în care erau amplasate și este cazul să avansăm ipoteza conform căreia în „sala sfatului domnesc” se găsea o sobă monumentală, asemănătoare cu aceea din „casa domniei” și care, prin forma sa, contribuia la împlinirea cromatică și decorativă a acestui spațiu reprezentativ al cetății. După cum este normal să presupunem că proporțiile sobelor din celelalte încăperi ale cetății

⁸⁰⁸ F. Blümel, *op.cit.*, pp.32-33.

⁸⁰⁹ *Mărturii de civilizație medievală românească*, pp.141-144.

⁸¹⁰ Gh. Pungă, *op.cit.*, pp.153-156.

erau în deplină concordanță cu forma și dimensiunile spațiului în care fuseseră construite, dar și cu destinația acestuia.

Repertoriul decorativ al cahlelor descoperite la Cetatea de Scaun este deosebit de bogat și variat, fiind subsumat universului cotidian, cu năzuințele și preocupările, cu mentalitățile omului medieval. În condițiile în care rezultatele cercetărilor arheologice nu au permis reconstituirea grafică a vreunei sobe, care a funcționat în încăperile Cetății de Scaun, este dificil de spus dacă au existat sobe cu o anumită tematică decorativă, precum „soba cu dragoste” (*der Minneofen*) din Elveția⁸¹¹, „soba cu steme” din castelul Bolesławiec pe Proсна⁸¹² ori erau grupate cahle cu diferite motive ornamentale în corpul instalațiilor de încălzit. Diversitatea temelor decorative întâlnite pe cahlele din colecția Romstorfer ne face să presupunem că în compunerea corpului sobei se foloseau cahle cu un repertoriu iconografic variat, dictat de gustul comanditarului. Deși la Cetatea de Scaun au fost descoperite numeroase fragmente de cahle cu reprezentarea cavalerului în turnir, nu credem că a existat o sobă similară celor din Ungaria reconstituite din piese replică de arheologii maghiari.⁸¹³ Este posibil ca doar un anumit registru al camerei de încălzire să fi fost realizat din cahle cu reprezentarea cavalerului în turnir, restul corpului sobei fiind compus din piese cu un repertoriu decorativ diferit de cel al sobelor din regatul maghiar.

În secolul XVII, în timpul domniei lui Vasile Lupu, vechile sobe existente la Cetatea de Scaun au fost înlocuite cu altele noi, după gustul epocii. S-a renunțat la structurile gotice, ce aminteau de arhitectura militară ori religioasă, pentru a se construi forme noi, inspirate de Renaștere. Soba își menține cele patru mari volume: soclul, camera de ardere, camera de încălzire și coronamentul, toate fiind de formă paralelipipedică. La realizarea soclului, dar și la compunerea zonei de trecere de la corpul de ardere la cel de încălzire, cât și pentru coronament, au fost folosite cahle speciale, cu un registru în formă de dusină, așa-numitele cahle de cornișă. Pentru construirea corpului sobei a fost utilizat un singur tip de cahlă, dreptunghiulară, cu picior de montare rectangular, scurt și, în cele mai frecvente cazuri, un singur motiv decorativ, geometric sau mai ales vegetal.⁸¹⁴

O problemă importantă legată de sobele existente la un moment dat în încăperile Cetății de Scaun – ca de altfel și în cuprinsul altor ansambluri de locuit, aulice, boierești ori urbane – este aceea a duratei lor de funcționare. Existența în castele din Austria și Germania a unor sobe construite la sfârșitul secolului XV sau în primele decenii ale celui următor:

⁸¹¹ Rosemarie Franz, *op.cit.*, p.40, fig.60-63.

⁸¹² Maria Zemigala, *op.cit.*, pp.30-34, fig.2.

⁸¹³ I. Holl, *op.cit.*, fig.89.

⁸¹⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, pp.141-143, fig.25-27.

Meran⁸¹⁵, Salzburg⁸¹⁶, Hohensalzburg⁸¹⁷, Fussen im Allgau⁸¹⁸, care sunt încă funcționale este un argument în favoarea ipotezei că, în cazul unor edificii solide, ce au rezistat timpului, instalațiile de încălzire de tipul sobelor din cahle au avut o existență îndelungată. Se pare că nimeni nu își refăcea periodic sobele, doar pentru a se încadra în moda cerută de noile curente artistice ale epocii respective. Sobele erau refăcute numai cu ocazia unor lucrări ample, de reamenajare a spațiilor interioare ale castelurilor sau reședințelor nobiliare. Considerăm că aceeași situație se întâlnește și în cazul sobelor amenajate în cetățile Moldovei. Cu excepția sobelor din cahle figurate existente în încăperile de la Chilia și Cetatea Albă despre care credem că au fost distruse de turcii care agreau aniconicul, în celelalte cetăți moldovene, sobele au avut o mai lungă perioadă de funcționare.

Cetatea de Scaun s-a aflat, după cum era și firesc, în atenția domnului Ștefan cel Mare, care i-a mărit capacitatea de apărare, și, în același timp, a întreprins ample lucrări de reamenajare a spațiului interior, cu care ocazie este logic să presupunem că au fost edificate și sobele, în acele încăperi destinate fie ceremonialului de aparat, fie utilizării de către voievod și familia sa, ori de curteni și oșteni.

Încheierea, în deceniul opt al secolului XV a lucrărilor de restructurare a sistemului de apărare al Cetății de Scaun a însemnat, după opinia noastră, momentul declanșării operațiunilor de amenajare a spațiilor interioare, implicit și a sobelor în diversele încăperi ale fortului.⁸¹⁹ Suntem de părere că noua organizare a spațiului interior, inclusiv a sobelor a fost făcută după anul 1480, așa cum o sugerează și prezența numeroaselor fragmente de cahle decorate cu stema dinastică a Moldovei, varianta cu scut despicat, mobilat în primul cartier de roză ce asuprește crucea dublă cu capete lățite și în cartierul secund o floare dublă de crin ce asuprește o roză, variantă apărută în jurul acestei date.⁸²⁰ Repertoriul decorativ al cahlelor însumând atât motive care nu se mai întâlnesc în altă parte, cât mai ales elemente ornamentale comune pentru cetăți și curți domnești, reședințe boierești, mănăstiri, locuințe de orășeni, pledează și el pentru stabilirea perioadei de construire a acestor sobe în deceniul nouă al secolului XV, datare susținută și de pisania Curții Domnești din Hârlău, pusă în anul 1486.⁸²¹ Dar nu excludem, bazându-ne pe prezența acelor fragmente de cahle decorate cu

⁸¹⁵ Rosemarie Franz, *op.cit.*, fig.140.

⁸¹⁶ *Ibidem*, p.54, fig.104.

⁸¹⁷ *Ibidem*, pp.58-61, fig.125-126, pl.I.

⁸¹⁸ *Ibidem*, p.63, fig.142.

⁸¹⁹ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cetatea de Scaun a Sucevei*, Suceava, 2004, pp.54-62.

⁸²⁰ Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *Unele considerații*, p.110, fig.3/III.

⁸²¹ *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1958, pp.234-235.

stema dinastică a Moldovei din anul 1493, amenajarea unor sobe și mai târziu, în deceniul zece al secolului XV sau chiar la începuturile veacului următor.

Sobele construite la Cetatea de Scaun a Sucevei în ultimele două decenii ale secolului XV sau la începutul celui următor, vor dăinui până în anul 1563, când asediul din vremea lui Despot Vodă a afectat grav cetatea, obligându-l pe Alexandru Lăpușneanu să mute reședința domnească la Iași.⁸²² O perioadă de aproximativ optzeci de ani nu este excesiv de lungă pentru o sobă amenajată într-un spațiu care nu era încălzit frecvent, cum înclinăm să credem că era cel locuit cu intermitențe la Cetatea de Scaun. Pe de altă parte, un studiu relativ recent, bazat pe cercetări arheologice coroborate cu informații de arhivă, referitor la castelul polonez Bolesławiec pe Proсна, a arătat că în perioada gotică, durata de funcționare a unei sobe era de aproximativ 50 de ani.⁸²³

Știri documentare ne aduc informații despre lucrări de refacere a Cetății de Scaun în timpul domniei lui Ieremia Movilă.⁸²⁴ În stadiul actual al cercetării este dificil de precizat dacă în această perioadă au fost întreprinse și lucrări de restructurare a spațiului interior sau domnul țării a fost preocupat doar de refacerea capacității de apărare a cetății. În condițiile în care datarea unei importante părți a cahlelor, într-o perioadă lungă de timp, și anume în secolele XVI-XVII, este imposibil de precizat dacă în timpul domniei lui Ieremia Movilă au fost amenajate, în încăperi din Cetatea de Scaun și sobe, ipoteză care însă nu poate fi exclusă, deoarece, într-o zonă în care rigorile iernii sunt cunoscute, lipsa instalațiilor de încălzire este puțin probabilă.

În timpul domniei lui Vasile Lupu au fost realizate, după cum am mai spus, noi instalații de încălzire, sobe compuse din cahle-tapet, decorate cu motive vegetale și geometrice, dar și cu reprezentări figurate. Sobele construite în timpul domniei lui Vasile Lupu în încăperi ale Cetății de Scaun sunt ultimile instalații de încălzire amenajate în interiorul bătrânei fortificații sucevene, care, după cum se știe, și-a încheiat existența în anul 1675.

Decorate cu un anumit program iconografic, subsumat unei teme oarecare, ori cu un repertoriu ornamental variat, sobele din cahle au fost martore tăcute la marile momente ale istoriei Moldovei, dar și la toate măruntele întâmplări cotidiene care s-au petrecut în încăperile Cetății de Scaun a Sucevei, unde au fost amplasate. Au încălzit cu căldura lor prietenoasă încăperile, iar, prin forma și cromatica lor variată, au contribuit la împlinirea

⁸²² Gh. Pungă, *op.cit.*, pp.153-156.

⁸²³ Maria Zemigala, *op.cit.*, pp.94-95.

⁸²⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.81.

decorativă a acestor spații austere dintr-o fortăreață. Fiecare motiv decorativ în parte, pe lângă necesitățile estetice, fără de care ansamblul ornamental al sobei ar fi fost de neconceput, era încărcat și de un mesaj simbolic, în mare parte pierdut pentru noi, dar cu profunde semnificații pentru contemporanii săi, mesaj ce transforma cotidiană instalație de încălzire într-o adevărată carte ilustrată care se adresa tuturor celor ce o priveau, spre a-i instrui dar și amuza.

CAPITOLUL IV

CONCLUZII

În intervalul cuprins între anii 1895-1904 la Cetatea de Scaun a Sucevei au fost întreprinse ample lucrări de degajare a zidurilor de molozul și pământul depuse de-a lungul timpului, în cei aproximativ două sute de ani cât a stat părăsită, lucrări care au avut drept rezultat nu numai scoaterea la lumină a vestigiilor venerabilului monument de arhitectură militară, dar și descoperirea unei cantități impresionante de obiecte diverse, obiecte ce vor constitui colecțiile viitorului *Muzeu orășenesc*, fondat în 1900.¹

Alături de o mare varietate de unelte, arme, podoabe, monede, detalii de arhitectură lucrate din materiale diverse, în tehnici felurite și cu o utilitate variată², în timpul lucrărilor întreprinse la Cetatea de Scaun au fost descoperite toate speciile ceramicii monumentale: plăci pavimentare³, cărămizi decorative de fațadă⁴, discuri și butoni smălțuiți⁵, cahle⁶.

În urma reorganizării *Muzeului Sucevii*, după cel de al doilea război mondial, toate obiectele provenite de la Cetatea de Scaun în urma lucrărilor întreprinse în perioada 1895-1904, dar și altele, care au aparținut *Muzeului Bucovinei* din Cernăuți, și intrate în patrimoniul muzeului sucevean în anul 1947⁷ au fost grupate într-o colecție ce poartă numele descoperitorului, arhitectul Carl A. Romstorfer.

Condițiile speciale în care au fost efectuate lucrările de degajare a vestigiilor Cetății de Scaun de pământul și molozul depuse în perioada cât a stat părăsită, lucrări conduse de diletanți animați de bune intenții, dar lipsiți de cunoștințe arheologice⁸, au făcut ca, pentru cea mai mare parte a obiectelor ce constituie colecția Romstorfer, să nu se cunoască locul și circumstanțele de descoperire. Deși membrii comitetului de intelectuali suceveni însărcinați cu supravegherea zilnică a lucrărilor și-au propus redactarea unui jurnal, în limbile germană

¹ Alexandrina Ignat, *Muzeul din Suceava – opt decenii de activitate, în Suceava*, IV, 1977, p.290; E.I. Emandi, *Muzeul de Istorie Suceava*, București, 1985, pp.30-32.

² *Cetatea Sucevii*, pp.66-68, fig.46-103, pl.V-XI.

³ *Ibidem*, pp.66-67, fig.46,47.

⁴ B. Slătineanu, *Ceramica feudală românească*, p.91, pl.V.

⁵ *Cetatea Sucevii*, pp.79-80, fig.78,79; Paraschiva-Victoria Batariuc, *Decorul ceramic*, pp.9-10.

⁶ *Cetatea Sucevii*, pp.77-81, fig.73-77,80, pl.V-VII.

⁷ Alexandrina Ignat, *op.cit.*, p.293; E.I. Emandi, *op.cit.*, pp.50-51.

⁸ *Schloss Suczawa – Protokoll I*, 23 iulie 1895, Manuscris în Colecția de documente a Complexului Muzeal Bucovina, Suceava, nr.inv.2400, pp.1-4.

și română, în care să fie menționat locul de descoperire al fiecărui obiect găsit, cu toate acestea, se pare că hotărârea nu a fost respectată, aceste importante informații nu au fost înregistrate niciodată.⁹ Foarte rar, cataloagele obiectelor colecționate de *Muzeul local din Suceava*, redactate în primul deceniu al secolului trecut, în limbile germană¹⁰ și română de către custodele Alferd von Peyersfeld ori de profesorii Liceului „Ștefan cel Mare”, dr. Rudolf Gassauer și Nicon Turturean, după primul război mondial¹¹, se mulțumesc să menționeze, laconic, locul de descoperire a unor piese. Aceeași observație se poate face și în cazul monografiei dedicată de arhitectul Carl A. Romstorfer Cetății de Scaun a Sucevei, apărută în limba română în anul 1913¹².

În aceste condiții, numeroase aspecte legate de utilizarea diverselor specii ale ceramicii monumentale rămân de domeniul ipotezelor. Judecând după numeroasele fragmente de plăci pavimentare ceramice păstrate în colecția Romstorfer pentru noi este evident faptul că, în cuprinsul Cetății de Scaun cel puțin o parte a încăperilor au fost pardosite cu astfel de obiecte, atât simple, nesmălțuite, smălțuite în verde, galben, brun, cât și decorate în tehnicile *sgraffito* și *champlevé*. Repertoriul ornamental al plăcilor ceramice decorate se încadrează mai cu seamă în registrul geometric¹³, întâlnindu-se însă și reprezentări vegetale¹⁴ și chiar antropomorfe¹⁵.

Vechile cataloage de obiecte colecționate de muzeul sucevean aduc câteva precizări legate de locul de descoperire a unor plăci pavimentare, fără însă să cunoaștem și modul în care erau realizate aceste pardoseli ceramice. Astfel, aflăm că plăci pavimentare hexagonale – „cărămizi șese-unghiulare” – au fost găsite în a treia încăpere a cetății¹⁶, „o cărămidă de pavat, smălțuită și cu gravuri, din cabinetul curții”¹⁷, în timp ce „nouă cărămizi de pardoseală” provin „din toate camerele cetății”¹⁸. Plăci pavimentare ceramice nesmălțuite au fost descoperite, conform informațiilor furnizate de către Romstorfer, dar și de cercetările

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ A. Von Peyersfeld, *Hauptkatalog*, passim; idem, *Catalogul obiectelor*, passim.

¹¹ R. Gassauer, N. Turturean, *Muzeul orașului Suceava*, în *Anuarul Liceului ort.or. „Ștefan cel Mare” în Suceava publicat la finele anului școlar 1924/1925 de Vasile Burduhos, director*, Suceava, 1926, passim; idem, *Catalogul obiectelor*, passim.

¹² *Cetatea Sucevii*, pp.66-98.

¹³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Plăci pavimentare*, pp.204-205, fig.1/1-6; 2/1-5; 3/2-5.

¹⁴ *Ibidem*, p.205, fig.4/1-5; 5/1-5; 6/1-3, 5-6; 7/1.

¹⁵ *Ibidem*, p.205, fig.8/3.

¹⁶ A. von Peyersfeld, *Hauptkatalog*, p.1, nr.25; idem, *Catalogul obiectelor*, p.2, nr.25.

¹⁷ R. Gassauer, N. Turturean, *Muzeul orașului Suceava*, în *Anuarul Liceului ort.or. „Ștefan cel Mare” în Suceava publicat la finele anului școlar 1924/1925 de Vasile Burduhos, director*, Suceava, 1926, p.13, nr.61.

¹⁸ *Ibidem*, p.13, nr.59.

din anii 1953-1954, atât în încăperea R12, precum și în curtea exterioară, în dreptul aceleiași încăperi R12 și în spațiile R6 și R8.¹⁹

În vara anului 1951, la Cetatea de Scaun, dar și în alte zone ale orașului Suceava, au fost inițiate ample cercetări arheologice sistematice. Cu ocazia acestor săpături arheologice, au fost descoperite și fragmente de plăci pavimentare smălțuite și doar trei fragmente de plăci pavimentare smălțuite și decorate în tehnicile *sgraffito* și *champlevé*.²⁰ Fragmentele de plăci pavimentare smălțuite provin mai cu seamă din umplutura turnurilor zidului exterior de incintă edificat în timpul domniei lui Ștefan cel Mare (R23, R25, R29).²¹ Alte fragmente de plăci pavimentare decorate au fost descoperite atât în urma unor cercetări de teren, în cuprinsul ruinelor curții de la Arbore a portarului de Suceava Luca Arbure²², dar și în timpul săpăturilor arheologice de la Curtea Domnească de la Suceava²³ și la Horodnic unde documentar este menționată, încă în prima jumătate a secolului XV, o mănăstire de călugărițe²⁴.

Recent am avansat ipoteza conform căreia cea mai mare parte a spațiilor interioare ale Cetății de Scaun au fost pardosite cu plăci ceramice. Încăperi cu destinație gospodărească, precum pivnițele, camerele de gardă dar și cele în care locuiau oștenii, curtenii și slujitorii au fost prevăzute cu pavaje realizate din plăci ceramice simple, pătrate sau romboidale, dar și cu plăci smălțuite. Iatacurile domnești, paraclisul, „sala sfatului domnesc” au fost pavate cu plăci ceramice decorate în tehnicile *sgraffito* și *champlevé*, într-o varietate coloristică impresionantă²⁵. Ni se pare semnificativ faptul că la Cetatea de Scaun a Sucevei a fost descoperită o mare cantitate de plăci pavimentare ceramice, simple, smălțuite cât și decorate în tehnicile *sgraffito* și *champlevé*. După opinia noastră, plăcile pavimentare, divers colorate contribuiau, o dată în plus, atât la însuflețirea cromatică a spațiilor, dar și la sublinierea caracterului aulic a întregului edificiu, cu un rol ambivalent, de fortăreață, dar și de construcție cu caracter reprezentativ.

În colecția Romstorfer se păstrează o cantitate oarecare de obiecte care se încadrează într-o subcategorie a ceramicii monumentale anume, ceramica decorativă de fațadă. Ceramica decorativă de fațadă însumează atât cărămizi simple, smălțuite în albastru de

¹⁹ *Cetatea Sucevii*, p.37, B. Mitrea et alii, *Șantierul arheologic Suceava – Cetatea Neamțului* în *SCIV*, 5, 1954, 1-2, p.258, 267, 273, 276.

²⁰ I. Nestor et alii, *Șantierul Suceava*, în *SCIV*, 4, 1953, 3-4, p.351, fig.19/a; B. Mitrea et alii, *op.cit.*, fig.12/11.

²¹ Inedite, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

²² Inedite, în colecțiile Complexului cultural Bucovina, Suceava.

²³ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.207, fig.6/4.

²⁴ Lia Bătrina, A. Bătrina, *Cercetări arheologice de la Horodnic (jud. Suceava)*, în *Suceava*, V, 1978, p.171, fig.4/6-9.

²⁵ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.207.

peruzea, dar și forme speciale, precum cele pentru cornișă ori destinate compunerii acelor brâe în relief, prezente pe paramentele bisericilor, cât și discurile și butonii ornamentali.

Conform informațiilor furnizate de arhitectul Romstorfer, cele mai multe fragmente de discuri și butoni smălțuiți au fost descoperite mai cu seamă în molozul din curtea interioară a fortului mușatin, și în unul din turnurile zidului de incintă, R23 de pe latura de sud a Cetății de Scaun.²⁶ După anul 1951, speciile ceramicii decorative de fațadă au fost descoperite în diverse puncte din cetate: fragmente de butoni smălțuiți și de discuri figurate pe latura nordică a fortului mușatin, în curtea interioară a acestuia²⁷, dar și în umplutura turnului R25 a zidului exterior de incintă²⁸, în timp ce fragmente de cărămizi smălțuite în albastru de peruzea provin din umplutura turnurilor R23 și R25²⁹.

În timpul domniei lui Ștefan cel Mare, la sfârșitul secolului XV, mai precis în intervalul 1487-1496³⁰, severele fațade de gresie ale fortului mușatin au fost împodobite cu o veritabilă parură din ceramică smălțuită, divers colorată, care scânteia în lumina zilei. Erau folosite discuri decorate cu motive ce țin de repertoriul gotic, încărcate de un profund simbolism legat de trăirile, de mentalitatea omului medieval: rozete solare cu brațele în mișcare, tip „vârtej” sau „morișcă”, leul „rampant” și cerbul având legată de gât o funie împletită, Grifonul, Sirena bicaudată într-o tratare degradată, doi balauri încleștați în luptă³¹, butoni ornamentali pătrați și triunghiulari acoperiți cu smalt colorat în diverse nuanțe de verde, galben, brun³². Cornișele zidurilor erau realizate din cărămizi cu forme speciale, decupate la partea superioară, smălțuite în verde, în timp ce șiruri de cărămizi acoperite cu smalt albastru de peruzea (*turquoise*) veneau să completeze frizele de discuri separate între ele de butoni ornamentali, formând o podoabă policromă care împodobește partea superioară a zidurilor întregului fort și nu numai paramentele paraclisului și sublinia detaliile arhitectonice, precum ferestrele sau eventualele ocnite și firide.

Cahlele și fragmentele de cahle, numeroase, variate tipologic și cu un repertoriu decorativ complex constituie categoria cea mai reprezentativă a ceramicii monumentale descoperită la Cetatea de Scaun în intervalul 1895-1904. Dar alături de fragmente de cahle provenite de la Cetatea de Scaun în colecția Romstorfer se mai păstrează și câteva piese

²⁶ *Cetatea Sucevii*, pp.80-81, pl.II.

²⁷ B. Mitrea et alii, *op.cit.*, p.259.

²⁸ Inedite, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

²⁹ Inedite, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

³⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Decorul ceramic*, pp.13-14.

³¹ *Cetatea Sucevii*, pp.79-80, fig.78.

³² *Ibidem*, fig.79/h.

descoperite în anul 1891 la Drăgoiești, în grădina familiei Alexandru Procopovici, fiind legate, se pare, de existența în acele locuri a reședinței pârçălabului Ioan Drăgoi.³³

De la sfârșitul secolului XIV și din primele decenii ale celui următor datează câteva cahle și fragmente de cahle-oală, castron, cvadrilobate sau triunghiulare, care provin cu siguranță de la soba/sobe amenajate în încăperi ale Cetății de Scaun încă în prima fază de existență a acestui edificiu.³⁴ Deși extrem de puțin numeroase, cele câteva fragmente de cahle simple, datând din perioada de început a Cetății de Scaun permit să avansăm o ipoteză legată de forma instalațiilor de încălzire amenajate în încăperile fortului mușatin, cu un corp structurat în volume distincte: un soclu paralelipedic din lut, o cameră de ardere cubică formată din cahle castron, o cameră de încălzire poligonală, realizată din cahle oală și cvadrilobate și un coronament amintind turla unei biserici compusă din cahle triunghiulare. Sobe gotice târzii, având coronamentul structurat în forma unei turle de biserică au fost edificate în locuințe de orășeni de la Baia și Suceava.³⁵

Amplele lucrări întreprinse în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, care au sporit capacitatea de apărare a Cetății de Scaun a Sucevei, au dus la modificarea atât a aspectului exterior al edificiului, cât și a încăperilor și, implicit, a sobelor. Din ultimele două decenii ale secolului XV și de la începutul celui următor datează cea mai mare parte a cahlelor și fragmentelor de cahle care compun colecția Romstorfer. Din punct de vedere al formei, cahlele și fragmentele de cahle descoperite la Cetatea de Scaun și datând din timpul domniei lui Ștefan cel Mare și a urmașilor săi direcți se pot grupa în mai multe tipuri constructive, definite de locul pe care îl ocupau în structura sobei: soclu, cameră de ardere, cameră de încălzire, coronament.³⁶ Variate sunt și modalitățile de obținere a decorului: în *mèplat*, în relief mai mult sau mai puțin înalt, traforat; modelare la roată și tipar, tehnicile *sgraffito* și *champlevé*, operații speciale precum incizia și excizia, angobarea, arderea oxidantă, smălțuirea, cea de a doua ardere. Dat fiind caracterul aulic, de reprezentare a Cetății de Scaun, cele mai numeroase se dovedesc a fi cahlele smălțuite – mai elaborate și în consecință, mai costisitoare decât cele nesmălțuite³⁷ - acoperite cu o întinsă paletă a nuanțelor de verde, galben, brun, diversitate datorată atât dozării substanțelor colorante, cât

³³ Pe spatele acestor cahle se mai păstrează, lipite, etichete de hârtie care menționează anul și locul descoperirii. Cf. R. Gassauer, *Teracote*, p.161, fig.19, 20.

³⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din timpul domniei lui Ștefan cel Mare de la Cetatea Sucevei*, în *AT*, X-XI, 2000-2001, pp.35-36;

³⁵ Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.134-135.

³⁶ *Ibidem*, pp.83-95, fig.1/1-68.

³⁷ H. Fabini, *Sibiul gotic*, București, f.a., p.40, nota 196; Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.43.

mai cu seamă arderii. Se întâlnesc însă și fragmente acoperite cu angobă albă sau nesmălțuite, aceste două categorii fiind mult reduse numeric în raport cu cele smălțuite.

Repertoriul ornamental al cahlelor descoperite la Cetatea de Scaun și care formează colecția Romstorfer, datând din a doua jumătate a secolului XV și din primele decenii ale celui următor, perioadă ce coincide cu domniile lui Ștefan cel Mare și ale urmașilor săi direcți, Bogdan al III-lea, Ștefan cel Tânăr, Petru Rareș, un adevărat „secol de aur” al artei lutului în Moldova este variat și complex, marile teme decorative fiind subsumate sensibilității și mentalității medievale: motive geometrice, vegetale, zoomorfe, fabule și povestiri cu animale, scene inspirate de eposul cavaleresc și viața de curte, subiecte religioase.³⁸

În condițiile în care din construcții edificate în Moldova medievală nu ni s-a păstrat nici o sobă întreagă, este dificil de precizat dacă și în teritoriul est-carpatic au fost amenajate sobe cu o anumită tematică decorativă, precum instalații de încălzire similare din Elveția (soba cu dragoste, „*der Minneofen*”)³⁹, Ungaria (soba cu cavaleri „*der Ritterofen*”)⁴⁰ sau Polonia (soba cu steme)⁴¹. Putem doar să presupunem, dată fiind marea diversitate a motivelor decorative că, la Cetatea de Scaun a Sucevei – ca de altfel pe tot teritoriul est-carpatic -, au funcționat sobe cu un repertoriu ornamental variat, însumând atât motive geometrice, vegetale, zoomorfe, povestiri cu animale, heraldice, scene inspirate din viața de curte, subiecte religioase. La prima vedere, alăturarea, în corpul sobei, a unor cahle decorate cu fabule, cavaleri în turnir, scene de dans, steme și embleme, povestiri hagiografice ar putea fi considerată insolită. O analiză atentă a acestor motive decorative arată că, toate, se integrează în universul omului medieval, cu spaimile, preocupările cotidiene și aspirațiile sale.

Dacă nu se cunoaște programul decorativ al sobelor, modul în care diversele motive ornamentale erau grupate în structura volumetrică a acestor instalații de încălzire, nu același lucru se poate spune despre forma lor, care se lasă descifrată cu ajutorul tipologiei cahlelor descoperite. Instalațiile de încălzire amenajate din cahle în încăperile Cetății de Scaun cu ocazia amplelor lucrări întreprinse în ultima parte a domniei lui Ștefan cel Mare⁴² se

³⁸ Eadem, *Cahle din timpul domniei lui Ștefan cel Mare de la Cetatea Sucevei*, în *AT*, X-XI, 2000-2001, pp.38-51, fig.1-5.

³⁹ Rosemarie Franz, *Der Kachelofen*, p.40, fig.60-63.

⁴⁰ I. Holl, *Kályhacsempék*, I, fig.89.

⁴¹ Maria Zemigala, *Ogrzewanie piecowa na zamku Bolelawcu nad Prosna, XIV-XVII w.*, în *ActaArchLodz*, nr.33, 1987, pp.3034, fig.2.

⁴² Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, p.60; eadem, *Cetatea de Scaun a Sucevei*, Suceava, 2004, p.66.

încadrează în marea grupă a sobelor gotice târzii în formă de turn de cetate⁴³. Prezența în colecția Romstorfer a cahlelor ancadrament și cui permite formularea ipotezei că, măcar o parte a sobelor construite în încăperile Cetății de Scaun se încadrează în varianta locală, moldovenească a sobelor gotice târzii, variantă definită de regretatul Radu Popa.⁴⁴

Nu în toate încăperile din Cetatea de Scaun au fost amenajate sobe, iar dimensiunile și forma instalațiilor de încălzire de acest tip erau dictate, cu siguranță, de dimensiunile, forma și destinația fiecărei camere în care erau amplasate și este firesc să avansăm ipoteza conform căreia în „sala sfatului domnesc” se găsea o sobă asemănătoare cu aceea din învecinata „casă a domniei” de pe Câmpul Șanțurilor.⁴⁵

O altă etapă în istoria Cetății de Scaun și, implicit, a instalațiilor de încălzire o constituie domnia lui Vasile Lupu. În timpul domniei acestui voievod iubitor de fast, „hire înaltă și împărătească, mai mult decât domnească”, după cum era perceput de contemporanii săi⁴⁶, cu ocazia lucrărilor de reamenajare a venerabilului edificiu, au fost remodelate și spațiile interioare, vechile sobe construite din cahle figurate cu un amplu registru ornamental fiind dezafectate⁴⁷.

În edificarea sobelor se renunță la structurile gotice, ce aminteau arhitectura militară ori religioasă, pentru a se construi forme noi, inspirate de Renaștere. Soba își menține cele patru mari volume: soclu, cameră de ardere, cameră de încălzire și coronament, toate de formă paralelipipedică. Se foloseau doar două tipuri constructive de cahle: pentru soclu, dar și la compunerea zonei de trecere de la corpul de ardere la cel de încălzire cât și la coronament erau folosite cahle speciale, de cornișă, cu un registru sub formă de dusină, în timp ce la realizarea corpului propriu-zis al sobei utilizate cahle dreptunghiulare, cu picior de montare rectangular, scurt⁴⁸, decorate cu un singur motiv ornamental, geometric ori vegetal, care se repetă obsesiv, creând suprafețe textile, așa-numitele cahle tapet⁴⁹. În colecția Romstorfer, alături de cahle tapet, nesmlțuite sau smlțuite în verde și brun, se păstrează și cahle figurate, decorate cu motive zoomorfe, povestiri hagiografice, scene din viața de curte.

Ceea ce diferențiază, în comparație cu cahlele încadrate cronologic în timpul domniei lui Ștefan cel Mare și a primilor săi urmași, cahlele datând din secolul XVII, este

⁴³ Fr. Blümel, *Deutsche Öfen*, pp.32-33.

⁴⁴ *Mărturii de civilizație medievală românească*, pp.142-144.

⁴⁵ *Ibidem*, fig.93.

⁴⁶ M. Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958, p.113.

⁴⁷ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op.cit.*, pp.86-88.

⁴⁸ *Eadem*, *Cahle din Moldova*, p.90-91, fig.1/35; p.84, fig.1/60.

⁴⁹ *Ibidem*, pp.55-56.

calitatea lor inferioară, din punct de vedere al execuției tehnice și artistice. Pentru realizarea cel puțin a unei sobe la Cetatea de Scaun au fost folosite așa-numitele cahle polono-lituaniene, smălțuite policrom în albastru de peruzea (*turquoise*), albastru-ultra marin, verde, galben-sulf, alb, violet.⁵⁰ Putem avansa ipoteza conform căreia o sobă realizată din astfel de cahle a fost amenajată într-o încăpere reprezentativă a Cetății de Scaun, posibil chiar în „sala sfatului domnesc”⁵¹. Calitatea cahlelor din care au fost amenajate sobele din diverse încăperi ale cetății este diferită. Cahle de o calitate superioară, din punct de vedere al execuției artistice și tehnice sunt puțin numeroase, predominând cele mai puțin izbutite. Este pentru noi un indiciu că, atunci, la mijlocul secolului XVII, cea mai mare parte a încăperilor Cetății de Scaun a Sucevei erau destinate oștenilor și curtenilor și mai puțin domnului, familiei și anturajului său.⁵²

Inițierea, în anul 1951 a cercetărilor arheologice sistematice la Cetatea de Scaun a Sucevei a dus, la descoperirea, între altele, a unei mari cantități de fragmente de cahle, care din punct de vedere cronologic se încadrează în secolele XV-XVII. Lipsesc, în continuare, fragmente de cahle datând de la sfârșitul secolului XIV și din primele decenii ale celui următor, ceea ce îndreptățește ipoteza că toate sobele amenajate în încăperile fortului mușatin în prima sa fază de existență, au fost dezafectate și înlocuite, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, cu altele noi, conform gustului comanditarului, ilustrul voievod al Moldovei. Fragmentele de cahle și cahlele datând din timpul lui Ștefan cel Mare și a urmașilor săi direcți nu diferă, atât din punct de vedere al tehnicii de execuție, dar și tipologic sau al repertoriului ornamental, de exemplarele care fac parte din colecția Romstorfer. Cea mai mare parte a fragmentelor de cahle încadrate cronologic la sfârșitul secolului XV și în primele decenii ale celui următor au fost descoperite în umplutura turnurilor R23, R25, R29⁵³, turnuri aparținând zidului exterior de incintă, construit de Ștefan cel Mare. Pentru noi este evident că, aceste fragmente de ceramică monumentală, asociate cu fragmente ceramice de uz comun, au fost depuse în acele spații unde au și fost găsite, în urma lucrărilor efectuate de Vasile Lupu, lucrări care au afectat și aspectul interior al încăperilor Cetății de Scaun. Comparativ cu numărul și varietatea decorativă a fragmentelor de cahle datând din secolele XV-XVI, fragmentele de cahle încadrate cronologic în ultima

⁵⁰ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahlele polono-lituaniene*, pp. 160-162, fig. 1,2,3.

⁵¹ *Ibidem*, p. 164.

⁵² Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cetatea de Scaun a Sucevei*, Suceava, 2004, p.89.

⁵³ Inedite, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

etapă de existență a Cetății de Scaun sunt mai puțin numeroase și se încadrează în marile teme ornamentale utilizate în secolul XVII.⁵⁴

Sobră construcție cu destinație militară, dar în același timp și un spațiu de reprezentare prin excelență, Cetatea de Scaun a Sucevei a beneficiat din plin de o bogată decorație ceramică, menită a sublinia caracterul său aulic, legat strâns de ceremonialul de curte. Atât ceramica decorativă de fațadă, plăcile pavimentare, sobele din cahle contribuiau la împlinirea cromatică a spațiului exterior, cât mai cu seamă a încăperilor Cetății de Scaun. Spațiul interior era astfel gândit încât plăcile pavimentare ceramice, simple ori policrome se armonizau cu sobele, proiectate ca piese cu funcționalitate dublă, instalație de încălzire, dar și obiect decorativ principal, în funcție de care erau distribuite celelalte elemente ornamentale ale încăperilor respective: țesături și broderii, picturi murale, mobilier, argintărie, farfurii smălțuite și, în secolul XVII, plăci de Iznik.

Universul evului de mijloc a fost unul felurit și intens colorat, iar fragmentele diverselor specii ale ceramicii monumentale descoperite la Cetatea de Scaun a Sucevei, în perioada 1895-1904 și grupate în colecția Romstorfer vin să aducă noi date despre viața cotidiană a înaintașilor noștri, locuitori în spațiul est carpat, în secolele XIV-XVII.

Suceava – Sfânta Mănăstire Putna, 1 noiembrie 2008

⁵⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova*, fig.22/4-7; 26/1-2; 27/1.

KATALOG DER SAMMLUNG ROMSTORFER MONUMENTALE KERAMIK

In der Zeitspanne zwischen den Jahren 1895 – 1904 wurden bei dem Fürstenschloss Suczawa (SUCEAVA) umfangreiche Arbeiten zum Befreien der Mauern von Bauabfällen und Erde unternommen, die sich dort während den 200 Jahren angesammelt hatten, in denen die Festung verlassen war. Diese hatten als Ergebnis nicht nur das ans Licht Hervorholen der Überreste vergangener Kulturen des ehrwürdigen Monuments der militärischen Architektur, aber auch die Entdeckung einer beeindrucksvollen Menge verschiedener Objekte, die die Sammlungen des 1900 gegründeten Stadtmuseums zu bilden haben wurden.

Neben einer groben Vielfalt von Werkzeugen, Waffen, Schmuckstücken, Münzen, architektonischen Details, mit vielerlei Materialien ausgearbeitet, in verschiedenen Techniken und mit einer vielseitigen Verwendung, wurden während der bei dem Fürstensitz unternommenen Arbeiten aller Arten der monumentalkeramik entdeckt: Estrichplatten, dekorative Fassadziegel, Scheiben und emaillierte Knöpfe, Kacheln.

Als Folge der Neugestaltung des Museums Suczawa, nach dem zweiten Weltkrieg, wurden alle aus dem Festungssitz stammenden Objekte, nach den in der Zeitspanne 1895 – 1904 erfolgten Arbeiten, aber auch andere, die dem Museum der Bukowina in Czernowitz angehörten und im, Jahre 1947 ins Patrimonium des Suczawaer Museums aufgenommen wurden, zu einer Sammlung gruppiert, die den Namen des Entdeckers, des Architekten Carl A. Romstorfer, trägt.

Die besonderen Bedingungen unter denen die Arbeiten der Freilegung der Überreste des Festungssitzes von Erde und Bauabfall, erfolgten, dort abgelegt ind der Zeitspanne als er verlassen war, Arbeiten geführt von Dilletanten, belebt von guten Vorsätzen, aber ohne archeologische Kenntnisse, brachten es dazu, dass für den größten Teil der Objekte, die die Romstorfer Sammlung bilden, sowohl der Ort als auch die Entdeckungsumstände nicht bekannt sind. Obwohl die Vorstandsmitglieder der suczawaer Intelligenz, die zur täglichen Überwachung der Arbeiten bestimmt wurden, sich vornahmen, ein Tagebuch in deutscher und rumänischer Sprache abzufassen, in dem der Auffindungsort eines jeden gefundenen Objekts angeführt sei, scheint es trotzdem, dass dieses Vorhaben nicht respektiert wurde, diese so wichtigen Informationen wurden nie eingetragen. Sehr

selten geben sich die Verzeichnisse der vom Lokalmuseum Suczawa gesammelten Objekte damit zufrieden, die im ersten Jahrzehnt des vorherigen Jahrhunderts in Deutsch und Rumänisch vom Kustode Alfred von Peyersdorf oder von Professoren des Lyzeums „Stefan der Große“, Dr. Rudolf Gassauer und Nicon Turtorean abgefasst wurden, nach dem ersten Weltkrieg den Ort der Entdeckung einiger Teile davon kurz anzuführen. Dieselbe Beobachtung kann man auch im Falle der vom Architekten Carl A. Romstorfer gewidmeten Monografie über den Fürstenschloss Suczawas machen, die in rumänischer Sprache im Jahre 1913 erschienen ist.

Unter diesen Bedingungen bleiben zahlreiche Aspekte an der Benutzung der verschiedenen Arten der monumentalen Keramik im Bereich der Hypothesen hängen. Nach Erwägungen gemäß der zahlreichen Bruchstücke der Pflastersteine, derbkeramischen, die in der Romstorfer Sammlung aufbewahrt sind, ist für uns ersichtlich, dass im Bereiche des Fürstensitzes wenigstens ein Teil der Gemächer mit solchen Objekten belegt waren, sowohl einfache, nichtemailierte, aber auch in grün, gelb, braun emailierte, als auch in den Techniken *sgraffito* und *champlevé* dekorierte. Das ornamentale Repertoire der dekorierten Keramikplatten ordnet sich besonders in das geometrische Register ein, aber es finden sich auch pflanzliche und sogar antropomorphe Darstellungen vor.

Die alten Kataloge der vom suczawaer Museum eingesammelten Objekte bringen einige Aufklärungen über den Entdeckungsort einiger Pflasterplatten, ohne aber auch die Art dieser angeführten keramischen Fußböden zu erkennen. So erfahren wir, dass hexagonale Fußbodenplatten – „Sechseckenziegel“ – in dem dritten Raum der Festung gefunden wurden, „ein Pflasterziegel, emailiert und mit Verzierungen aus dem Hofskabinet“, während „neun Fußbodenziegel aus allen Gemächern der Festung herkommen. Aber nichtemailierte Keramikpflasterplatten wurden, gemäß der Informationen Romstorfers, aber auch durch die Forschungen in den Jahren 1953 – 1957 sowohl im Raum R12, als auch im äußeren Hof, gleichlaufend mit demselben Raum R12 und in den Räumen R6 und R8 entdeckt.

Im Sommer des Jahres 1951 wurden beim Fürstenschloss, aber auch in anderen Zonen der Stadt Suczawa weite archeologisch – systematische Forschungen unternommen. Bei Gelegenheit dieser archeologischen Grabungen wurden auch Bruchteile emailierter Pflastersteine entdeckt und nur drei Fragmente emailierter Pflastersteine, die in der Technik *sgraffito* und *champlevé* dekoriert waren. Die Bruchstücke der emailierten Pflasterplatten stammen vor allem aus der Füllmasse der Türme des äußeren Festungsgürtels, errichtet zur Zeit der Herrschaft Stefans des Großen (R23, R25, R29). Andere Bruchstücke von

dekorierten Pflasterplatten wurden sowohl nach einigen Geländeuntersuchungen in den Hoftrümmern von Arbore, des Pförtners Suczawa's Luca Arbore, als auch in der Zeit der archaischen Ausgrabungen bei dem Fürstenhof von Suczawa und in Horodnic entdeckt, wo dokumentarisch, noch in der ersten Hälfte des XV. Jahrhunderts, ein Nonnenkloster erwähnt ist.

Kürzlich habe ich eine Hypothese vorausgelegt, wonach der größte Teil der Gemächer des Burgsitzes mit Keramikplatten gepflastert war. Gemächer mit wirtschaftlichen Bestimmungen wie: Keller, Wachdienststuben, aber auch diejenigen in denen die Soldaten, die Hofdiener und Knechte wohnten, wurden mit Pflaster aus einfachen keramischen Platten versehen, viereckige oder römische, aber auch mit emaillierten Platten. Die herrschaftlichen Schlafkammern, die Kapelle, „der herrschaftliche Ratsaal“ waren mit in den Techniken *sgraffito* und *champlevé* mit dekorierten Keramikplatten gepflastert, in einer impressionanten farbigen Mannigfaltigkeit. Es scheint uns aufschlußreich, dass beim Fürstensitz Suczawa's eine große Menge keramischer Pflasterplatten entdeckt wurde, einfache emaillierte, als auch in den *sgraffito* und *champlevé* Techniken dekoriert. Unserer Meinung nach, wirkten die Pflasterplatten, mannigfaltig gefärbt, noch einmal mehr sowohl zur chromatischen Belebung der Räume, als auch zur Unterstreichung des Hofcharakters des ganzen Gebäude, mit einer ambivalenten Rolle, als Festung, aber ein Bau mit repräsentativem Charakter.

In der Sammlung Romstorfer wird auch eine gewisse Quantität von Objekten aufbewahrt, die in eine Unterkategorie der monumentalen Keramik inkadriert wird und zwar die dekorative Fassadenkeramik. Die dekorative Fassadenkeramik umfasst sowohl einfache Ziegel, in *Türkisblau* emaillierte, aber auch diejenigen in besonderen Formen, wie diejenigen für Gesimse oder vorgesehen für die Zusammensetzung derjenigen Gürtel in Relief, die auf den Verblendungen der Kirchen gegenwärtig sind, wie auch die Scheiben (Teller) und ornamentalen Knöpfe.

Gemäß den vom Architekten Romstorfer gelieferten Informationen wurden die meisten Bruchstücke von emaillierten Scheiben und Knöpfen besonders im Bauabfall vom inneren Hof des Muschatiner Formus und in einem der Türme des Festungsgürtels, und zwar im Turm R23 von der südlichen Seite des Fürstenschlosses. Nach dem Jahre 1951 wurden die Gattungen der dekorativen Fassadenkeramik in verschiedenen Punkten der Festung entdeckt: Bruchstücke von emaillierten Knöpfen und figürlichen Scheiben auf der nördlichen Seite des muschatiner Fortes, im Innenhof desselben, aber auch in der Füllung

des Turmes R25 des äußeren Festungsgürtels, während Bruchstücke von in türkisblau emaillierten Ziegeln von der Füllung der Türme R23 und R25 stammen.

Zur Zeit der Herrschaft Stefan's des Großen, am Ende des XV. Jahrhunderts, bestimmter in der Zeitspanne 1487-1496, wurden die strngen Sandsteinfassaden des muschatiner Forts mit einem veritablen Schmuck aus emaillierter Keramik, mannigfaltig gefärbt, geschmückt, das im Tageslicht glänzte. Es wurden dekorierte Scheiben mit Motiven gebraucht, die an das gotische Repertoire halten, gebraucht, beladen mit einem profunden Symbolismus, der an das Leben, die Mentalität des mittelalterlichen Menschen bindet: Sonnenrosetten mit sich rühenden Armen, vom Typ „Wirbel“ oder „Windmühle, der abschübige“ Löwe, der Hirsch und der Hirsch an dessen Hals ein geflochtener Strick hing, ein Griffon, Melusina in einer degradanten Darstellung, zwei im Kampf sich aneinanderklammernde Drachen, ornamentale rechteckige und dreieckige Knöpfe, überdeckt mit farbigem Emaille in verschiedenen Farbtönen von grün, gelb, braun. Die Mauergesimse waren von Ziegel spezieller Formen hergestellt, auf der oberen Seite ausgeschnitten, in grün emailliert, während Reihen von Ziegel, mit Türkisemaille bedeckt, die Scheibenfriesen vervollständigten, die zwischen sich von Ornamentknöpfen separiert wurden, ein polichromatisches Schmuckstück bildend, welches den oberen Teil der Mauren des gesamten Forts schmückte und nicht nur die Sichtfläche der Kapelle und die architektonischen Einzelheiten unterstrich, wie die Fenster oder eventuelle Nischen.

Die Kacheln und Bruchstücke von Kacheln, zahlreiche, typologisch mannigfaltige und mit einem komplexen dekorativen Repertoire, bilden die darstellendste Kategorie der monumentalen Keramik dar, entdeckt im Fürstensitz in der Zeitspanne 1895 – 1904. Aber neben den Kachelbruchstücken, die vom Fürstensitz in der Sammlung Romstorfer herkommen, bewahrt man auch einige Stücke, im Jahre 1891 in Drăgoiești entdeckt, im Garten der Familie Alexandru Popovici, die, wie es scheint, mit dem Befinden an jenen Orten der Residenz des Burggrafen Ioan Drăgoi verbunden sind.

Aus dem Ende des XV und den ersten Jahrzehnten des darauffolgenden Jahrhunderts datieren einige Kacheln und sicher von dem mit Ofen/den Öfen eingerichteten Gemächern des Fürstenschlosses stammen, noch aus der ersten Existenzphase dieses Gebäudes. Obwohl äußerst wenige als Anzahl, diese einige Bruchstücke von einfachen Kacheln, datierend aus der Zeitspanne des Anfangs des Fürstenschlosses, erlauben eine Hypothese vor auszulegen, gebunden an die Form der Heizungsinstalationen, die in den Gemächern des Muschatinerforts eingerichtet waren, mit einem sich in unterschiedlichen Volumen strukturiertem Hauptgebäude: ein aus Lehm paralellipedisch geformter Sockel, eine

kubische Verbrennungskammer aus Topfkacheln, eine polygonale Erwärmungskammer aus topf – und quadrigelappten Kacheln und eine Bekrönung, die an einen Kirchturm erinnert, zusammengesetzt aus dreieckigen Kacheln. Spätere gotische Öfen, die die Bekrönung in Form eines Kirchturms strukturiert hatten, wurden in den Wohnungen der Stadteinwohner von Baia und Suczawa aufgebaut.

Die umfangreichen Arbeiten, die zur Zeit der Herrschaft Stefans des Großen unternommen wurden, die die Verteidigungskapazität des Fürstensitzes von Suczawa erhöht haben, führten zur Änderung sowohl des äußeren Aussehens des Bauwerkes, als auch der Räume, und, inbegriffen der Öfen. Von den letzten Jahrzehnten des XV. Jahrhunderts und vom Anfang des folgenden datiert der größte Teil der Kacheln und Bruchstücke von Kacheln, die die Sammlung Romstorfer bilden. Vom Standpunkt der Form ausgesehen, können die Kacheln und Bruchstücke der Kacheln, die bei dem Fürstensitz entdeckt wurden und aus der Zeit der Herrschaft Stefans des Großen und seiner direkten Nachfolger datieren, in mehrere konstruktive Typsgruppen eingegliedert werden, definiert vom Ort, welchen sie in der Struktur des Ofens innehatten: Sockel, Verbrennungskammer, Erwärmungskammer, Bekrönung. Mannigfaltig ist auch die Ausführungsart der Erlangung der Dekoration, in méplat, in einem mehr oder weniger hohen Relief, durchbrochene Holzarbeit, modelliert am Rad und gedruckt, die Techniken *sgraffito* und *champlevé*, spezielle Verfahren wie Inzision und Exzision, Tonguß, oxidante Brennung, Emaillierung die zweite Brennung. Gemäß dem Hofcharakter der Darstellung des Fürstensitzes beweisen sich die meisten als emaillierte Kacheln – mehr ausgearbeitet und demnach kostsoeliger als die nichtemaillierten – bedeckt mit einer weiten Palette der Nuancen von grün, gelb, braun, eine Diversität sowohl der Dosierung der Farbstoffe, als auch vor allem der Brennung. Man findet aber auch mit weißem Tonguß bedeckte Bruchstücke vor oder nichtemaillierte, diese beiden Kategorien vielseitig im Vergleich zu den emaillierten.

Das ornamentale Repertoire der beim Fürstenschloss entdeckten Kacheln und welches die Sammlung Romstorfer bildet und von der zweiten Hälfte des XV. Jahrhunderts und der ersten Jahrzehnte des folgenden datiert, die Zeitspanne die mit den Regierungen Stefans des Großen und seiner direkten Nachfolger zusammenfällt, Bogdan der III, Stefan der Junge, Petru Rareș, ein wirkliches „Goldjahrhundert“ der Lehmkunst in der Moldau, ist vielseitig und komplex, die groben dekorativen **Themensubsummieren** die mittelalterliche Sensibilität und Mentalität: geometrische, vegetale, zoomorfe, Fabeln und mittelalterliche Erzählungen mit Tieren, vom Kavaliererepos und dem Hofleben inspiriert, religiöse Subjekte.

Unter den Umständen, in denen von den errichteten Bauten in der mittelalterlichen Moldau uns kein ganzer Ofen zurückgeblieben ist, ist es schwierig zu bestimmen, ob auch im ostkarpatischen Raum Öfen mit einer dekorativen Thematik errichtet waren, denen in der Schweiz ähnlichen (Ofen mit Liebe, oder „Minneofen“), in Ungarn (Ofen mit Ritter, der „Ritterofen“) oder Polen (Ofen mit Wappen). Wir können nur annehmen, gemäß der großen.

Diversität der dekorativen Motive, die beim Fürstensitz Suczawa – wie auch auf dem ostkarpatischem Gebiet – Öfen mit einem vielseitigen ornamentalen Repertoire funktioniert haben, sowohl geometrische, vegetale, zoomorphe, Erzählungen mit Tieren, heraldische, mit Szenen aus dem Hofleben inspiriert, religiöse Subjekte umfassend. Auf den ersten Blick könnte die Danebenstellung im Körper des Ofens von mit Fabeln, Tournierritter, Tanzszenen, Wappen und Emblemen, hagiographischen Erzählungen als ungewöhnlich betrachtet werden. Eine vorsichtige Analyse dieser dekorativen Motive zeigt, dass alle sich in das Universum des mittelalterlichen Menschen eingliedern, mit seinen Schrecken, täglichen Beschäftigungen und Bestrebungen. Wenn man das dekorative Programm der Öfen kennt, die Art in welcher die verschiedenartigen ornamentalen Motive in der volumetrischen Struktur dieser Erwärmungsinstallationen gruppiert waren, so kann man nicht dasselbe über ihre Form sagen, welche sich mit Hilfe der Typologie der entdeckten Kacheln entziffern läßt. Die Erwärmungsinstallationen, gestaltet aus Kacheln in den Räumen des Fürstenschlosses bei Gelegenheit der vielen Arbeiten während der letzten Zeit der Regierung Stefans des Großen, rahmen sich in die große Gruppe der späteren gotischen Öfen in Form eines Burgturmes ein. Die Anwesenheit in der Sammlung Romstorfer der eingerahmten Kacheln und Nagel erlauben die Formulierung der Hypothese, dass wenigstens ein Teil der in den Räumen des Fürstenschlosses gebauten Öfen sich in die lokale, moldauische Variante eingliedert, der späteren gotischen Öfen, die durch den gottseligen Radu Popa in die entgeltliche Variante definiert wurde.

Nicht in jedem Raum des Fürstenschlosses wurden Öfen gebaut, während die Dimensionen und die Form der Heizungsinstallationen von diesem Typ waren, mit Sicherheit von der Dimension, der Form und der Bestimmung einer jeden Kammer diktiert, in welcher diese aufgebaut waren und es ist selbstverständlich die Hypothese zu avancieren, gemäß welcher im „Saal des Fürstenrates“ sich ein Ofen befand, ähnlich dem sich in der Nähe befindlichem „Herrenhause“, auf dem Schanzenfelg gelegen.

Eine andere Etappe in der Geschichte des Fürstensitzes und, inbegriffen die Heizungsinstallationen, ist die Regierungszeit des Vasile Lupu.

Während der Herrschaft dieses prachtliebenden Wojewoden, „eine hohe und kaiserliche Natur, mehr als eine herrschende“, wie dies von seinen Zeitgenossen wahrgenommen wurde, wurden während der Renovierungsarbeiten des ehrwürdigen Bauwerks auch die inneren neuomodelliert, da die alten Räume mit einem weiten ornamentalen Register von figurativen Kacheln gebauten Öfen anders verwendet wurden.

Beim Aufbau der Öfen verzichtet man auf die gotischen Strukturen, die an die militärische oder religiöse Architektur erinnerten, um neue Formen zu errichten, aus der Renaissance inspiriert. Der Ofen behält seine vier groben Raumumfänge: den Sockel, die Brennkammer, die Wärmekammer und die Bekrönung, alle in parallelepipedischer Form. Es wurden nur zwei bauliche Kacheltypen verwendet: für den Sockel, aber auch für den Bau der durchgehenden Zone vom Verbrennkörper zu dem der Heizung, wie auch bei der Bekrönung wurden spezielle Kacheln angewendet, des Gesimses, mit einem Register in Form von Duschise, während beim Aufbau des eigentlichen Ofenkörpers viereckige Kacheln mit einem rechteckigen, kurzen Montierfuß verwendet wurden, dekoriert mit einem einzigen ornamentalen Motiv, geometrischem oder vegetalem, der sich obsessiv wiederholt, derart textile Flächen bildend, sogenannte Tapettkacheln. In der Romstorfer Sammlung, neben den Tapettkacheln, nichtemaillierte oder in grün und braun emaillierte, bewahrt man auch figurative Kacheln, mit zoomorphen, hagiographischen Erzählungen, Szenen vom Hofleben, dekoriert.

Was die Kacheln im Vergleich zu den chronologisch in die Zeit Stefans des Großen und dessen ersten Nachfolgern eingliedert und unterscheidet sind die aus dem XVII. Jahrhundert stammenden Kacheln von einer minderwertigen Qualität, bezüglich der technischen und künstlerischen Ausarbeitung. Für den Bau von wenigstens einem Ofen beim Fürstenschloss wurden die sogenannten polnisch – litauischen Kacheln verwendet, emailliert polichrom in türkisblau (turquoise), ultramarinblau, grün, schwefelgelb, weiß, violett. Wir können die Hypothese vorauslegen, gemäß derer ein aus solchen Kacheln gebauter Ofen in einem repräsentativen Raum des Fürstenschlosses aufgestellt wurde, möglich sogar im „Herrschaftlichen Ratsaal“. Die Qualität der Kacheln mit denen die Öfen verschiedener Räume der Burg hergerichtet wurden, ist verschiedenartig. Kacheln von einer größeren Qualität aus der Sichtweite der künstlerischen und technischen Ausführung sind wenig zahlreich, die weniger gelungen sind vorherrschend. Für uns ist dies ein Anzeichen, dass jetzt, in der Mitte des XVII. Jahrhunderts, die größte Anzahl der Räume des Fürstenschlosses Suczawa für die Soldaten und Hofangestellten und weniger für den Herrscher, seine Familie und seinem Hofstaat bestimmt waren.

Die Einleitung der systematischen archeologischen Forschungen beim Fürstenschloss von Suczawa führte zur Entdeckung, unter anderem, einer grossen Zahl von Kachelbruchstücken, die, aus chronologischem Gesichtspunkt betrachtet, sich in die Jahrhunderte XV-XVII eingliedern. Es fehlen, weiter, Kachelbruchstücke vom Ende des XIV. Jahrhunderts und den ersten Jahrzehnten des folgenden, was uns zur Hypothese berechtigt, dass alle in den Räumen des muschatiner Forts in seiner ersten Existenzphase gebauten Öfen anders verbraucht und in der Zeit der Herrschaft Stefans des Großen mit anderen, neuen ersetzt wurden, gemäß dem Geschmack des Kommanditisten, des berühmten Wojewoden der Moldau. Kacheln und Kachelbruchstücke aus der Zeit der Herrschaft Stefans des Großen und seiner direkten Nachkommen unterscheiden sich nicht sowohl aus dem Gesichtspunkt der Exekutionstechnik, aber auch nicht typologisch oder dem ornamentalen Repertoire gegenüber von den Exemplaren, die Teile der Romstorfer Sammlung sind. Die größte Anzahl der chronologisch inkadrierten Kachelbruchstücke am Ende des XV. Jahrhunderts und den ersten Jahrzehnten des folgenden wurden in der Füllung der Türme R23, R25, R29 entdeckt, Türme, die der Außenmauer des Innenhofes, von Stefan dem Großen erbaut, angehören. Für uns ist es offensichtlich, dass diese Bruchstücke von monumentaler Keramik, verbunden mit Bruchstücken der allgemein gebräuchlichen Keramik, in diesen Räumen niedergelegt wurden, wo sie auch gefunden wurden nach den von Vasile Lupu erfolgten Arbeiten, Arbeiten die auch den inneren Anblick der Räume des Fürstenschloss beinträchtigt haben. Vergleichbar mit der Zahl und der dekorativen Vielfaltigkeit der Kachelbruchstücke aus dem XV – XVI. Jahrhundert datierend, sind die in die letzte Existenzetappe chronologisch inkadrierten Kachelbruchstücke weniger zahlreich und gliedern sich in die großen ornamentalische Themen, die im XVII. Jahrhundert verbraucht wurden, ein.

Eine nüchterne Konstruktion mit militärischem Zweck, aber gleichzeitig auch ein Raum für exzellente Darstellung, hat der Fürstenschloss von Suczawa ganz von einer reichen Keramikdekoration profitiert, um gerade seinen aulischen Charakter zu unterstreichen, eng verbunden an das Hofzeremoniell. Sowohl die dekorative Frontkeramik, die Pflasterplatten, die Kachelöfen trugen dazu bei, bei der chromatischen Erfüllung des Außenraumes beizusteuern, vor allem der Räume des Fürstenschlosses. Der Innenraum war derart gedacht, dass die keramischen Pflasterplatten, einfache oder polichrome, sich mit den Öfen armonisierten, derart projiziert als Stücke mit doppelter Funktionalität, Heizungsinstallation, aber auch als dekoratives Hauptobjekt, demgemäß auch die anderen ornamentalen Elemente der respektiven Räume verteilt wurden: Gewebe und Stickereien,

Wandmalereien, Möbel, Silberobjekte, emailierte Teller und im XVII. Jahrhundert Platten aus Iznik.

Das Universum des Mittelalters war mannigfaltig und intensiv gefärbt, während Bruchstücke von verschiedenen Arten beim Fürstenschloss Suczawa gefundenen wurden. Die monumentale Keramik aus der Zeitspanne 1895-1904, die in der Romstorfer Sammlung gruppiert ist, gibt uns neue Daten über das tägliche Leben unserer Vorgänger, den Bewohnern des ostkarpathischen Raumes in den Jahrhunderten XIV-XVII.

Übersetzung – *Oskar Hajnakowski*

fig. 1

fig. 2

fig. 3

fig. 4

fig. 5 a

fig. 5 b

fig. 6

fig. 7

fig. 8

fig. 9

fig. 10

fig. 11

fig. 12

fig. 13

fig. 14

fig. 15

fig. 16

fig. 17

fig. 18

fig. 19

fig. 20

fig. 21

fig. 22

fig. 23

fig. 24

fig. 25

fig. 26

fig. 27

fig. 28

fig. 29

fig. 30

fig. 31

fig. 32

fig. 33

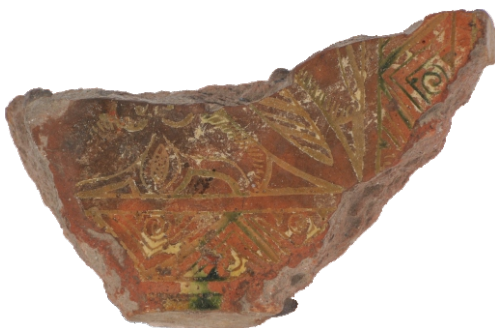

fig. 34

fig. 35

fig. 36

fig. 37

fig. 38

fig. 39

fig. 40 a

fig. 40 b

fig. 41

fig. 42

fig. 43

fig. 44 a

fig. 44 b

fig. 45

fig. 46

fig. 47

fig. 48

fig. 49

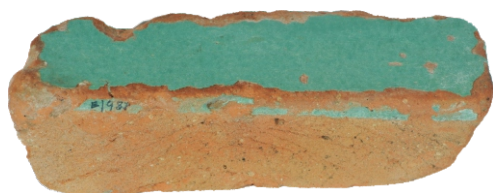

fig. 50 a

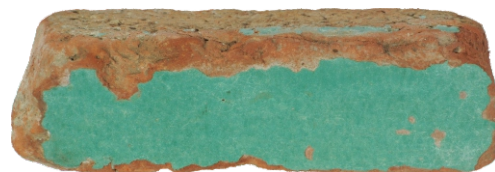

fig. 50 b

fig. 51

fig. 52

fig. 53

fig. 54

fig. 55

fig. 56

fig. 57

fig. 58

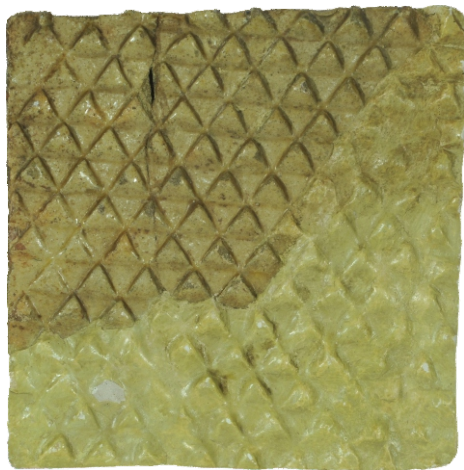

fig. 59

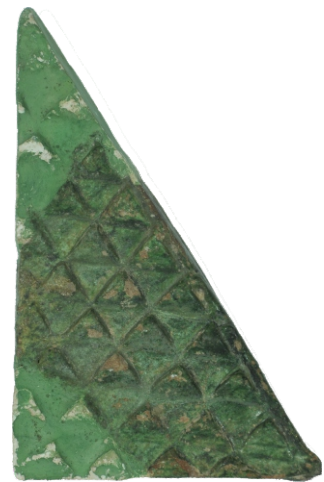

fig. 60

fig. 61

fig. 62

fig. 63

fig. 64

fig. 65 a

fig. 65 b

fig. 66

fig. 67

fig. 68

fig. 69

fig. 70

fig. 71

fig. 72

fig. 73

fig. 74

fig. 75 a

fig. 75 b

fig. 76

fig. 77

fig. 78

fig. 79

fig. 80

fig. 81

fig. 82

fig. 83

fig. 84

fig. 85

fig. 86

fig. 87

fig. 88 a

fig. 88 b

fig. 89

fig. 90

fig. 91

fig. 92

fig. 93

fig. 94

fig. 95

fig. 96

fig. 97

fig. 98

fig. 99

fig. 100

fig. 101

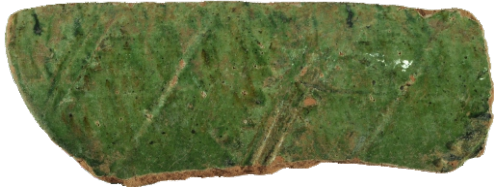

fig. 102

fig. 103

fig. 104

fig. 105

fig. 106

fig. 107

fig. 108

fig. 109

fig. 110

fig. 111

fig. 112

fig. 113

fig. 114

fig. 115

fig. 116

fig. 117 a

fig. 117 b

fig. 118

fig. 119

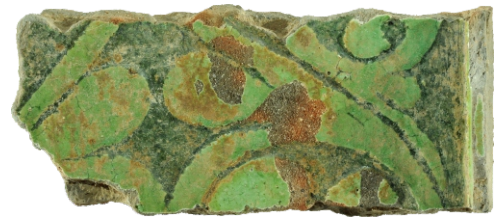

fig. 120

fig. 121

fig. 122

fig. 123

fig. 124

fig. 125

fig. 126

fig. 127

fig. 128

fig. 129

fig. 130

fig. 131

fig. 132

fig. 133

fig. 134

fig. 135

fig. 136

fig. 137

fig. 138

fig. 139

fig. 140

fig. 141

fig. 142

fig. 143

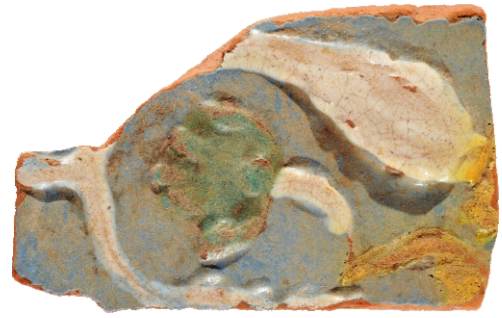

fig. 144

fig. 145

fig. 146

fig. 147

fig. 148

fig. 149

fig. 150

fig. 151

fig. 152

fig. 153

fig. 154

fig. 155

fig. 156

fig. 157

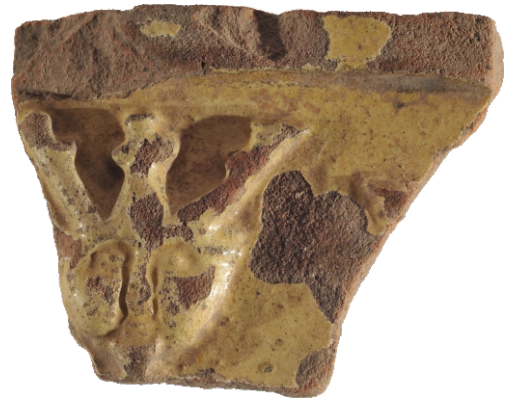

fig. 158 a

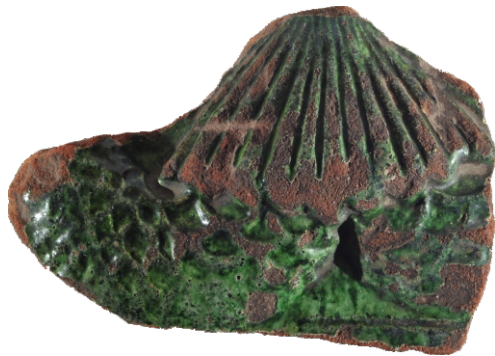

fig. 158 b

fig. 159

fig. 160

fig. 161

fig. 162

fig. 163

fig. 164

fig. 165

fig. 166

fig. 167

fig. 168

fig. 169

fig. 170

fig. 171

fig. 172

fig. 173

fig. 174

fig. 175

fig. 176

fig. 177

fig. 178

fig. 179

fig. 180

fig. 181

fig. 182

fig. 183

fig. 184 a

fig. 184 b

fig. 185

fig. 186

fig. 187

fig. 188

fig. 189

fig. 190

fig. 191

fig. 192

fig. 193

fig. 194

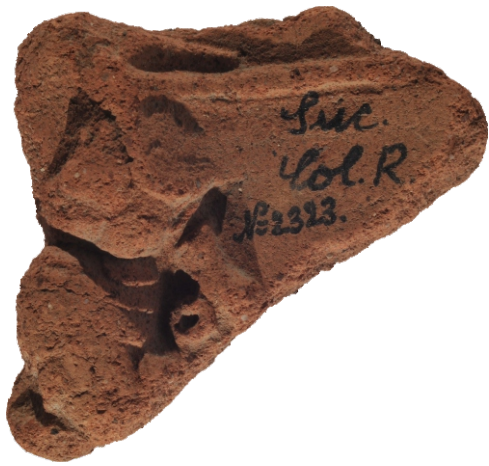

fig. 195

fig. 196

fig. 197

fig. 198

fig. 199

fig. 200

fig. 201

fig. 202

fig. 203

fig. 204

fig. 205

fig. 206

fig. 207

fig.208

fig. 209

fig.210

fig. 211

fig. 212

fig. 213

fig. 214

fig. 215

fig. 216

fig. 217

fig. 218

fig. 219

fig. 220

fig. 221

fig. 222

fig. 223

fig. 224

fig. 225

fig. 226

fig. 227

fig. 228

fig. 229

fig. 230

fig. 231

fig.232

fig. 233

fig.234

fig.235

fig. 236

fig. 237

fig. 238

fig.239

fig. 240

fig. 241 a

fig. 241 b

fig. 242

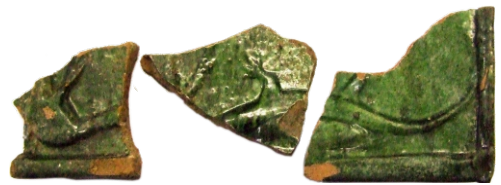

fig. 243

fig. 244

fig. 245 a

fig. 245 b

fig. 246

fig. 247

fig. 248

fig. 249

fig. 250 a

fig. 250 b

fig. 251

fig. 252

fig. 253

fig. 254

fig. 255

fig. 256

fig. 257

fig. 258

fig. 259

fig. 260

fig. 261

fig. 262

fig. 263

fig. 264

fig. 265

fig. 266

fig. 267

fig. 231

fig.232

fig. 233

fig.234

fig.235

fig. 236

fig. 237

fig. 238

fig. 239

fig. 240

fig. 241 a

fig. 241 b

fig. 242

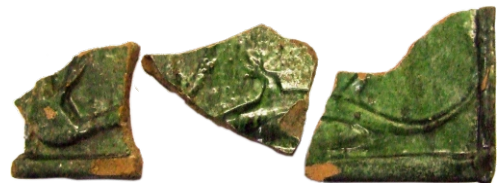

fig. 243

fig. 244

fig. 245 a

fig. 245 b

fig. 246

fig. 247

fig. 248

fig. 249

fig. 250 a

fig. 250 b

fig. 251

fig. 252

fig. 253

fig. 254

fig. 255

fig. 256

fig. 257

fig. 258

fig. 259

fig. 260

fig. 261

fig. 262

fig. 263

fig. 264

fig. 265

fig. 266

fig. 267

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
Lista abrevierilor	9
Introducere	15
Capitolul I. Plăci pavimentare ceramice	24
Capitolul II. Ceramica decorativă de fațadă	40
Capitolul III. Cahlele	54
Capitolul IV. Concluzii	159
Katalog der Sammlung Romstorfer. Monumentale Keramik	168
Ilustrații	177
Cuprins	224

ISBN 978-973-1974-04-0